

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**TECVÎD-İ REŞÂDİYYE ADLI ESERİN GÜNÜMÜZ TÜRK ALFABESİNE
AKTARILMASI VE TECVÎD İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİLAL ÖZKAYA

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MUSTAFA ŞEN

AKSARAY 2021

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**TECVÎD-İ REŞÂDİYYE ADLI ESERİN GÜNÜMÜZ TÜRK ALFABESİNE
AKTARILMASI VE TECVÎD İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİLAL ÖZKAYA

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MUSTAFA ŞEN

AKSARAY 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Bilal

Soyadı : Özkaya

Bölümü : Temel İslam Bilimleri

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Tecvîd-i Reşadiyye Adlı Eserin Günümüz Türk Alfabesine Aktarılması ve Tecvîd İlmi Açısından Değerlendirilmesi

İngilizce Adı : The Translation Of The Work Name “Tecvîd-i Reşâdiyye” Into Today’s Turkish Alphabet And Its Assessment In Terms Of Tajweed Science

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Bilal Özkaya

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Bilal Özkaya tarafından hazırlanan “Tecvîd-i Reşadiyye Adlı Eserin Günümüz Türk Alfabesine Aktarılması ve Tecvîd İlmi Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç Dr. Mustafa ŞEN

İmza

Temel İslam Bilimleri/Aksaray Üniv.

Üye: Doç. Dr. Mustafa KARABACAK

Temel İslam Bilimleri/Selçuk Üniv.

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ali KAYA

Temel İslam Bilimleri/Aksaray Üniv.

.....

Tez Savunma Tarihi: 24/09/2021

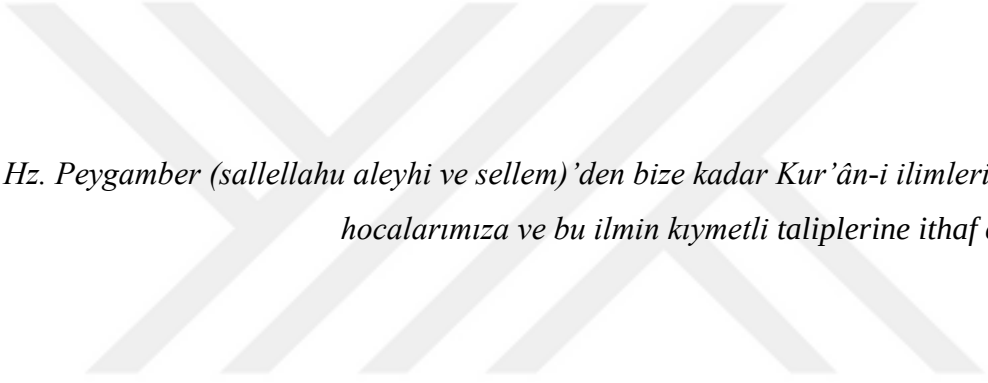
Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin Adı-Soyadı

Bilal Özkaya

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

*Hz. Peygamber (sallellahu aleyhi ve sellem) 'den bize kadar Kur'ân-i ilimleri ulaştıran
hocalarımıza ve bu ilmin kıymetli taliplerine ithaf ediyorum.*

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar her aşamada bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Mustafa ŞEN'e, bu alana yönelmeme sebep olan ve ufkumu aydınlatan değerli hocam Fatih AYDIN'a ve üzerimde emeği bulunan bütün hocalarıma, çalışmam esnasında desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşime, çocuklarıma ve beni bugünlere getiren muhterem anneme ve babama teşekkürlerimi sunarım.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TECVÎD-İ REŞÂDİYYE ADLI ESERİN GÜNÜMÜZ TÜRK
ALFABESİNE AKTARILMASI VE TECVÎD İLMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

(Yüksek Lisans)

Bilal ÖZKAYA, Aksaray 2021

ÖZET

Kur’ân-ı Kerîm’in öğrenilmesi her Müslümana farz olduğu gibi, onu tecvîdli okumak da farz-ı kifâyedir. Bu emrin yerine getirilebilmesini sağlamak amacıyla Hz. Peygamber’den (s.a.v.) kısa süre sonra başlayıp günümüze kadar asırlar boyu devam eden zaman içerisinde, tecvîd alanında sayısız eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden biri de son dönem Osmanlı âlimlerinden olan ve Kastamonu Daru’l-Mualliminde Kur’ân’ı Kerîm Muallimliği yapan Mehmet Kâmil Efendi’nin Osmanlıca olarak kaleme aldığı Tecvîd-i Reşâdiyye adlı eseridir. Âsım kıraatinin Hafs rivâyetine göre yazılan ve çalışmamıza konu olan bu eser, Mehmet Kâmil Efendi’nin Kur’ân’ı Kerîm Muallimliği yaptığı medresede ders kitabı olarak okutulduğundan önem arz etmektedir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Mehmet Kâmil Efendi’nin hayatı incelenmiş, Tecvîd-i Reşâdiyye adlı eserinde istifade ettiği kaynaklar ile müellifleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eser günümüz Türk Alfabesine aktarılmış, üçüncü bölümde ise Mehmet Kâmil Efendi’nin Tecvîd-i Reşâdiyye adlı eseri tecvîd ilmi açısından değerlendirilmiş, daha sonrasında eserinden istifade eden müellif ve eserlerine yer verilmiştir.

Bilim Kodu : 60406

Anahtar Kelimeler : Tefsir, Kur’ân, Tecvîd-i Reşâdiyye, Mehmet Kâmil Efendi, Tecvîd

Sayfa Adedi : 132

Danışman : Doç. Dr. Mustafa ŞEN

AKSARAY UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

**THE TRANSLATION OF THE WORK NAME “TECVÎD-I
REŞADİYYE” INTO TODAY’S TURKISH ALPHABET AND ITS
ASSESSMENT IN TERMS OF TAJWEED SCIENCE**

(M.A. Thesis)

Bilal ÖZKAYA, Aksaray 2021

ABSTRACT

Learning the Qur'an is fard for every Muslim, and reading it with tajweed is fard kifâya. In order to ensure that this fard kifâya can be fulfilled, countless works have been written in the field of tajweed after the time of our Prophet to the present. One of these works is called the Tecvîd-i Reşâdiyye, written in Ottoman Turkish, by Mehmet Kâmil Efendi, who was one of the last Ottoman scholars and taught the Quran in Kastamonu Daru'l-Muâlimîn. This work, which is the subject of our study and is also used as a textbook, was written according to the Asım recitation and Hafs narration.

In the first part of our study, the life of Mehmet Kâmil Efendi was examined, and information was given about the sources he used and the authors in his work called Tecvîd-i Reşâdiyye. In the second part, the translation of the work into today’s Turkish Alphabet. In the third part, Mehmet Kâmil Efendi's work called Tecvîd-i Reşâdiyye is evaluated in terms of the science of tajweed, and then the authors who benefit from his work and their works are included.

Science Code : 60406

Key Words : Commentary, Qurân, Tecvîd-i Reşâdiyye, Mehmet Kâmil Efendi, Tajweed

Page Number : 132

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Mustafa ŞEN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
TABLolar LİSTESİ	xv
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ.....	1
1. Araştırma ile İlgili Genel Bilgiler	1
1.1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Kapsamı	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
HAFİZ MEHMET KÂMİL VE ESERİNDE FAYDALANDIĞI	
KAYNAKLAR.....	3
1.1. Mehmet Kâmil Efendi'nin Hayatı ve Eserleri	3

1.2. Mehmet Kâmil Efendi'nin Eserinde Faydalandığı Kaynaklar ve Müellifleri.....	4
1.2.1. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (öl. 189/805)	4
1.2.2. Mekkî b. Ebû Tâlib (öl. 437/1045).....	5
1.2.3. Gazzâlî (öl. 505/1111).....	6
1.2.4. Burhâneddin el-Merğînânî (öl. 593/1197).....	7
1.2.5. Burhâneddin el-Buhârî (öl. 616/1219).....	7
1.2.6. Şehâbeddin el-Karâfî (öl. 684/1285)	8
1.2.7. Âlim b. Alâ (öl. 786/1384)	9
1.2.8. Abdullah b. Yusuf ez-Zeylâî (öl. 762/1360)	9
1.2.9. Bezzâzî (öl. 827/1424).....	10
1.2.10. İbnü'l-Cezerî (öl. 833/1429)	11
1.2.11. Celalüddîn es-Suyutî (öl. 911/1505).....	12
1.2.12. Ali el-Kârî (öl. 1014/1605)	13
1.2.13. Saçaklızâde Mehmed Efendi (öl. 1145/1732).....	14
1.2.14. Şeyhu'l-Kurrâ Hafız Mehmed Efendi el-Âmidî (öl. 1235/1819)	14
1.2.15. İbn Âbidîn (öl. 1252/1836).....	15
İKİNCİ BÖLÜM	17
TECVÎD-İ REŞÂDİYYE ADLI ESERİN GÜNÜMÜZ TÜRK ALFABESİNE AKTARILMASI	17
2.1. Tecvîd-İ Reşâdiyye	17
2.1.1. İfâde-i Mühimme	18
2.1.2. Usûl-ü Tâlim ve Muallimîne Tenbih	20

2.1.3. Birinci Ders (Lahn-i Celî).....	22
2.1.4. İkinci Ders (Lahn-i Hafî).....	25
2.1.5.Üçüncü Ders (Tertîl)	25
2.1.6. Dördüncü Ders (Lahn, Teğannî)	26
2.1.7. Beşinci Ders (Teğannî).....	28
2.1.8. Altıncı Ders (Semâ'nın Şartları).....	30
2.1.9. Yedinci Ders (Teğannî).....	30
2.1.10. Sekizinci Ders (Eğitimin Şartları ve Edepleri Hakkında Bab)	31
2.1.11.Dokuzuncu Ders (Muallimin Şartları ve Edepleriyle İlgili Bab)	34
2.1.12. Onuncu Ders (Tevvîd İlmi)	37
2.1.13. On Birinci Ders (Dişlerin İsimleri).....	38
2.1.14. On İkinci-On Beşinci Dersler (Harflerin Mahreçleri Hakkında Bab).....	39
2.1.15. On Altıncı-On Dokuzuncu Dersler (Harflerin Sıfatları Bâbı)	43
2.1.16. Yirminci ve Yirmi Birinci Ders (Harflerin Ârızî Sıfatları).....	47
2.1.17. Yirmi İkinci Ders (Mübâhis-i Şerîfe).....	56
2.1.18. Yirmi Üçüncü Ders (Kıraat İlmi)	57
2.1.19. Yirmi Dördüncü Ders (Mushaf-ı Şerif, Kıraat İlmi).....	60
2.1.20.Yirmi Beşinci Ders (İhtar)	62
2.2.Tecvid	67
2.2.1. Birinci Ders (Harf-i Med, Sebeb-i Med)	67
2.2.2. İkinci Ders (Medd-i Tabîi)	69

2.2.3. Üçüncü Ders (Medd-i Muttasıl).....	69
2.2.4. Dördüncü Ders (Medd-i Munfasıl).....	69
2.2.5. Beşinci Ders (Medd-i Lâzım)	71
2.2.6. Altıncı Ders (Medd-i Ârız)	72
2.2.7. Yedinci Ders (Medd-i Lîn)	73
2.2.8. Sekizinci Ders (Tenvîn ve Nûn-i Sâkin)	74
2.2.9. Dokuzuncu Ders (İhfâ)	74
2.2.10. Onuncu Ders (İzhâr).....	74
2.2.11. On Birinci Ders (İklâb).....	75
2.2.12. On İkinci Ders (İdğâm-ı Meal Ğunne).....	76
2.2.13. On Üçüncü Ders (İdğâm-ı Bilâ Ğunne)	77
2.2.14. On Dördüncü Ders (İdğâm-ı Misleyn).....	77
2.2.15. On Beşinci Ders (İdğâm-ı Mütecâniseyn).....	78
2.2.16. On Altıncı Ders (İdğâm-ı Müttekâribeyn).....	79
2.2.17. On Yedinci Ders (İdğâm-ı Şemsiyye).....	79
2.2.18. On Sekizinci Ders (İzhar-ı Kameriyye)	80
2.2.19. On Dokuzuncu Ders (Kalkale).....	80
2.2.20. Yirminci Ders (Hükmü'r Râ)	81
2.2.21. Yirmi Birinci Ders (Lafzatullah).....	82
2.2.22. Yirmi İkinci Ders (Zamir).....	82
2.2.23. Yirmi Üçüncü Ders (Sekte, Vakf).....	83
2.2.24. Yirmi Dördüncü Ders	83
2.2.25. Yirmi Beşinci Ders	85

2.2.26. Yirmi Altıncı Ders (Teshîl ve İbdâl).....	86
2.2.27. Yirmi Yedinci Ders (İmâle, İşmâm, ihtilâs)	87
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	89
TECVÎD-İ REŞADİYYE ADLI ESERİN TECVÎD İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	89
3.1. Eserin İncelenmesi	89
3.1.1. Eser Hakkında Bilgi.....	89
3.1.2. Esere Giriş	91
3.1.3. Lahn.....	93
3.1.4. Tertîl ve Teğannî	94
3.1.5. Eğitimin Şartları ve Edepleri.....	98
3.1.6. Muallimin Şartları ve Edepleri.....	102
3.1.7. Tecvîd İlmi	104
3.1.8. Dişlerin İsimleri.....	106
3.1.9. Harflerin Mahreçleri	107
3.1.10. Harflerin Sıfatları	109
3.1.11. Kıraat İlmi ve Mushaf-ı Şerif	112
3.1.12. İhtar	115
3.1.12. Med ve Çeşitleri.....	116
3.1.13. Tenvîn ve Nûn-ı Sâkin'in Halleri	118
3.1.14. İdgam ve Çeşitleri	119
3.1.15. Kalkale ve Hükmü'r-Râ	120
3.1.16. Sekte, Vakf.....	121

3.2. Eserden İstifade Eden Müellifler Ve Eserleri	122
3.2.1. Ahmet Madazlı – Tecvîd İlmi- Kur’ân Kıraatı ile İlgili	
Meseleler (1985).....	122
3.2.2. Ramazan Pakdil – Ta’lim Tecvîd ve Kiraat (2019).....	123
SONUÇ	124
KAYNAKÇA	126
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	132

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 0.1:Tecvîd-i Reşâdiyye Adlı Eserin Kapak Sayfası	90
Şekil 0.2: Dişlerin isimleri	107
Şekil 0.3: Harflerin Mahreçleri (Çıkış Yerleri).....	108

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:Harflerin Sıfatları Tablosu.....	111
--	-----

KISALTMALAR

- b. bin, ibn (Oğlu)
- b.y. Basım Yeri Yok
- bs. Basım
- bk. Bakınız
- c.c. Celle Celâlüh
- DİB. Diyanet İşleri Başkanlığı
- H.z. Hazreti
- İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları
- mat. Matbaa
- nşr. Neşreden
- öl. Ölüm
- ör. Örnek
- s.a.v. Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
- sad. Sadeleştiren
- şrh. Şerh eden
- thk. Tahkik
- ts. Tarihsiz
- tsh. Tashih
- vb. ve benzeri
- vd. ve devamı
- yay. Yayınlar

GİRİŞ

1. Araştırma ile İlgili Genel Bilgiler

1.1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Kapsamı

Çalışmada, Osmanlı'nın son döneminde yaşayan müelliflerden Mehmet Kâmil Efendi'nin kaleme almış olduğu *Tecvîd-i Reşâdiyye* adlı eser, tecvîd ilmi açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Mehmet Kâmil Efendi'nin bilinen tek eseri Müderrislik yaptığı Kastamonu Daru'l-Muallimin'de ders kitabı olarak okutup daha sonra yazdırmaya karar verdiği, bu çalışmaya da konu olan *Tecvîd-i Reşâdiyye*'dir. O'nun tecvîd ilmine dair yazmış olduğu bu eser pek fazla bilinmese de bazı tecvîd kitaplarına kaynaklık etmiştir.

Allah (c.c.)'dan vahiy yoluyla gelen Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrenen Müslümanlar Kur'ân-ı Kerîm'i hep O'nun gibi okumaya çalışmışlar ve kendilerinden sonrakilere de bu şekilde nakletmişlerdir. Özellikle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra gerekliliği görülen Kıraat İlmi de ilim sahasına girmiştir. Daha çok Kur'ân-ı Kerîm'in lafzının korunmasına dair bir ilim olarak karşımıza çıkan Kıraat ilminin bir cüzü olan tecvîd konusunda da her dönemde çeşitli eserler kaleme alınmıştır.

Müellifin yaşadığı Osmanlı'nın son döneminde de tecvîd alanında birçok eser neşredilmiştir. Günümüze kadar Osmanlıca olarak pek fazla okunmamış veya okunamamış bu eserin latinize edilip, içeriğinde nelere yer verildiği ve eserin yazılışında hangi kaynaklardan istifade edildiğinin bilinmesi belki bu ve bunun gibi eserlerin bilinmesini sağlayacak ve değerini artıracaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada son dönem Osmanlı âlimlerinden Mehmet Kâmil Efendi'nin *Tecvîd-i Reşâdiyye* adlı Osmanlıca eserinde tecvîd konularının nasıl işlendiğini, eserin kendisinden önce ve sonraki dönemlerde yazılan bazı tecvîd kitaplarıyla içerik yönünden karşılaştırmayı amaçlıyoruz.

Ayrıca *Tecvîd-i Reşâdiyye*'nin tecvîd literatüründeki yerini görebilmek için Mehmet Kâmil Efendi'nin kitabını yazarken kendisine kaynaklık eden müellifler ve eserleri ile müellifin görüşlerine eserinde yer veren günümüz müelliflerini kısaca tanıtmayı amaçlıyoruz. Bu

eserin henüz günümüz Türkçe'sine aktarılmaması ve eser hakkında herhangi bir akademik çalışma yapılmamasından dolayı, Mehmet Kâmil Efendi ve eserini tanıtabilmeyi temenni ediyoruz.

1.3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Mehmet Kâmil Efendi'nin hayatı ve eserleri incelenmiş, eserini kaleme alırken istifade ettiği eserler ve müellifleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde *Tecvîd-i Reşâdiyye* adlı eser günümüz Türk Alfabesine aktarılmış, ayrıca bu bölümde eserin matbu hali de verilmiştir. Üçüncü bölümde ise eser tecvîd ilmi açısından değerlendirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde müellifin hayatıyla ilgili bilgileri aktarmak için Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri taranmıştır. Müellifin eserinde ismini zikrederek kaynak gösterdiği müellif ve eserler olmakla birlikte kaynak göstermeden verdiği bazı bilgiler de bulunmaktadır. Yine bu bölümde kaynağı verilmeyen bu bilgilerin hangi eserlerde geçtiği tespit edilmiş, bu eserler ve müellifleri hakkında bilgi edinebilmek için daha çok Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ne başvurulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde *Tecvîd-i Reşâdiyye* adlı Osmanlıca eseri, günümüz Türk Alfabesine aktarılırken, eserin 1331 (1915) yılında Samsun Matbaa-i Şems'de basılan orijinal nüshası kullanılmış, ayrıca <http://lugatim.com> adresinden istifade edilmiştir. Üçüncü bölümde eserin değerlendirmesi yapılırken, müellifin tecvîd kaideleri ile ilgili yaptığı tanımların, çıkardığı hükümlerin genel kabul gören görüşe uygun olup olmadığı tespit edilmiş, bazı konularda müellifin eksik bıraktığı noktalar tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu değerlendirme işlemlerinde İbnü'l-Cezerî'nin (öl. 833/1429) *en-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr* ve *Mukaddimetü'l-Cezeriyye'si*, Celâlüddîn es-Süyûtî'nin (öl. 911/1505) *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân* gibi eserlerinden istifade edilmiştir. Bu bölümün sonunda *Tecvîd-i Reşâdiyye*'yi eserlerinde kaynak gösteren müellif ve eserlerinden de kısaca bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAFİZ MEHMET KÂMİL VE ESERİNDE FAYDALANDIĞI

KAYNAKLAR

Çalışmanın birinci bölümünde Mehmet Kâmil Efendi'nin hayatı ile eserini yazarken istifade ettiği kaynaklar ve müellifleri hakkında bilgilere yer vereceğiz.

1.1. Mehmet Kâmil Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

Mehmet Kâmil Efendi 1297 (1879-1880) yılında Kastamonu'da doğmuştur. Babası Tüccar Hasan Efendi'dir.¹ Ailesi Çerkez muhacirlerinden olup² son dönem Osmanlı Müelliflerinden biri olan Mehmet Kâmil Efendi, doğup büyüdüğü Kastamonu'da tahsilini tamamladıktan sonra, 22 Muharrem 1324/miladi 18 mart 1906 tarihinde Kastamonu Maarif Müdürlüğü'ne yaptığı müracaatla Çankırı'daki Tevfikiye Mekteb-i İbtidâiyyesine muallim-i evvel (birinci öğretmen) olarak tayin işlemleri başlamış ve 29 Safer 1324 / 24 Nisan 1906 tarihinde 200 kuruş maaşla zikredilen okula muallim-i evvel olarak tayin edilmiştir. Tayin yazışmalarında Mehmet Kâmil Efendi'nin ehliyetnamesinin usûle uygun olduğu ve Kastamonu Maarif Müdürlüğü'ne verilerek tasdik olunduğu, biyografisinin yazılı olduğu evrakın kendi elinde olduğu, kendinin hüsnü hal sahibi birisi olduğu, maaşının Evkâf-ı Müderrise gelirlerinden karşılanacağı, kendi alanında yeteri kadar bilgi ve tecrübesinin bulunduğu ve Kastamonu Tahrirat Müdürü'nün arzıyla tayininin gerçekleştiği ifade edilir. Ayrıca Mehmet Kâmil Efendi'nin mahallinde ulemadan sayılarak toplumun saygı ve sevgisini kazandığı da belirtilmektedir.³

Eserinden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda daha sonra Kastamonu Mekteb-i Sultanisinde imamlık yapmış ve öğretmen yetiştirmek amacıyla 1847'de kurulan öğretmen okullarından biri olan Kastamonu Daru'l-Muallimîninde Kur'ân-ı Kerîm muallimliği yapmış ve uzun süre bu görevine devam etmiştir. Muallimlik yaptığı zamanlarda talebelerine okuttuğu *Tecvîd-i Reşâdiyye* adlı eserini de burada yazdırmıştır.⁴

¹ Osmanlı Arşivi (BOA), DH.SAİD.d, No. 183,55.

² Mehmet Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye* (Samsun: Matbaa-i Şems, 1331/1915), 1.

³ Osmanlı Arşivi (BOA), MF.MKT, No. 925,32.

⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 3.

Mehmet Kâmil Efendi'nin bilinen tek eseri tecvîd ilmi üzerine kaleme aldığı *Tecvîd-i Reşâdiyye*'dir. Eser hakkında detaylı bilgi çalışmanın ikinci bölümünde verilecektir.

1.2. Mehmet Kâmil Efendi'nin Eserinde Faydalandığı Kaynaklar ve Müellifleri

Mehmet Kâmil Efendi, eserinde haşiye kullanmamış, konuların içinde bazen müellif isimlerini, bazen eser isimlerini zikretmiştir. Bunların yanında eserinde paylaştığı hadis-i şeriflerin hiçbirisinde kaynak göstermemiş, yine kaynak göstermeden bazı tecvîd eserlerinden de alıntılar yapmıştır. Biz bu bölümde müellifin doğrudan ismini zikrettiği veya tespit edebildiğimiz kadarıyla, isim zikretmese de istifade ettiği eserleri, müelliflerinden de kısaca bahsederek aktarmaya çalışacağız.

1.2.1. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (öl. 189/805)

132 (749-750) yıllarında Vâsıt'ta dünyaya gelen Şeybânî,⁵ Abbâsi hilafetinin kurulmasıyla birlikte ailesiyle Kûfe'ye yerleşmiş ve burada yetişmiştir. Ebû Hanife'nin ilim meclislerinde henüz on dört yaşındayken bulunmaya başlayan Şeybânî, dört yıl Ebû Hanife'den, onun vefatından sonra Ebu Yusuf başta olmak üzere Ebû Hanife'nin talebelerinden onun fikhî görüşlerini öğrenmeye devam etmiştir.

Kûfe'de bulunduğu zamanlarda hadis ve diğer ilimleri de tahsil eden Şeybânî, hadis ilmini derinleştirmek için gittiği Medine'de üç yıl boyunca İmam Mâlik'ten *Muvatta*'ı dinlemiş, ayrıca Mekke'de, Dımaşk'te, Horasan'da ve Basra'da çeşitli âlimlerden ilim tahsil etmeye devam etmiştir. İlim tahsilini tamamladıktan sonra Bağdat'a yerleşen Şeybânî, burada talebe yetiştirmiş ve bir zaman sonra Ebu Yusuf'a tercih edilmeye bile başlamıştır.⁶

Şuayb b. Süleyman el-Keysânî, Ebû Süleyman el-Cûzcânî, İsmâil b. Tevbe el-Kazvînî ve Esed b. Furât gibi âlimler ondan ders alanlardan bazılarıdır.

Dönemin Abbâsi Halifesi Harun Reşid tarafından Ebu Yusuf'un tavsiyesiyle Rakka Kadılığına getirilen Şeybânî, bir dönem Ali evladı taraftarı olmakla suçlanıp azledilmiş, fakat daha sonra bu hatalı karardan dönülüp tekrar göreve iade edilmiştir. Ebu Yusuf'un

⁵ Aydın Taş, "Şeybânî, Muhammed b. Hasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/38.

⁶ Şehsü'l-eimme Ahmed es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî (Kahire: y.y., 1372/1952), 1/378-379.

vefatından sonra başkadılık görevine getirilen Şeybânî, vefatına kadar bu görevine devam etmiştir.⁷

Fıkıh alanında kaleme aldığı *el-Asl*, *el-Cami'us-sağir*, *el-Cami'ul-kebir*, *ez-Ziyadat*, *es-Siyerü'l-kebir*, *el-Meharic* ve hadis alanında yazdığı *el-Âşâr*, onun başlıca eserlerindendir. Mehmet Kâmil Efendi eserindeki teğannî konusunda O'nun *ez-Ziyadat* isimli eserinden faydalanmıştır.⁸

1.2.2. Mekkî b. Ebû Tâlib (öl. 437/1045)

Tefsir ve kıraat âlimi olan Mekkî b. Ebû Tâlib⁹ 23 Şaban 355'te (14 Ağustos 966) Kayrevan'da doğmuştur. İlk eğitimini burada İbn Ebû Zeyd gibi hocalardan aldıktan sonra Kâhire'ye gitmiş ve burada hafızlık yapmıştır. Daha sonra Mısır'da Ebü't-Tayyib İbn Galbûn ve Ebû Adî İbnü'l-İmâm Abdülazîz b. Ali gibi âlimlerden kıraat ilmini tahsil eden Mekkî b. Ebû Tâlib, burada aynı zamanda Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Üdfüvî'den tefsir ve nahiv dersleri almıştır. Bir müddet memleketi Kayrevan'da kıraat okuttuktan sonra Mekke'ye giden Mekkî b. Ebû Tâlib, burada da Ebü'l-Hasan el-Abkasî, Ebü't-Tâhir el-Uceyfi, Ubeydullah es-Sekatî ve Ebû Bekir el-Mervezî gibi âlimlerden ilim tahsil etmeye devam etmiştir.¹⁰

Bir dönem Kudüs'te de kalan Mekkî b. Ebû Tâlib, daha sonra Endülüs'e gitmiş, burada Kurtuba Camii'nde kıraat dersleri vermiş, imam ve hatiplik de yapmıştır. Abdullah b. Sehl, İbnü'l-Beyyâz, İbn Şüreyh, ve Hâzim b. Muhammed O'ndan kıraat alanında ders alan talebelerden bazılarıdır.

Vakur kişiliğiyle hem halkın hem de devlet adamlarının saygısını kazanan, ahlakı ve mütevazî kişiliği ile ön plana çıkan Mekkî b. Ebû Tâlib 2 Muharrem 437'de (20 Temmuz 1045) Kurtuba'da vefat etmiştir.

Tefsir alanında yazdığı *Tefsîrû'l-müşkil min ġarîbî'l-Kur'ân*, kıraat alanında yazdığı *et-Tebşıra fî'l-kırâ'ati's-seb'* ve tecvîd konusunda yazılmış ve günümüze ulaşan ilk eser kabul edilen *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kırâ'e ve tahkîki lafzi't-tilâve* onun kaleme aldığı eserlerden

⁷ Taşköprizâde Ahmet Efendi, *Tabakâtü'l-fukahâ*, nşr. Ahmed Neyle (Musul: y.y.,1373/1954), 16,17; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmii'l-Kütübi ve'l Funûn*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'lİlmiyye, 1412/1992), 2/1424-1669.

⁸ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 11.

⁹ Tayyar Altıkulaç, "Mekkî b. Ebû Tâlib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/575.

¹⁰ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, nşr. Gotthelf Bergstraesser (Bağdat: y.y., 1389/1970), 2/309-310.

bazılarıdır. Mehmet Kâmil Efendi eserinin eğitimin şart ve edeplerini anlattığı manzum bölümünde Mekki b. Ebû Tâlib'in *er-Ri'âye*'sini kaynak göstermiştir.¹¹

1.2.3. Gazzâlî (öl. 505/1111)

Eş'arî kelâmcısı, Şâfiî fakihî ve mutasavvîf olan Gazzâlî'nin¹² asıl adı Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî olup 450(1058) yılında Horasan bölgesindeki Tûs'ta dünyaya gelmiştir. Hüccetülislâm, Zeynüddin gibi lakaplarla da anılan Gazzâlî'ye babasının mesleği nispetiyle (gazzâl-iplikçi) Gazzâlî denmiştir. Küçük yaşlarında ilk eğitimine başlayan Gazzâlî, ileriki yaşlarında Tûs ve Cürcân'da fıkıh ve hadis alanlarında ilim tahsil etmiştir. Daha sonra Nişabur'daki Nizamiyye Medresesi'nde ilim tahsiline devam eden Gazzâlî, burada özellikle onun mantık ve felsefe alanında yetişmesini sağlayan İmâmü'l Haremeyn el-Cüveynî ve Tasavvufî kişiliğinin oluşmasında etkili olan ve Gazzâlî'yi Tasavvufî pratiklere yönelten Ebû Ali el-Farmedî'den ders almıştır.

Gazzâlî henüz 28 yaşındayken dönemin Selçuklu Veziri Nizamülmülk tarafından saygıyla karşılanmış ve 6 yıl boyunca onun karargahında ilmi çalışmalarına devam etmiştir. Daha sonra yine Nizamülmülk tarafından Bağdat Nizamiye Medresesi müderrisliğine tayin edilen Gazzâlî, burada özellikle telif çalışmalarına ağırlık vermiş ve aynı zamanda 300'e yakın öğrenciye ders vermiştir. Nizamülmülk ve Sultan Melikşah'ın öldürülmesinden sonra Bağdat'tan ayrılan Gazzâlî, Şam, Kudüs, Mekke ve Medine gibi şehirlerde genellikle inzivâ hayatı yaşamış ve baş eseri *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'i bu dönemde yazmıştır. 11 yıl süren inzivâ hayatından sonra bir dönem Nişabur Nizamiye Medresesi ve daha sonra Tûs'ta dersler veren Gazzâlî, 14 Cemaziyelâhir 505'te (18 Aralık 1111) vefat etmiştir.

Fıkıh, mantık, kelam, felsefe ve tasavvuf alanlarında birçok eser kaleme alan Gazzâlî'ye 400'ün üzerinde eser nispet edilmiştir. Fıkıh alanında yazdığı *el-Vasî*, *el-Vecîz* ve *el-Müstasfâ*, *Mi'yârü'l-ilm* ve *Şifâ'ü'l-galîl*, kelam alanında yazdığı *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*, *el-Maksadü'l-esnâ* ve *Faysalü't-tefrika*, felsefe alanında yazdığı *Tehâfütü'l-felâsife* ve *el-*

¹¹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 15.

¹² Mustafa Çağrı, "Gazzâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/489; Raşit KÜÇÜK-İlyas ÇELEBİ, 900. *Vefât Yılında İmâm Gazzâlî* (İfav Yayınları, İstanbul, 2012), 71.

Münkız mine'd-dalâl, tasavvuf alanında yazdığı *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* ve *Nasîhatü'l-mülûk Gazzâlî*'nin en meşhur eserlerindendir.¹³

Mehmet Kâmil Efendi eserinde Gazzâlî ve eserlerinden bahsetmese de bazı hadisleri onun *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* adlı eserinden nakletmiştir.¹⁴

1.2.4. Burhâneddin el-Merğînânî (öl. 593/1197)

Hz. Ebû Bekir'in soyundan olan Burhâneddin el-Merğînânî'nin asıl adı Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merğînânî¹⁵ olup 8 Recep 511'de (5 Kasım 1117) Merğînân'da doğmuştur. Özellikle fıkıh başta olmak üzere hadis, Arap dili ve edebiyatı alanlarındaki bilgisiyle tanınan Burhâneddin el-Merğînânî, zamanının önemli âlimlerinden Necmeddin en-Nesefî ve Sadrüşşehîd başta olmak üzere birçok âlimden dersler okumuştur. Çağdaşları Kadîhân ve el-Attâbi gibi âlimler tarafından ilmî dirâyeti dile getirilen Burhâneddin el-Merğînânî "imam", "hafız", "muhakkik" gibi sıfatlarla da anılmaktadır.

Şemsüleimme el-Kerderî, Celâleddin Mahmûd b. Hüseyin el-Üsrûşenî ve Ta'lîmü'l-müte'allim müellifi Zernûcî gibi âlimler yetiştiren Burhâneddin el-Merğînânî, 14 Zilhicce 593'te (28 Ekim 1197) vefat etmiştir.¹⁶

O'nun en önemli eseri Hanefî fıkına dair yazmış olduğu *el-Hidâye'dir*. Mehmet Kâmil Efendi eserindeki teğannî konusunda Burhâneddin el-Merğînânî'nin *el-Hidaye* adlı eserinden istifade etmiştir.¹⁷

1.2.5. Burhâneddin el-Buhârî (öl. 616/1219)

Merğînân'da dünyaya gelen Burhâneddin el-Buhârî, XI.-XIII yüzyıllar arasında birçok âlim yetiştiren Burhan ailesinin üyesidir. Babası Sadrüşşehîd Tacettin Ahmet, dedesi

¹³ H. Bekir Karlığa, "Gazzâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/518.

¹⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 10.

¹⁵ Ferhat Koca, "Merğînânî, Burhâneddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/182.

¹⁶ Taşköprizâde, *Tabakâtü'l-fukahâ*, 9,101; Hayreddîn Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1422/2002), 5/73.

¹⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 11.

Burhaneddin el-Kebir Abdulaziz b. Ömer'dir. İlk defa Selçuklu Sultanı Sencer'in dedesine Sadr unvanı vermesinden sonra ailenin üyeleri de Sadr unvanıyla anılmıştır.¹⁸

Babasının ve dedesinin kurduğu medresenin meşhur âlimleri başta olmak üzere Semerkant ve Buhara gibi şehirlerin içinde bulunduğu birçok şehirde, dönemin önemli âlimlerinden ders alan Burhâneddin el-Buhârî, fıkıh sahasında devrinde otorite olmuştur. Bu dönemde müftülük ve kadılık da yapan Burhâneddin el-Buhârî, başta oğlu Sadrü'l-İslam Tâhir b. Mahmud olmak üzere birçok talebe yetiştirmiştir. Zerkeşî onun 616 (1219)'da vefat ettiğini söylerken, Ömer Nasuhi Bilmen 544 (1149)'dan sonra vefat ettiğini belirtmiştir.¹⁹

Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhânî* başta olmak üzere birçok eser kaleme almıştır. Mehmet Kâmil Efendi eserinde lahn konusunu anlatırken onun bu eserinden istifade etmiştir.²⁰

1.2.6. Şehâbeddin el-Karâfî (öl. 684/1285)

Mâliki fakihi ve usûl-i fıkıh âlimi olan Şehâbeddin el-Karâfî'nin asıl adı Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî el-Karâfî'dir. 626 (1229)'da Mısır'da doğan el-Karâfî,²¹ doğduğu köyde hafız olduktan sonra, on yaşındayken ilim tahsili için Kâhire'ye gitmiştir. Burada Salihîyye Medresesinde ilim tahsiline başlayan el-Karâfî, İzzeddin b. Abdusselâm, Cemaleddin İbnü'l Hacib ve Şemseddin Hüsrevşâhi gibi önemli âlimlerden ders almıştır. Özellikle fıkıh usulü alanında Fahreddin Razî'den de etkilenmiş ve bu alanda yazdığı eserlerinde Razi'ye sık sık atıfta bulunmuştur.²²

Dört mezhebin de öğretildiği Salihîyye Medresesinde müderrislik görevine getirilen el-Karâfî burada İbrahim el-Bekkuri, Şehabeddin el-Merdavi, Ali el-Fakihani gibi âlimler yetiştirmiş ve Kâhire'de vefat edene kadar bu görevine devam etmiştir.

¹⁸ Mustafa Uzunpostalıcı, "Burhâneddin el-Buhârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/435.

¹⁹ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, 2/1619; Ömer Nasuhi Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985), 1/341.

²⁰ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 10.

²¹ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, 2/1153.

²² H. Yunus Apaydın, "Karâfî, Şehâbeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/394.

El-Karâfi, dört mezhebin de okutulduğu Salahiyye Medresesinde okuduğu için, O'nun en belirgin özelliği mezheplerin arasında keskin farklar bulunmadığını göstermeye çalışarak mezhepleri yakınlaştırma çabasıdır.²³

Kelam, Fıkıh ve Fıkıh Usulü alanlarında pek çok eser kaleme alan el-Karâfi'nin en önemli eserleri *el-Furûk*, *Tenkihu 'l-fusûl* ve *ez-Zahîre*'dir. Mehmet Kâmil Efendi eserindeki teğannî konusunda el-Karâfi'nin *ez-Zahîre* adlı eserinden istifade etmiştir.²⁴

1.2.7. Âlim b. Alâ (öl. 786/1384)

Hindistanlı Hanefî fakihlerinden olan Âlim b. Alâ'nın hayatı ile ilgili kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Delhi Türk sultanlarından III. Fîrûz Şah Tuğluk'un döneminde han unvânını alan, kumandanlığı ve ilmî çalışmaları himâye atmesiyle tanınan Tatar Han'a takdim ettiği *el-Fetâva 't-Tatarhâniyye*, O'nun bilinen tek eseridir.²⁵

Eser, muhtevası, sistemi ve yazıldığı coğrafya bakımından, kendisinden sonra kaleme alınıp şöhret bulan *el-Fetâva 'l-Hindiyye*'ye örneklik teşkil etmiştir. Mehmet Kâmil Efendi eserindeki teğannî konusunda *el-Fetâva 't-Tatarhâniyye*'yi kaynak göstermiştir.²⁶

1.2.8. Abdullah b. Yusuf ez-Zeylâî (öl. 762/1360)

Bir Hanefî fakihi ve hadis hafızı olan ez-Zeylâî'nin asıl adı Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylâî'dir. 720'li(1320) yıllarda Aden Körfezi sahilindeki liman şehri Zeylâ'da dünyaya gelmiştir.²⁷

Devrinin önde gelen âlimlerinden Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed b. Fütûh et-Tücîbî, Osman b. Ali ez-Zeylâî, Alâeddin İbnü't-Türkmânî, Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed b. Kays el-Ensârî, Celâeddin Ebü'l-Fütûh Ali b. Abdülvehhâb el-Cüreyrî ve Bahâeddin İbn Akîl gibi şahsiyetlerden hadis, fıkıh ve nahiv tahsil eden ez-Zeylâî, ilim tahsilini tamamladığında fıkıhta fetva verecek seviyeye ulaşırsa da eserlerinde onun hadiscilik yönü

²³ Süleyman et-Tûfî, *Şerhu Muhtasari'r-Ravza*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: y.y., 1407/1987), 3/212-213.

²⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 11.

²⁵ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, 1/268; Ferhat Koca, "el-Fetâva 't-Tatarhâniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/446.

²⁶ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 11.

²⁷ Celâeddin es-Suyûtî, *Tabakâtu 'l-huffâz*, nşr. Ali Muhammed Ömer (Kahire: y.y., 1392/1973), 535.

ön plana çıkmaktadır. Özellikle eserlerindeki hadis tahrîci konuları âlimler tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.²⁸

El-Hidaye, Kutubu's-Sitte, el-Muvatta ve el-Müsned gibi eserler üzerine çalışmalar yapan ez-Zeylâî'nin eserleri *Nasbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye, el-Îs'âf bi-ehâdîsi'l-Keşşâf ve Muhtasaru Şerhi Me'âni'l-âsâr*'dır. Mehmet Kâmil Efendi eserinde, teğannî ve med konusunda ez-Zeylâî'yi kaynak göstermiştir.²⁹

1.2.9. Bezzâzî (öl. 827/1424)

Hanefî fıkıh âlimi olan ve babası ve kendisinin bezcilik mesleğiyle meşgul olmasından dolayı Bezzâzî nisbesiyle anılan İbnü'l- Bezzâzî'nin asıl adı Hâfızüddîn Muhammed b. Muhammed b. Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî el-Bezzâzî'dir.³⁰ Babası da başta olmak üzere memleketi Saray'da birçok âlimden ilim tahsil etmiştir. Daha sonraları ilimde derinleşen ve şöhret bulan Bezzâzî, bir dönem Kırım ve Bulgaristan'a da gitmiş, özellikle Kırım'da dönemin önde gelen âlimleriyle bilgi alışverişinde bulunmuş, daha sonra tekrar memleketi Saray'a ve oradan Anadolu'ya geçmiştir.³¹

Özellikle usûl ve fîrû ilimlerinde zamanının önde gelen âlimlerinden sayılan Bezzâzî'den, İbn Arabşah, Kadı Sa'deddin İbnü'd-Deyrî ve Muhyiddin el-Kâfiyeci ilim tahsil etmişlerdir. Anadoludayken Molla Şemseddin Fenârî ile bazı tartışma ve müzakerelerde bulunan Bezzâzî'nin fîrûda ön plana çıkarken usûlde Molla Fenârî'nin gölgesinde kaldığı kaydedilmektedir. Timurlenk'in küfrüne fetva vermesiyle de tanınan Bezzâzî, hac için gittiği Mekke'de vefat etmiştir.³²

El-Fetâva'l-Bezzâziyye ve Menâkıbü'l-Îmâmi'l-A'zam Ebî Hanîfe onun önemli eserlerindendir. Mehmet Kâmil Efendi eserinin lahn konusunda Bezzâzî'nin *El-Fetâva'l-Bezzâziyye* adlı eserinden istifade etmiştir.³³

²⁸ Ebubekir Sifil, "Zeylâî, Abdullah b. Yûsuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/352.

²⁹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 12.

³⁰ Ahmet Özel, "Bezzâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/113.

³¹ Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/274.

³² Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, 2/1837-1838.

³³ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 10.

1.2.10. İbnü'l-Cezerî (öl. 833/1429)

Asıl adı Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî'dir.³⁴ 25 Ramazan 751'de (26 Kasım 1350) Dımaşk'te doğmuştur. Kendisine Cezerî denmesinin sebebi dedelerinden biri olan Cezire-i İbn Ömer'e nispetlidir. Küçük yaşta hafız olan İbnü'l-Cezerî önceleri hadis ilmiyle de uğraşmış, fakat sonra tamamen, ismi anılınca akla ilk gelen ilim dalı olan Kıraat ilmine yönelmiştir. Dımaşk'te zamanının birçok önemli kıraat âliminden dersler alan İbnü'l-Cezerî, henüz on yedi yaşındayken babasıyla birlikte hacca gitmiş, hac esnasında Medine'de ve daha sonra Mısır'da, kıraat alanında ilim tahsiline devam etmiştir. İbnü'l-Cezerî Kur'ân ve kıraat alanında kırktan fazla hocadan istifade ettiğini belirtmiştir.

Kıraat alanında tahsilini tamamlayan İbnü'l-Cezerî, Dımaşk Emeviyye Camii'nde uzun yıllar boyunca, farklı İslam coğrafyalarından gelen öğrencilere kıraat okutmuştur.

Yıldırım Bayezid (öl. 805/1403) ve Timur (öl. 807/1405) başta olmak üzere, zamanının önemli hükümdarlarının büyük hürmet gösterdiği İbnü'l-Cezerî, Bursa, Semerkand ve Siraz başta olmak üzere, Kâhire, Buhâra, İsfahan, Mekke ve Medine gibi şehirlerde Kıraat dersleri okutmuştur. Ömrünün çok büyük bir bölümünü Kıraat ilmine adanmış İbnü'l-Cezerî, 5 Rebiülevvel 833 (2 Aralık 1429)'da Siraz'da vefat etmiştir.³⁵

Kıraat ilmi başta olmak üzere, Hadis, Siyer, Tarih gibi alanlarda toplam 100'e yakın kitap ve risale kaleme alan İbnü'l-Cezerî'nin en meşhur eserleri, Kıraat alanında yazdığı *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr* ve *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr* dır. *En-Neşr* İbnü'l-Cezerî'nin on kıraatle ilgili yazdığı en geniş kapsamlı eser olurken *Tayyibetü'n-neşr* de bu eserin 1019 beyitlik manzum halidir. Bunun dışında Tecvîd alanında kaleme aldığı ve 109 beyitlik manzum bir eser olan *Mukaddimetü'l-Cezerî* de geçmişten günümüze, Medreselerde, Kur'ân Kurslarında, Üniversitelerde vb. yerlerde okutulan³⁶ ve hatta ezberletilen en önemli tecvîd kaynaklarından biridir.

Mehmet Kâmil Efendi eserinde, İbnü'l-Cezerî veya eserlerinden bahsetmeyip kaynak göstermese de eserine *Mukaddimetü'l-Cezerî* ve *Tayyibetü'n-neşr*'den tecvîdi bilmekle

³⁴ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, 1/722.

³⁵ Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/45; Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/551.

³⁶ Selahattin Öz, "İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddime'sinin Mehmed Emin Tokâdî'ye ait Manzum Tercümesi ve Değerlendirilmesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/27 (Ocak 2015), 147-181.

ilgili beyitlerle başlamış,³⁷ eserinin içerisinde de harflerin mahreçleri ve sıfatları,³⁸ yedi harf³⁹ vb. konularda İbnü'l-Cezerî'nin görüşlerini zikretmiştir.

1.2.11. Celalüddîn es-Suyûtî (öl. 911/1505)

Asıl adı Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî'dir.⁴⁰ Tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı âlimi olup 1 Recep 849'da (3 Ekim 1445) Kâhire'de doğmuştur. Kendisine Suyûtî denmesinin sebebi babası Kemâleddin Ebû Bekir'in de doğum yeri olan Asyût'a nispetledir. Ayrıca annesinin de Türk veya Çerkez asıllı olduğu belirtilmiştir. Henüz 5 yaşında babasını kaybeden Suyûtî tahsil hayatına Kur'ân öğrenerek başlamıştır. Daha sonra bazı hadis kitaplarını ezberlemiş ve bunları hocalarına arz etmiştir. Arap dili ve edebiyatıyla ilgili de birçok kitap okuduğunu belirten Suyûtî, bu dönemde en çok Şemseddin el-Hanefî'den faydalandığını söylemiştir. Henüz 18 yaşında ilk derslerini Kâhire'de Şeyhû Camiinde vermeye başlayan Suyûtî, aynı zamanda ilim tahsiline de devam etmiştir. Bu dönemde 14 yıl boyunca ilim tahsil ettiği ve "İkinci babam" dediği Osmanlı âlimi Kâfiyeci'den ve Şumunnî'den ders almaya devam etmiştir. Ayrıca *el-Müncem fi'l mu'cem* adlı eserinde, ders aldığı hocaları zikrederken 195 isim zikretmiştir.

Bir dönem Şeyhûniyye Medresesi'nde hadis hocalığı ve Berkuk Türbesi şeyhliği yapan Suyûtî, Baybarsiyye Hankahı⁴¹ şeyhliği de yapmıştır. Hayatının büyük bir bölümünde üst kademelerde görev yaptığı ve telif çalışmalarına devam ettiği için çok fazla talebe yetiştiremeyen Suyûtî, son beş yılını inzivada geçirdiği Nil üzerindeki Ravza Adası'nda 19 Cemaziyelevvel 911'de (18 Ekim 1505) vefat etmiştir.

Hadis, tefsir, kıraat, Arap dili, tarih, fıkıh, edebiyat, tasavvuf ve kelam gibi alanlarda yüzlerce eser kaleme alan Suyûtî'nin yazdığı eserlerin sayısı, bazı kaynaklarda 1194'ü bulmaktadır.⁴² Hadis alanında yazdığı *Cem'ul Cevâmî* ve *el-Cami'us-sağir*, *el-Haşa'ışül-kübra* ve *el-Budûru's-safire*, fıkıh alanında yazdığı *el-Eşbah ve'n-nezair* ve *el-Hâvî li'l-fetavi*, sarf ve nahiv alanında yazdığı *el-Müzhir*, tarih alanında yazdığı *Bugyetü'l-vu'ât*,

³⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 1.

³⁸ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 18-21.

³⁹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 30.

⁴⁰ Halit Özkan, "Süyûtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 201), 38/188.

⁴¹ Hankah: Dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri, bazen inzivaya çekildikleri mekânlar için kullanılan terim: Süleyman Uludağ, "Hankah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/42.

⁴² İyâd Hâlid et-Tabbâ, *el-İmâmü'l-Hafız Celâlüddîn es-Süyûtî* (Dımaşk: y.y., 1417/1996), 312-313.

Kur'ân ilimleri alanında yazdığı *el-İtkan* ve *ed-Dürrül-mensur* onun en meşhur eserlerindendir.⁴³

Mehmet Kâmil Efendi eserinde Suyûtî'nin ve eserlerinin adı geçmese de zikrettiği bazı hadis ve rivâyetlerde Suyûtî'nin *el-İtkan* ve *el-Cami'us-sağır* adlı eserlerinden istifade ettiği görülmektedir.⁴⁴

1.2.12. Ali el-Kârî (öl. 1014/1605)

Herat'ta doğan Ali el-Kârî, ilk tahsilini de burada yapmıştır.⁴⁵ Daha sonra Mekke'ye gitmiş ve oraya yerleşmiştir. Burada Müttakî el-Hindî, İbn Hacer el-Heysemî ve Allâme Kutbüddin el-Mekkî gibi âlimlerden de ders almıştır. Fıkıh ve Hadis alanında öne çıkan Ali el-Kârî, kıraat, tefsir, akaid, kelam, tasavvuf, tarih, dil ve edebiyat gibi ilimlerde de döneminin önemli âlimlerinden biri olmuştur. Kendisine Ali el-Kârî denmesi de yine vâkıf olduğu kıraat ilminden dolayıdır. Sülûs ve nesih yazıda da mâhir olan Ali el-Kârî, resmî hiçbir görevi kabul etmemiş, geçimini de kenarına tefsir ve kıraatla ilgili açıklamalar yaptığı Mushaflar yazmakla sağlamıştır.⁴⁶

Hanefî mezhebine son derece bağlı olan Ali el-Kârî, zamanındaki bid'at ve hurafelere karşı koymuş, bazı konularda İmam Malik ve İmam Şafii'ye itirazda bulunmuştur. Yine İbnü'l-Arabî'yi vahdet-i vücûd felsefesinden dolayı tekfir etmiştir. Bu yüzden bazı çevrelerin eleştirilerine maruz kalmıştır. Mevzû hadislerle ilgili çalışmalar da yapan Ali el-Kârî, tasavvufa da zaman zaman ilgi duymuş, ancak itikadi konularda selefin görüşlerini benimsemesi, O'nun tasavvuf ve kelam konularındaki aşırı temayüllere karşı çıkmasına sebep olmuştur. Bütün bunların yanında İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'in ilmî büyüklüklerini de savunmuştur. Her ne kadar kendisine muhalif olanlar onun eserlerinin okunmamasını tavsiye ve telkin etseler de buna engel olamamışlardır. Büyük imamlara yaptığı cesur eleştirilerinden dolayı Şevkani (öl. 1250/1834) onun bu özelliğinin müctehidde olması gereken özelliklerden olduğunu söylerken, bazı âlimler de onu bininci yılın başlarındaki müceddidlerden saymışlardır.⁴⁷

⁴³ M. Suat Mertoğlu, "Süyûtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/198.

⁴⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 11.

⁴⁵ Ahmet Özel, "Ali el-Kârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/403.

⁴⁶ Ziriklî, *el-A'lâm*, 5/166.

⁴⁷ Halil İbrâhim Kutlay, *el-İmâm Ali el-Kârî ve Eseruhû fî İlmi'l-hadîs* (Beyrut: y.y., 1407/1987), 95-96.

İslami ilimlerin her dalında yüz seksene yakın eser kaleme alan Ali el-Kârî'nin kıraat alanında kaleme aldığı *el-Minehu'l-fikriyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* ile birlikte en önemli eserlerinden biri *Mişkatü'l-meşabih*'in şerhi olan *Mirkatü'l-mefatih* 'tir. Mehmet Kâmil Efendi eserinde lahn konusunu anlatırken bu eserden alıntı yapmıştır.⁴⁸

1.2.13. Saçaklızâde Mehmed Efendi (öl. 1145/1732)

Asıl adı Muhammed b. Ebî Bekir el-Mer'aşî olan Saçaklızade Mehmet Efendi 1070-1080 (660-670) yılları arasında Maraş'ta doğmuştur.⁴⁹ Kendisine ailesi nispeti ile Saçaklızâde, memleketi nispeti ile de el-Mer'aşî denmiştir. Memleketinde Hasan Mer'aşî, Darendeli Hamza Efendi ve Ayıntâbi Mehmet Efendi gibi âlimlerden ders almıştır. Daha sonra Şam'da Abdulgâni en-Nablûsî'den tefsir hadis ve tasavvuf ilimlerini tahsil eden Saçaklızâde Mehmet Efendi Nakşibendiyye ve Kadiriyye tarikatlarından hilafet almış ve Maraş'a döndüğünde irşat faaliyetleri yürütmüştür.⁵⁰

Maraş'ta imamlık yapan Saçaklızâde, görev yaptığı caminin yanındaki medresede Hüseyin b. Haydar Bertezî Mar'aşî ile Abdurrahman b. Ali Ayıntâbi ve Mehmed b. Ömer Dârendevî gibi talebeler yetiştirmiştir. Saçaklızâde Mehmet Efendi Maraş'ta 1145(1732) yılında vefat etmiştir.⁵¹

Kur'an ilimleri ve tefsir, kelim, mantık, fıkıh gibi alanlarda eserler kaleme alan Saçaklızade Mehmet Efendi'ye 120 civarında eser nispet edilmektedir. Mehmet Kâmil Efendi medd-i lîn konusunu anlatırken Saçaklızade Mehmet Efendi'nin *Cühdü'l-mukıl*, adlı eserini kaynak göstermiştir.⁵²

1.2.14. Şeyhu'l-Kurrâ Hafız Mehmed Efendi el-Âmidî (öl. 1235/1819)

Diyarbakırlı bir kıraat âlimi olan Hafız Mehmet Efendi'ye "Âmidî" denmesi memleketi nispetiyledir. Kendi döneminde "Seb'a-yı Seyyare" olarak tanınan Hafız Osman Efendi'den Kıraat-i Seb'a üzerine eğitim almış ve yine icazetini de ondan almıştır. Daha sonra Diyarbakır'da Şeyhu'l-Kurrâlık makamına oturan Hafız Mehmet Efendi için "şeyhî" mahlası

⁴⁸ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 10.

⁴⁹ Tahsin Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/368.

⁵⁰ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333/1914), 1/325-327.

⁵¹ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, 2/1147.

⁵² Kâmil *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 44.

da kullanılmıştır. Kaynaklarda mümtaz bir hoca olduğu ve Kıraat-i Seb'a üzerine kıraat eğitim ve öğretimiyle meşgul olduğu bildirilen Hafız Mehmet Efendi 1235(1819) yılı civarında vefat etmiştir.⁵³

Kıraat ve tecvîd ilminin daha kolay anlaşılabilmesi ve ezberlenmesi için 224 beyitlik *Nazmu'l-Ehemm fi İlmi Tecvîdi'l-Elzem* isimli manzum eseri ve *tenbihat* isimli bir başka manzum eseri onun kaleme aldığı eserlerdir.

Mehmet Kâmil Efendi eserinde eğitimin ve muallimin şartları ve edepleri başlığı altında, Hafız Mehmet Efendi'nin *Nazmu'l-Ehemm fi İlmi Tecvîdi'l-Elzem* isimli eserinin 40 beyitlik bölümünden istifade etmiştir.⁵⁴

1.2.15. İbn Âbidîn (öl. 1252/1836)

Asıl adı Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî⁵⁵ olan ve son dönem Hanefî fakihlerinin önde gelenlerinden İbn Âbidîn, 1198(1784) yılında Şam'da doğmuştur. Hz. Hüseyin'in torunlarından olan İbn Âbidîn'e bu ismin verilmesinin sebebi beşinci dedesi olan Muhammed Selahaddin'e zühd ve takvasından dolayı da Âbidîn lakabının verilmesi nisbetiyledir.

İbn Âbidîn, Şam'da hocası Muhammed Said el-Hamevî'den, kıraat, sarf ve nahiv derslerinin yanında Şafîî fikhını da okumuştur. Burada Şafîî fikhına dair bazı eserleri ve kıraat ilmine dair bazı temel metinleri ezberlemiştir. Daha sonra Muhammed Şakir es-Sâlimi el-Akkad'dan akli ilimler tahsil edip, hadis ve tefsir dersleri alan İbn Âbidîn, Hanefi mezhebine dair bazı eserleri de okumuştur. On yedi yaşından itibaren bazı eserleri şerh etmeye başlayan İbn Âbidîn, hocaları vasıtasıyla Nakşibendiyye ve Kadiriyye tarikatlarına da intisab etmiştir.

Bir dönem fetva eminliği görevi de yapan İbn Âbidîn, oğlu İbn Âbidînzade Alâeddin Muhammed başta olmak üzere Abdülganî b. Tâlib el-Meydânî ve Ahmed b. Abdulganî gibi birçok talebe yetiştirmiş, aynı zamanda Alûsî ve Osmanlı Şeyhülislam'ı Arif Hikmet Bey gibi âlimlere de icâzet vermiştir. İbn Âbidîn 1252(1836)'da Şam'da vefat etmiştir.⁵⁶

⁵³ Oğuz Yılmaz, "Tecvîd Eğitim-Öğretiminde Manzûm Eser Yazma Geleneğine Bir Örnek: Şeyhî'nin *Nazmu'l-Ehemm*'i (Tenkitli Metin)" *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019), 1051-1116.

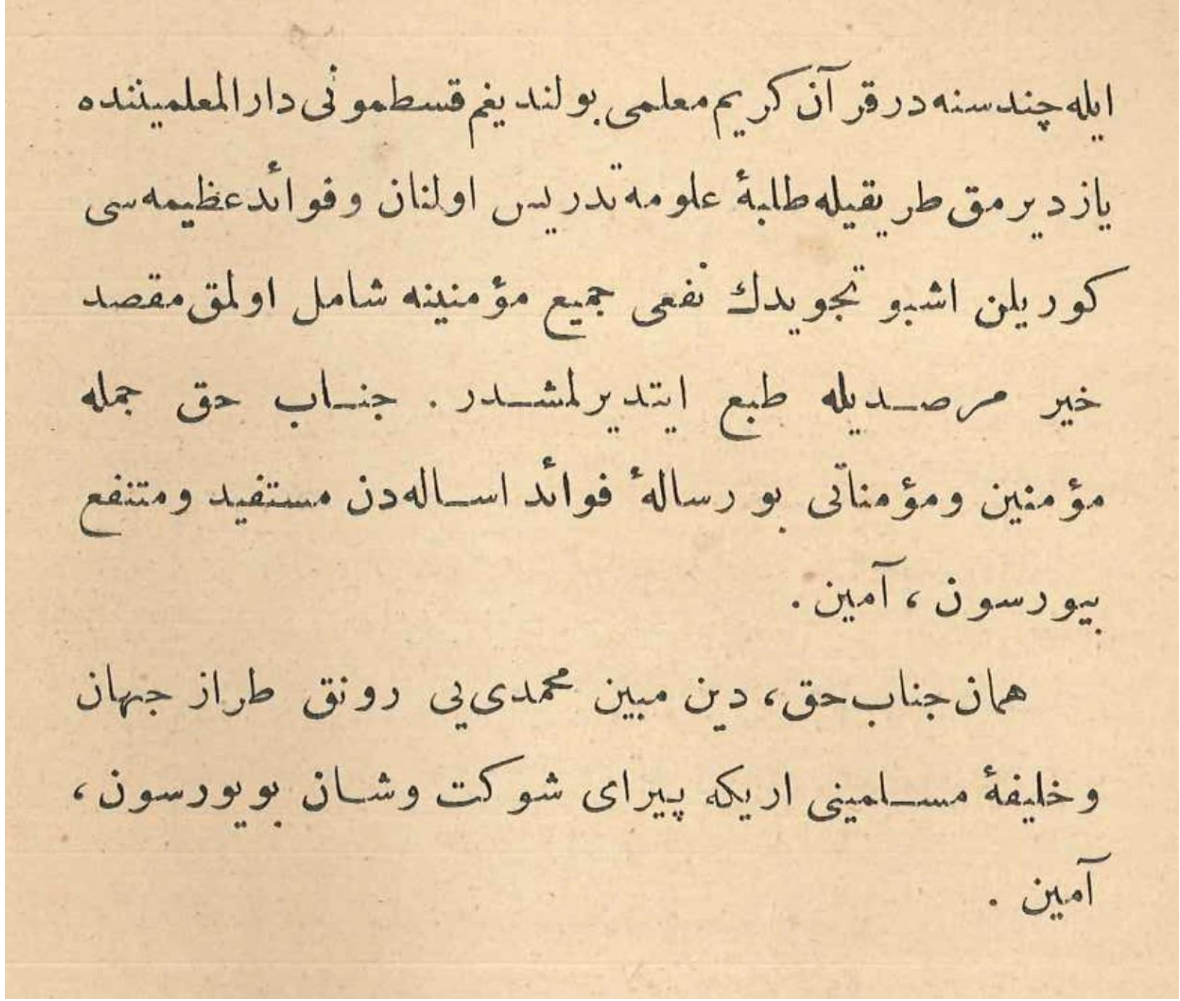
⁵⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 14-15.

⁵⁵ Ahmet Özel, "İbn Âbidîn, Muhammed Emîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/292.

⁵⁶ Ziriklî, *el-A'lâm*, 6/267.

En önemli eseri Timurtâşî ‘nin (öl. 1004/1596) Hanefî fihkına dair yazdığı Tenviru’l-ebşar’ın şerhi olan ed-Durrü’l-Muhtar’ın haşiyesi olarak kaleme aldığı *Reddû’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr*’dır. O’nun vefatı üzerine oğlu İbn Âbidînzade son iki cildini tekmile etmiş ve bu bölüme *Kurretü uyûni’l-ahyâr li-tekmileti Reddi’l-muhtâr* adını vermiştir. Mehmet Kâmil Efendi eserinde Semâ’nın şartlarından bahsederken bu eseri kaynak göstermiştir.⁵⁷

⁵⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 13.

2.1.1. İfâde-i Mühimme

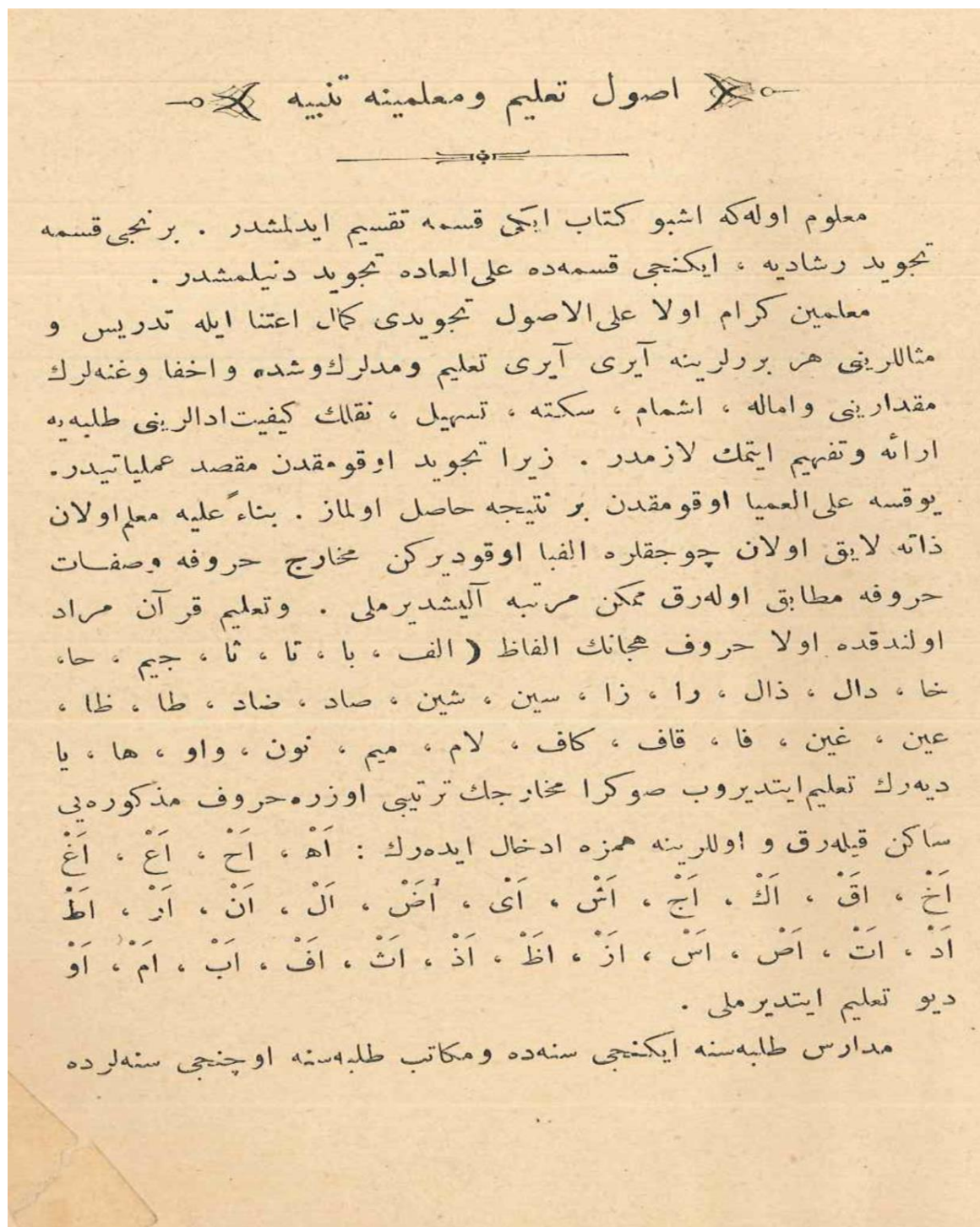
Kur'ân-ı azîmüşşân kıbel-i îlâhiden tecvîd ve tertîl üzere nâzil olmuş ve nebiyy-i zîşân aleyhisselâm dahî ümmetine tecvîd ve tertîl üzere tebliğ ve Kur'ân-ı Kerîm'in hem elfâz-ı şerîfesini tahsîn ve tekrîm ve hemde meâni-i münîfesini hüsn-ü telakkî ile şânını ta'zîm etmek üzere emir ve işaretle tecvîdsiz ve tertîlsiz ve ta'zimsiz okuyanları tevbiḥ buyurmuşlardır. Fî zamanına ekser-i ulemâ ve huffâz ve eimme ve müezzinîn ta'lim ve tecvîd hususuna i'tina etmeyerek yalnız mekteplerde okunmakta olan nısf-ı tecvîd ile iktifâ etmektedirler. Halbuki asıl ta'lim-i farz olan mehâric-i hurûf, sıfât-ı hurûftur.

Bu abd-i âciz min gayr-i liyâkat hidmeten lilmüslimîn her bir kârie elzem olan mesâil-i tecvîdi, mekâtib ve medârisde ve dâru'l- muallimînde tadrîse elverişli bir sûrette kütib-i mûtebireden cem' ve tertîb ile çend senedir⁵⁸ Kur'ân-ı Kerîm muallimi bulunduğum Kastamonu Dâru'l-Muallimîninde yazdırmak tarîkiyle talebe-i ulûma tedris olunan ve fevâid-i azîmesi görülen işbu tecvîdin nef' i cemî' mü'minîne şâmil olmak maksad-ı hayr

⁵⁸ Birkaç senedir.

mersadiyle⁵⁹ tab^ç ettirmişlerdir. Cenab-ı Hak cümle mü'minîn ve mü'minâtı bu risâle-i fevâid isâleden müstefid ve müteneffi^ç buyursun, âmin.

Heman Cenâb-ı Hak din-i mübin-i Muhammediyi ravnak tirâz-ı⁶⁰ cihan ve halîfe-i müslimîni erike-î pîrây-i şevket⁶¹ ve şan buyursun, âmin.

تجوید رشادیہ دن ابتدا ایدہ رک تکرار او قونملی . و مخارج حروفی تدریس
اثناسندہ حروف ہجایی یازلدینی وجہ اوزرہ بالمشافہہ تعلیم و آندن صوکر
نمازده او قونمسی لازم اولان افتتاح تکبیری سبحانک « اعوذ بسمله »
« فاتحہ شریفہ » نماز سورہ لرینی « التحیات » صلوٰۃ دعا لری قنوت و
جنازہ دعا سی و « آیت الکرسی » سورۃ بناء ، سورۃ ملک ، سورۃ فتح ،
یس شریف « ایله مؤذنلک وظائفی از بردن تعلیم ایتدیرملی . صوکر
عموم طلبہ یہ مصحف طو تدرہ رق صیرہ ایله یوزندن تجوید و سجاوند
اوزرہ او قوتدیروب تطبیقات اجرا و اثنای قرائتده مخارج حروف و
صفات حروفدن سؤال ایتماید . اشته شو صورتله اولاد اسلامیہ
تدریس و تعلیم وجیہ ذمتزد .

والسلام علی من اتبع الهدی

2.1.2. Usûl-ü Tâlim ve Muallimîne Tenbih

Ma' lum ola ki işbu kitab iki kısma taksim edilmiştir. Birinci kısma Tecvîd-i Reşâdiyye, ikinci kısma da alelâde tecvîd denilmiştir. Muallimîn-i kirâm evvelâ ale'l- usul tecvîdi kemâl-i i' tina ile tedrîs ve misallerini her birerlerine ayrı ayrı ta' lim ve medlerin ve şedde

ve ihfâ ve ğunnelerin miktarını ve imâle, işmâm, sekte, teshîl, naklin keyfiyet-i edâlarını talebeye irâe ve tefhîm etmek lâzımdır. Zîrâ tecvîd okumaktan maksad amelîyyâtdır. Yoksa ale'l-umyâ okumaktan bir netice hâsıl olmaz. Binaenaleyh muallim olan zâta layık olan çocuklara elifbâ okuturken mehâric-i hurûfa ve sıfât-ı hurûfa mutabık olarak mümkün mertebe alıştırmalı. Ve ta'lim-i Kur'ân murâd olundukta evvelâ hurûf-u hecânın elfazını (الف، با، تا، ثا، جيم، حاء، خاء، دال، ذال، را، زاء، سين، شين، صاد، ضاد، طا، ظا، عين، غين، فاء، قاف، كاف، لام،) (ا، اء، اخ، اغ، اء، اخ، اق، اك، اج، اش، اي، اض، ال، ان، از،) kılarak ve evvellerine hemze idhâl ederek: (اط، اد، ات، اص، اس، از، اظ، اد، ات، اف، اب، ام، او) diye ta'lim ettirmeli.

Medâris talebesine ikinci senede ve mekâtib talebesine üçüncü senelerde⁶² Tecvîd-i Reşâdiyyeden ibtidâ ederek tekrar okunmalı. Ve mehâric-i hurûfu tedris esnasında hurûf-u hecâyı yazıldığı vech üzere bi'l-müşâfehe ta'lim ve ondan sonra namazda okunması lâzım olan iftitah tekbiri, sübhâneke, eûzu besmele, Fatiha-i şerîfe, namaz sûrelerini, ettehiyyatü, salavat duâları, kunut ve cenaze duâsı ve âyet el-kürsî, sûre-i nebe', sûre -i mülk, sûre -i fetih, yâsin-i şerif ile müezzinlik vezâifini ezberden ta'lim ettirmeli sonra umûm-u talebeye mushaf tutturarak sırayla yüzünden tecvîd ve secâvend üzere okutturup tatbikât-ı icrâ ve esnây-ı kıraatte mehârici hurûf ve sıfat-ı hurûftan suâl etmelidir. İşte şu sûretle evlâd-ı İslâmiyeye tedris ve ta'lim vecîbe-i zimmetimizdir.

Vesselâmu alâ men-itteba'l-hüdâ

⁶² Tanzimat döneminde Osmanlı mekteplerine başlama yaşı 6-7 yaş aralığındaydı ve bu mekteplerde eğitim 4 yıl sürmekteydi. Burdan hareketle mektep talebesinin üçüncü senesi 8-9 yaşlarına, medrese talebesinin ikinci senesi ise 11-12 yaşlarına denk gelmektedir: Osman Taştakin, "18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/3 (2019), 1143-1166.

« مکمل تجوید رشادیه »

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي جعلنا من القارئ الذين هم قرؤ القرآن بصحيح الروايات
و ادخلنا في سلك قرين المقرئين ، الذين هم رتلوه بوجوه القراءات ،
والصلاة والسلام على سيدنا محمد الذي نطق الحروف بافصح اللغات ، و
على آله و اصحابه الذين هم ميزوها بالخارج والصفات .

— برنجی درس —

هر بر مؤمن مکلف و مؤمنه مکلفه نمازی جائز اوله جق مقدار
قرآن کریم از برله مک فرض عین اولدینی کبی اوقویه جنی قرآن
عظیم الشانده لستنی خطادن و نمازینی فساددن محافظه ضمننده قرآن
کریمی تجوید اوزره اوقومق هر بر قارئه هر حالده فرض عین اولدینی
ایچون ایجاب ایدن علم تجویدی عملیاتی ایله برابر ممکن اولدینی مرتبه
اهل و اربابندن او کریمک اهم و الزمدر . ایمدی اهل ادا عندنده لحن
یعنی خطا ایکی نوعدر « ۱ » لحن جلی و « ۲ » لحن خفیدر . لحن جلی
حروفده یا حرکهده یا سکونده خطادر . کرک معنی متغیر اوله ، کرک
اولیه . حروفده خطا ، ذات حرفی و یا صفات لازمه سنی تبدیل ایتمک
یا حرف زیاده ایتمک ، قلقلهده همزه زیاده سی کبی یا حرف نقصان ایتمک ،
مد طبعیلری ترک ایتمک کبی .

2.1.3. Birinci Ders (Lahn-i Celî)

Her bir mü'min mükellef ve mü'mine mükellefeye namazı câiz olacak miktar Kur'ân-ı Kerîm ezberlemek farz-ı ayn olduğu gibi okuyacağı Kur'ân-ı Azimüşşânda lisânını hatadan ve namazını fesattan muhâfaza zımında⁶³ Kur'ân-ı Kerîmi tecvîd üzere okumak her bir

⁶³ Maksat ve gayesiyle.

kârie her halde farz-ı ayn olduğu için îcâb eden ilm-i tecvîdi ameliyyâtı ile beraber mümkün olduğu mertebe ehil ve erbâbından öğrenmek ehem ve elzendir. İmdi ehl-i edâ indinde lahn yani hata iki nevidir. Birincisi lahn-ı celî ve ikincisi lahn-ı hafîdir. Lahn-ı celî hurûfta ya harekede ya sükûnda hatadır. Gerek ma' na mutegayyer ola, gerek olmaya. Hurûfta hata, zât-ı harfî veya sıfât-ı lâzimesini tebdil etmek ya harf ziyade etmek, kalkalede hemze ziyadesi gibi ya harf noksan etmek, meddi tabî' îleri terk etmek gibi.

= ۸ =

حرکده خطا، بر حرکتي بر حرکيه ويا سکونه تبديل ، سکونده
خطا ، سکوني حرکيه تبديلر . بو لحن جلی حرام قطعيدر . فاعلی
عقاب شدیده مستحقدر . بوندن قورتاره جق قدر تجويده رعایت ایتک
هر قارئ وقارئه اوزرينه فرض عیندر .

— ایلنجی درس —

لحن خفی ، ایکی قسمدر : بری تفخیمی ، ترقیتی ، ادغامی ، اخفایی
اظهاری ، قلبی ، مدی ، قصری ترک ایتک کبی که بو لحن مکروه تحریمیدر .
فاعلی اوزرينه خوف عقاب واردر . بوندن تخلص ایده جک قدر
تجويده رعایت ایتک واجیدر . مدی ترکدن مراد مد واجبی و لازمی
قصر ایتکدر . اما مد منفصلی قصر جائزدر . مثلاً : ابتدای قراشته
مد منفصلاری بر الف ، مد متصلاری ایکی الف مقداری چکمکی نیت
ایده رک نهایتنه قدر بویله جه قرائت ایلسه جائزدر . لکن بعض یرده
قصر و بعض یرده مد مکروهدر . اگر نفس واحدهده اولورسه اشد
کراهددر . و دخی مدلری بش الف مقدارندن زیاده چکمک اتفاقاً
جائز دکلدر . بلکه بدعتدر . بعض ائمه ، خطیب ، اکثر مؤذنینک
یا بدقلری اقبح بدع و اشد کراهددر . قصری ترکدن مراد مد طبعیلری
ایکی الف ویا دهها زیاده چکمکدر . مد لازم ایله مد واجب بیننده
فرق یوقدر . زیرا بونلردن بریسنی قصر یعنی بر الف مقداری چکه رک
او قومق و مد طبعیلری بر الف مقدارندن زیاده چکه رک او قومق جمیع
قرا غندنه جائز دکلدر . بلکه لحن و خطادر . رسول الله صلی الله

عليه وسلم من طرق متواتره ايله ثابت اولانه مخالفدر . وَ بِرِ قَسَمِي
راي تکرير ونونی تطنیندر . تطنین نوندن مراد ، وقف حالنده نونك
غنه سنی بر الف مقداری اوزاتمقدر . و محلك غیری ده لامی تغلیط ،
راي ترقیق دخی مخرج واحد کلی ضمننده اولان مخرج جزئی ده خطا
کبی ، بو خطا صفات ، باقی اولدجه تغییر حروفه مؤدی دکدر . بو
لحن مکروه تنزیهیدر . ثوابی ناقص اولور . بوندن تخلص ایچون
تجویده رعایت مستحبدر . والحاصل قرآن کریمی ترتیل اوزره قرائت
فرضدر .

— اوهنجی درس —

ترتیل اوزره قرائت فرض اولدیغنه دلیل (وَ رَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِیْلًا)
آیت کریمه سیدرکه الله تعالی حضرتلری پیغمبرینه امر بیورمشدیر :
« حیلیم ، سن قرآنی ترتیلک اوزره البته ثابت قدم اول وامتکه امر
ایله که البته قرآنی ترتیل ایتسونلر »
حضرت علی کرم الله وجهه ورضی الله عنه افندمزه بو آیتک معنا
سندن سوال اولندقد : « الترتیل تجوید الحروف و معرفة الوقوف »
در بیوردیلر . حق تعالی حضرتلری دخی بیوردی که : « وَ رَتِّلْنَا تَرْتِیْلًا »
یعنی ، بن عظیم الشان قرآنی البته ترتیل صفتیله ایندیردم .
« قُرْآنًا عَرَبِیًّا غَیْرَ ذِی عِوَجٍ ، وَلَمْ یَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا » بیورمشلردر .
یعنی قرآنی عرب دیلنجه غایت طوغریلق صفتیله ایندیردم که اصلاً آنک

Harekede hata bir harekeyi bir harekeye veya sükûna tebdil, sükûnda hata, sükûnu harekeye tebdildir. Bu lahn-ı celî harâm-ı kat'îdir. Faili ikâb-ı şedide⁶⁴ müstehaktır. Bundan kurtaracak kadar tecvîde riâyet etmek her kâri' ve kârie üzerine farz-ı ayndır.

⁶⁴ Şiddetli ceza ve azap.

2.1.4. İkinci Ders (Lahn-i Hafî)

Lahn-ı hafî, iki kısımdır: Biri tefhîmi, terkîki, idğâmı, ihfâyî izhârî, kalbî, meddî, kasrı terk etmek gibi ki bu lahn mekrûh-u tahrîmîdir. Faili üzerine havf-ı ikâb vardır. Bundan tahlis edecek kadar tecvîde riâyet eylemek vâcibdir. Medd-i terkten murad medd-i vâcibi ve lâzımı kasr etmektir. Amma medd-i munfasıl kasr câizdir. Meselen: İbtidây-ı kıraatte medd-i munfasılları bir elif, meddi muttasılları iki elif miktarı çekmeyi niyet ederek nihâyetine kadar böylece kıraat eylese câizdir. Lakin bazı yerde kasr ve bazı yerde med mekruhtur. Eğer nefes vâhidede olursa eşedd-i kerâhettir. Dahî medleri beş elif miktarından ziyâde çekmek ittifâken câiz değildir. Belki bid' attır. Bazı eimme hutabâ, ekser-i müezzinînin yaptıkları akbeh-i bid' a ve eşeddi kerahettir. Kasrı terkten murad medd-i tabîleri iki elif veya daha ziyade çekmektir. Medd-i lâzım ile medd-i vâcib beyinde fark yoktur. Zira bunlardan birisini kasr yani bir elif miktarı çekerek okumak ve medd-i tabîleri bir elif miktarından ziyâde çekerek okumak cemî' kurrâ indinde câiz değildir. Belki lahn ve hatadır. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellemden turuk-i mütevâtire ile sabit olana muhaliftir. Ve bir kısmı râ-yı tekrîr ve nûn-û tatnîndir. Tatnîn-i nûndan murad, vakf halinde nûnun günnesini bir elif miktarı uzatmaktır. Mahallinin gayrıda lââmı tağlîz, râ-yı terkîk dahi mahrec-i vâhid-i külli zımnında olan mehâric-i cüz'iyede hata gibi, bu hata sıfat, bâki oldukça tağyîr-i hurûfa müeddî⁶⁵ değildir. Bu lahn mekruh-u tenzihîdir. Sevâbı nâkıs olur. Bundan tahlis için tecvîde riâyet müstehaptır. Ve'l hasıl Kur'ân-ı Kerîm'i tertîl üzere kıraat farzdır.

2.1.5.Üçüncü Ders (Tertîl)

Tertîl üzere kıraat farz olduğuna delil “و رتل القرآن ترتيلاً”⁶⁶ âyet-i Kerîmesidir ki Allâh-u Teâlâ hazretleri peygamberine emir buyurmuştur: “Habibim, sen Kur'ân'ı tertîlin üzere elbette sabit kadem ol ve ümmetine emr eyleki elbette Kur'ân'ı tertîl etsinler.”

Hazret-i Ali kerramellahu vechehu ve radiyallahu anhü efendimize bu âyetin manasından sual olundukta: “الترتيل تجويد الحروف و معرفق الوقوف”⁶⁷ dir buyurdular. Hakk Teâlâ hazretleri dahi buyurdu ki: “و رتلناه ترتيلاً”⁶⁸ yani, ben azimüşşan Kur'ân'ı elbette tertîl sıfatıyla indirdim.

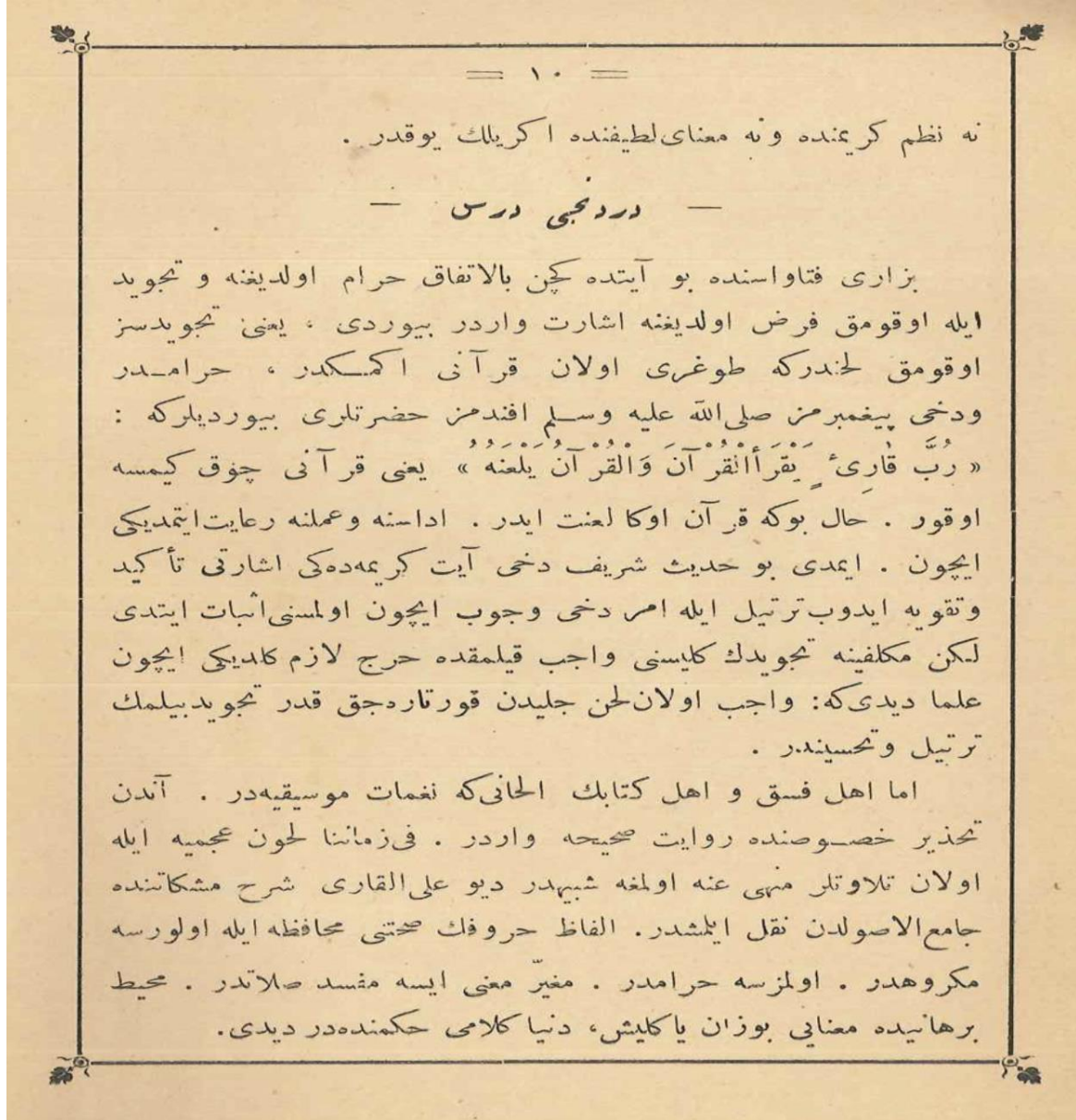
⁶⁵ Harfin değiştirilmesine vesile değildir.

⁶⁶ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Müzzemmil 73/4.

⁶⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kırââtî'l-Aşr*, tsh. Ali Muhammed Dabbağ (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts), 1/209.

⁶⁸ el-Furkan 25/32.

“⁶⁹قرآنا عربینا غیر ذی عوج ولم يجعل له عوجا“ buyurmuşlardır. Yani Kur’ân’ı Arap dilince gâyet doğruluk sıfatıyla indirdim ki asla onun ne nazm-ı kerîminde ve ne mânay-ı latîfinde eğrilik yoktur.

2.1.6. Dördüncü Ders (Lahn, Teğannî)

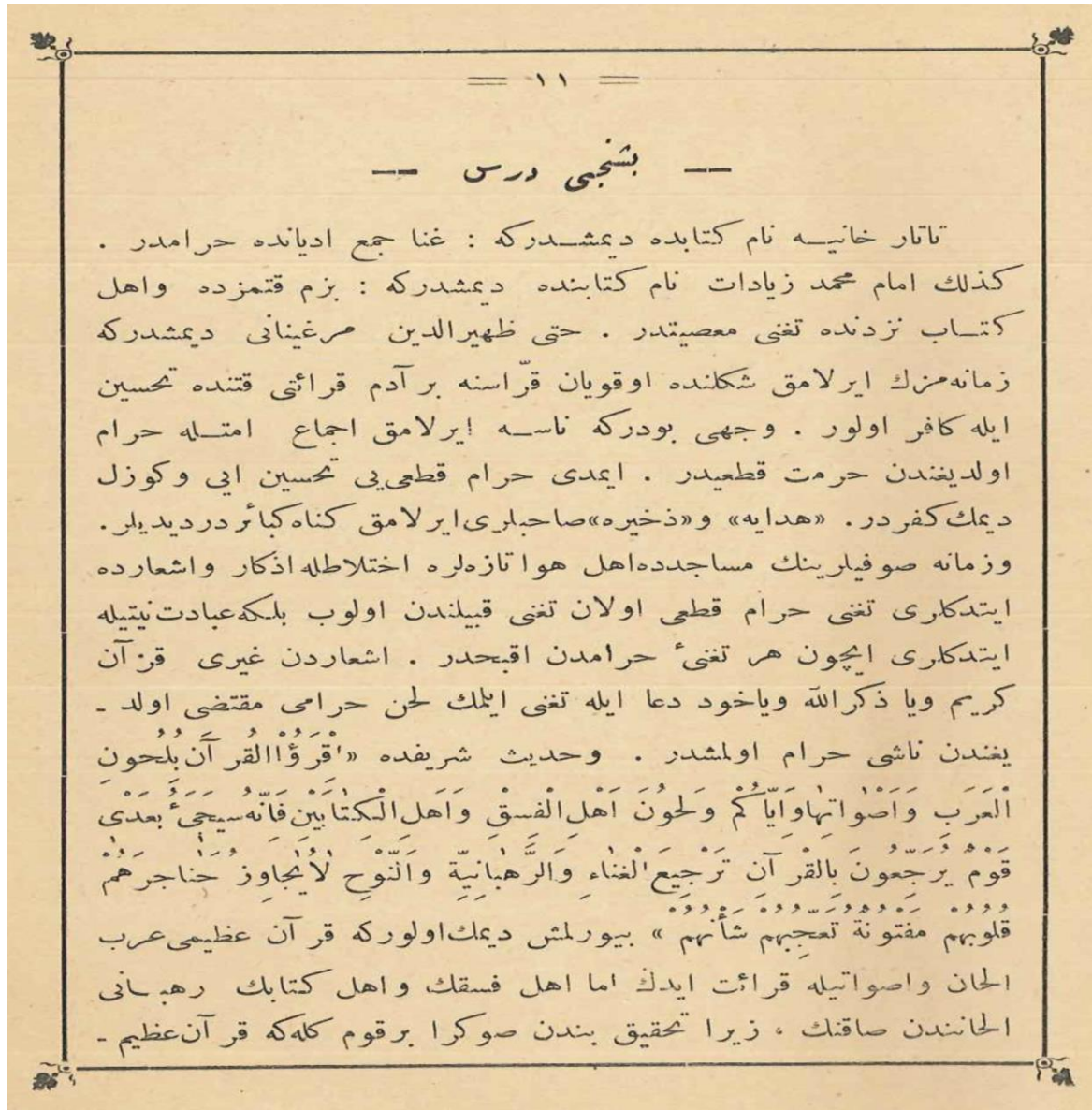
Bezzâzî fetâvâsında bu âyette lahn'ın bi'l-ittifak haram olduğuna ve tecvîd ile okumak farz olduğuna işaret vardır buyurdu, yani tecvîdsiz okumak lahn'dır ki doğru olan Kur'ân'ı eğmekdir, haramdır ve dahi Peygaberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- efendimiz hazretleri buyurdular ki: “⁷⁰رب قارئ یقرأ القرآن والقرآن یلعنه” yani Kur’ân'ı çok kimse okur, halbuki Kur’ân

⁶⁹ ez-Zümer 39/28.

⁷⁰ Ebu Hamid Muhammed Gazzâlî, *ihyâ-u ulûmi 'd-dîn* (Mısır: y.y., ts.) 1/281.

ona lanet eder. Edâsına ve ameline riâyet etmediği için. İmdi bu hadis-i şerif dahi âyet-i kerîmedeki işareti te'kid ve takviye edip tertîl ile emir dahî vücub için olmasını ispat etti lâkin mükellefine tecvîdin küllîsini vâcib kılmakta harec⁷¹ lâzım geldiği için ulema dedi ki: Vâcib olan lahn-ı celîden kurtaracak kadar tecvîd bilmek tertîl ve tahsindir.

Amma ehl-i fisk ve ehl-i kitâbın elhânîki neğamât-ı musikidir. Ondan tahzir hususunda rivâyet-i sahîha vardır. Fî zamanına luhûn-u acemiye ile olan tilâvetler menhîy-i anı olmağa şebihdir⁷² deyu Aliyyu'l Kâri Şerh-i Mişkâtın'da câmiu'l usulden nakleylemiştir. Elfâz-ı hurûfun sıhhatini muhafaza ile olursa mekruhtur. Olmazsa haramdır. Muğayyir-i mâna ise müfsid-i salâttır. Muhit-i Burhânîde mânayı bozan yanlış, dünya kelâmı hükmündedir dedi.

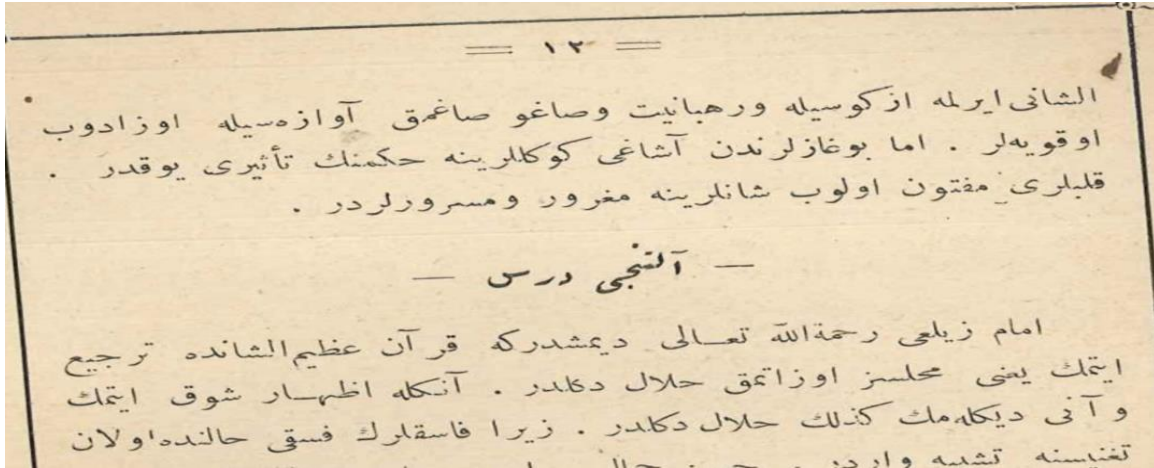
⁷¹ Zor ve güç olmak.

⁷² Yasaklanmış, haram kılınmış olana benzer.

2.1.7. Beşinci Ders (Teğannî)

Tatarhâniyye nâm kitapta demiştir ki: Ġinâ cemi⁷³ edyanda haramdır. Kezâlik İmam Muhammed Ziyâdât nâm kitabında demiştir ki: Bizim katımızda ve ehli kitap nezdinde teğannî mâsiyettir. Hatta Zahîruddin Merğînânî demiştir ki: Zamânemizin ırlamak⁷³ şeklinde okuyan kurrâsına bir Âdem kıraati katında tahsin eylese kâfir olur. Vechi budur ki nâsa ırlamak icmây-ı ümmetle haram olduğundan hürmeti kat'îdir. İmdi haram-ı kat'îyi tahsin iyi ve güzel demek küfürdür. (Hidâye) ve (Zahîre) sahipleri⁷⁴ ırlamak günah-ı kebâir dediler. Ve zamâne sufîlerinin mesâcidde ehl-i hevâ tazelere ihtilatla ezkâr ve eş'arda ettikleri teğannî haram-ı kat'î olan teğannî kabilinden olup belki ibâdet niyetiyle ettikleri için her teğannî haramdan akbehtir. Eş'ardan ğayrı Kur'ân-ı Kerîm ve zikrullah veyahut duâ ile teğannî eylemek lahn-ı harâmı muktezi olduğundan nâşi⁷⁵ haram olmuştur.

Ve hadis-i şerifte “ اَفْرَأُوا الْقُرْآنَ بِلُحُونِ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا، وَإِيَّاكُمْ وَلُحُونِ أَهْلِ الْفَسَقِ، وَ أَهْلِ الْكُتَابِ فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ ”⁷⁶ بَعْدِي قَوْمٌ يَرْجِعُونَ بِالْقُرْآنِ تَرْجِيعَ الْغَنَاءِ وَالرَّهْبَانِيَّةِ وَالنُّوحِ، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، قُلُوبُهُمْ مَفْتُونَةٌ قُلُوبُهُمْ تُعْجِبُهُمْ شَأْنُهُمْ buyrulmuş demek olur ki Kur'ân-ı Azîmi Arab elhân ve esvatiyle kıraat edin amma ehl-i fîskın ve ehl-i kitabın ruhbânî elhânından sâkinın, zîra tahkîk benden sonra bir kavim gele ki Kur'ân-ı Azîmüşşanı ırlama ezgisiyle ve ruhbâniyet ve sâğu sağmak⁷⁷ avâzesiyle uzadub okuyalar. Amma boğazlarından aşağı gönüllerine hükmünün tesiri yoktur. Kalpleri meftûn olup şanlarına mağrûr ve mesrûrlardır.

⁷³ Türkü, şarkı söylemek.

⁷⁴ El-Hidâye'nin müellifi Burhâneddin el-Merğînânî (öl. 593/1197), ez-Zehîre'nin müellifi Şehâbeddin el-Karâfî'dir (öl. 684/1285). Detaylı bilgi çalışmanın birinci bölümünde verilmiştir, bk. 7-8.

⁷⁵ Olduğundan dolayı.

⁷⁶ Suyûti, *el-Camiu's-Sağir* (Kâhire, 1954), 1/43; Ali el-Kârî, *el-Mihahu'l-Fikriyye alâ Metni'l-Cezeriyye*, thk. Usame Atâyâ (Dimeşk: y.y., 2006), 123.

⁷⁷ Ağıt yakmak.

ایچون مشایخ سلف مجلس سماع ایچون بر قاج شرط یازمشلردر . بری
بودرکه ذا کرک سماعی دیکله یین کیمسه کندی نفسندن واحوالندن غائب
اولوب یوسف علیه السلام مشاهده سنده حیران اولان خواتین حالنده
اولق کرک . صوفیلر بو مرتبه یه فنا مرتبه سی دیرلر . ایکنجی شرط
بودرکه بر مکانه اوله لرکه اجنبی کیمسه لر آنلرد مطلع اولیه . اوچنجی
شرط ذا کر تازده و اجر تله اولیه . دردنجی شرطی ابنای دنیان
و یکتاردن کیمسه صوفیه آره سنده قاریشمش اولیه . بشنجی شرطی
انسا طائفه سندن اوراق اوله . بوشروط بولندقدده علمای ظاهر و باطن
قتنده سماع مباح اولور . بوزمانده ایه بوحاللر بولمق هیات، هیات .
حال بوکه جنید بغدادی قدس سره سماعدن توبه ایتدیکی مقرردر .
کذا فی العیون .

— برنجی درس —

اما حدیث شریفده « مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ فَلَيْسَ مِنَّا » بیوردیغنک
معناسی اول دیمه دکلدرکه : قرائتله تغنی سنت اوله . بلکه قرآن ایله
جهر و آشکاره ایتکه محتاج اولان یرده فصاحتله اظهار ایتکدر .
یاخود معناسی : قرائتله اشعار واحادیث ناسدن استغنا ایتک معناسنه در .
یاخود تجوید و ترتیلدر . زیرا قرآنک زینتی اولدر . و ابو عبیده
رضی الله عنه بو حدیثک معناسنده دیمشدرکه : بر آدمه قرآن ویریه .
و آنکله غنی اولدیغنه راضی اولیه . سنت نبی ایله عامل اولانلاردن

2.1.8. Altıncı Ders (Semâ'nın Şartları)

İmam-ı Zeylâ'î rahmetullahi teâlâ demiştir ki Kur'ân-ı Azimüşşanda tercî' etmek yani mahalsiz uzatmak helal değildir. Onunla izhâr-ı şevk etmek ve onu dinlemek kezalik helal değildir. Zira fâsıkların fiskı halinde olan teğannîsine teşbih vardır. Onun için meşâyih-i selef meclis-i sema' için birkaç şart yazmışlardır. Biri budur ki zâkirin sema' ını dinleyen kimse kendi nefsinden ve ahvalinden gâip olup Yusuf aleyhisselâm müşahedesinde hayran olan havâtîn halinde olmak gerek. Sûfiler bu mertebeye fena mertebesi derler. İkinci şart budur ki bir mekânda olalarki ecnebî kimseler onlara muttali' olmaya. Üçüncü şart zâkir-i taze ve ücretle olmaya. Ve dördüncü şart ebnây-ı dünyada ve yiğitlerden kimse sûfiye arasında karışmış olmaya. Beşinci şartı nisâ taifesinden ırak ola. Bu şurût bulundukta ulemay-ı zâhir ve batın katında sema' mübah olur. Bu zamanda ise bu haller bulunmak heyhat, heyhat. Halbuki Cüneyd-i Bağdâdî kuddise sirruh sema' dan tevbe ettiği mukarrerdir. Kezâ fi'l-uyûn.

2.1.9. Yedinci Ders (Teğannî)

Amma hadis-i şerifte “مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ فَلَيْسَ مِنَّا”⁷⁸ buyurduğunun manası ol deme değildir ki: Kıraatle teğannî sünnet ola. Belki Kur'ân ile cehr ve aşikâre etmek muhtaç olan yerde fesahetle izhâr etmektir. Yahut manası kıraatle eş'ar ve ehâdis-i nasdan istiğnâ etmek manasınadır. Yahut tecvîd ve tertîldir. Zira Kur'ân'ın zîneti oldur. Ve Ebu Ubeyde radiyallahu anh bu hadisın manasında demiştir ki: Bir ademe Kur'ân verile. Ve onla ganî olduğuna razı olmaya. Sünnet-i nebî ile âmil olanlardan değildir. Zira bir gayrı hadis-i şerifte gelmiştir: Hâmil-i Kur'ân'a layık değildir ki ehl-i arzdan bir kimseyi kendinden ganî göre. Ve eğer cemî' i dünyaya malik olsa onu Kur'ân yanında gözden gönülden bırakıp kıraatle müstağni ola. “فليس منا” kavlı-i şerifinin manası: Huluk ve sîret cihetinden bizden değildir demektir.

⁷⁸ Buhârî, Ebu Abdillâh, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1497/1987), Fezâilü'l-Kur'ân, 19, Tevhîd, 44.

دکدر . زیرا بر غیرى حدیث شریفده کلشدر : حامل قرآنه لایق
دکدرکه اهل ارضدن بر کیمسه یی کندودن غنى کوره . واکر جمیع
دنیا به مالک اولسه آنی قرآن یاننده کوزدن کوکلدن براقوب قرآنه
مستغنى اوله . « فَلَيْسَ مِنَّا » قول شریفنک معناسى : خلق وسیرت جهتندن
بزدن دکدر . دیمکدر .

— سکزنجی درس —

باب فى شروط التعلیم و آدابہ

تعلیم و تعلم طریقن بیامینجه ای پسر	نائل اولماز علمه اصلا هر نه قدر سمی ایدر
تصحیح نیت ایلمک لازمدر اولاطابه	احیاء دین مقصود رضاء بارى اوله راغبه
تعظیم ایچون قرآن اوقو تجوید ایله	اوقو طهارتله اوطور طاهر مکانده دأبله
قرآنه توقیر حقده در کفره کیدر تخفیف ایدن	هم راه قرآندر آرت وایحه مکر وهه دن
قرآنه حرمتدن دور آسزایکن اوقومیه	هر آیتنه تعظیم ایدوب صغیر و قیصه دیمیه
هر نه قدر اجلال ایدر سه علمه طالبدر کبار	اول مرتبه نفعک کور راول قدر اولور بهره دار
تعظیم علمدن بعضدر استاذه تعظیم ایلمک	مجلسده آغرا و طوروب و قارایله سوز سوله مک
تقایم اظفار قص شارب تام هیئتله سواک	کیدر کریه قوقولری کیر مجلسنه آری پاک
مجلسده بر کیمسه ایله سویلشده غمنا ایتیه صاقین	ایله غیبت کیمسه یی هیئتله طوت مجلسن
مالک قتده شافى یا پنجه کتاب آچار ایدی	اوراق سسین ایشتمیه استاد پاکى دیر ایدی
شا کردى - حضرت ربیع الله ایلمدی قسم	شافى باقارکن بکا اتم جرأت صو ایچم
اهلیت و رجحانی قیل اعتقاد دعاسن آل	اوتانه شبهه کچ حسن آداب ایله قیل سوال
بر یرده غیبتک ایشتمه ک ایله رد دیکه مه سن	مجلسده چوق اوطورمه دن طویعه صاقین اوصاعه سن
کیتمسه بیله صاغده کیده ایله یولده سوال	هر نقدر ایتسه جفا قیل اعتذار خاطر بن آل
افعال ناهوارین حمل صلاحه تأویل ایت	افلاکده اوله سبب اشغال دنیایی آرایت

2.1.10. Sekizinci Ders (Eğitimin Şartları ve Edepleri Hakkında Bab)

Tâ'lim ve taallüm ve tarikin bilmeyince ey püser

Nâil olmaz ilme asla her ne kadar sa'y eder

Tashih-i niyet eylemek lâzımdır evvela talibe
İhyây-ı din maksûd-u rızây-ı bâri ola râğibe

Ta'zim için Kur'ân-ı eşrefi oku tecvîd ile
Oku tahâretle otur tâhir mekânda de'b ile

Kur'ân'a tevkîr hakkıdır. Küfre gider tahfif eden
Fem râh-ı Kur'ândır âret râyîha-ı mekrûhaden

Kur'ân'a hürmettendir üssüz okumaya
Her âyetine ta'zim edip sağîr ve kısa demeye

Her ne kadar iclal ederse ilme taliptir kibar
Ol mertebe-i nef' in görür ol kadar olur behredar

Ta'zim-i ilimden bâzıdır üstaza ta'zim eylemek
Meclisde ağır oturup vakar ile söz söylemek

Taklim-i ezfâr gass-ı şârib tam hey'etiyle sivâk
Gider kerih kokuları kir meclisine arı pak

Meclisde bir kimse ile söyleşme gamz etme sakın
Eyleme gıybet kimseyi heybetle tut meclisin

Mâlik katında Şafi'î yapınca kitab açar idi
Evrak sesin işitmeye üstad-ı pâki der idi

Şâkirdi Hazret-i Rabî' Allah'a eyledi kasem
Şafi'î bakarken bana etmem cür'et su içmem

Ehliyet ve rüchânını kıl i'tikad duâsın âl
Utanma şüphen hüsn-ü âdab ile kıl suâl

Bir yerde ғыrbetin işitsen eyle red dinleme sen
Meclisde çok oturmadan doyma sâkin usanma sen

Gitse bile sağdaki de eyleme yolda suâl
Her ne kadar etse cefâ kıl i' tizar hâtırın âl

Efâli na-hemvarın haml-i salahla te'vil et
Eflâhına ola sebep işğâl-i dünyayı âz et

Ednâ özürle sâkinıb dersine faysal vermeye
Satun ya ғayrı vecihle âla kitab çok yazmaya

Havf-ı zaya' olmazsa ehlinden kitab men' eyleme
Lâzım değilse sen kitabı bî-câh sakın habs eyleme

İlim ve salah ehliyle ihtiyarlara çok hürmet et
İncinmesin senden şeriklerine daim izzet et

Kibir ve cidal eyleme rıfk ve edeble bahsede
Dinlemeye nemmam sözün şerden sâkina hayr ede

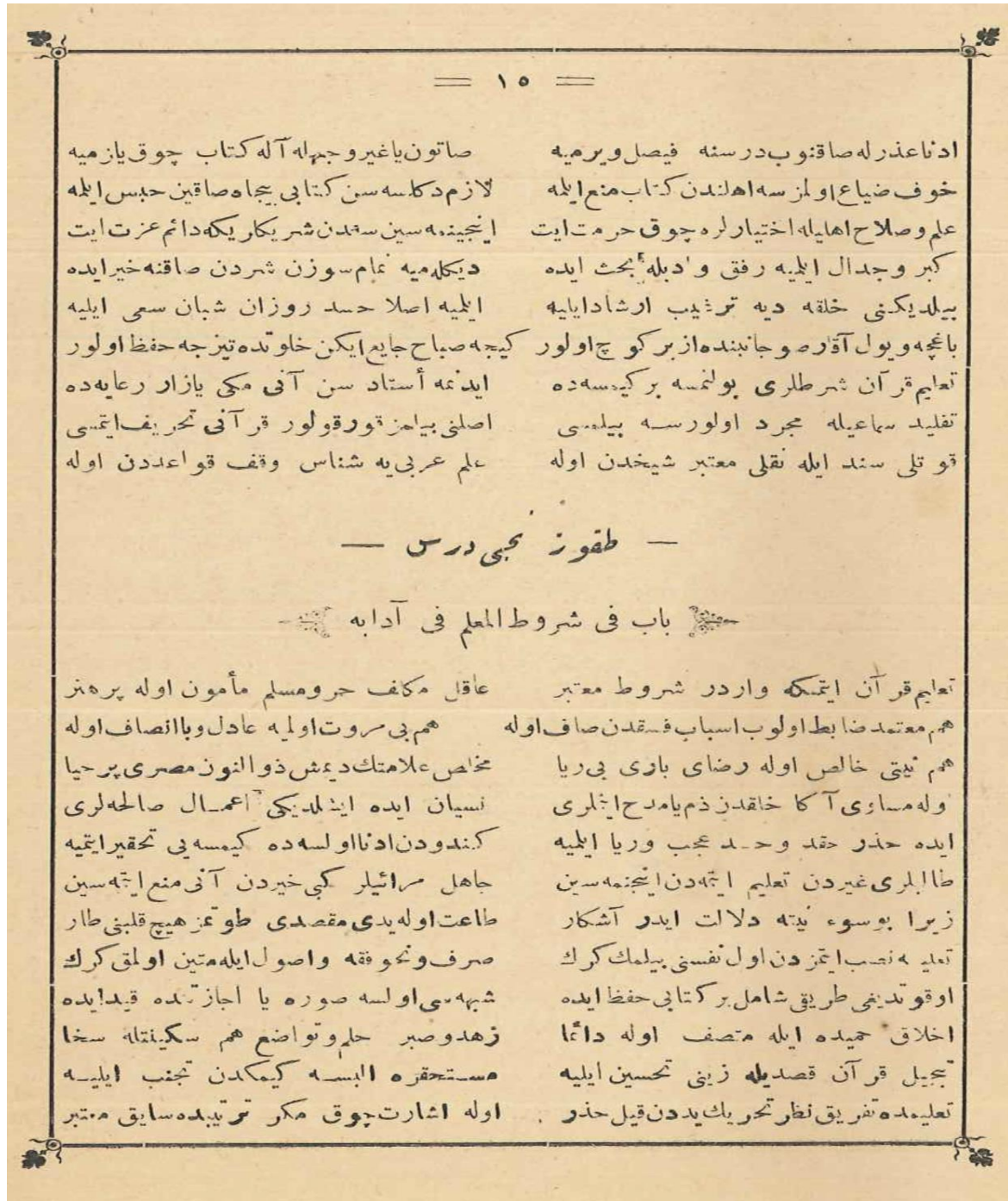
Bildiğini halka diye terğib-i irşad eyleye
Eylemeye asla hased rûzan şebân sa'y eyleye

Bahçe ve yol akarsu cânibinde ezber güç olur
Gece sabah câyi' iken halvette tezce hıfz olur

Ta'lim-i Kur'ân şartları bulunmasa bir kimsede
Edinme üstad sen onu Mekkî yazar riâyede

Taklid sema' ıyla mücerred olursa bilmesi
Aslını bilmez korkulur Kur'ân'ı tahrif etmesi

Kutlu sened ile nakli mu' teber şeyhden ola
İlm-i Arabiyye şinas vâkıf-ı kavâidden ola

2.1.11. Dokuzuncu Ders (Muallimin Şartları ve Edepleriyle İlgili Bab)

Tâ'lim-i Kur'ân etmeye vardır şurût-u mu' teber
Âkil mükellef hür ve Müslim me'mun ola perhiz

Hem mu' temed zabıt olup esbab-ı fisktan saf ola
Hem bî mürüvvat olmaya adil ve bâ insaf ola

Hem niyeti halis ola rızay-ı bari bî riya
Muhlis alâmetin demiş Zünnûn-ı Mısırî pür-hayâ

Ola musâvi ona halgdan zem ya medh etmeleri
Nisyân ede eylediği â' mâl-i sâlihâleri

Ede hazer hıgd ve hased ucub ve riyâ eyelemeye
Kendüden ednâ olsa da kimseyi tahkir etmeye

Tâlibleri ğayrıdan tâlim etmeden incinmesin
Câhil mürâîler gibi hayırdan onu men' etmesin

Zira bu sû-i niyyete delâlet eder âşikâr
Tâat olaydı maksadı tutmaz hiç kalbini dar

Tâ' lime nasb etmezden evvel nefsinı bilmek gerek
Sarf ve Nahiv Fıkıh ve Usul ile metin olmak gerek

Okuttuğu tarîki şâmil bir kitabı hıfz ede
Şüphesi olsa sora ya icâzetinde kayd ede

Ahlâk-ı hamîde ile muttasıf ola dâima
Zühd ü sabır hilm ü tevâzu hem sekînetle sehâ

Tebcîl-i Kur'ân kastıyla zeyni tahsin eyleye
Müstahkara elbise giymekten tecennüb eyleye

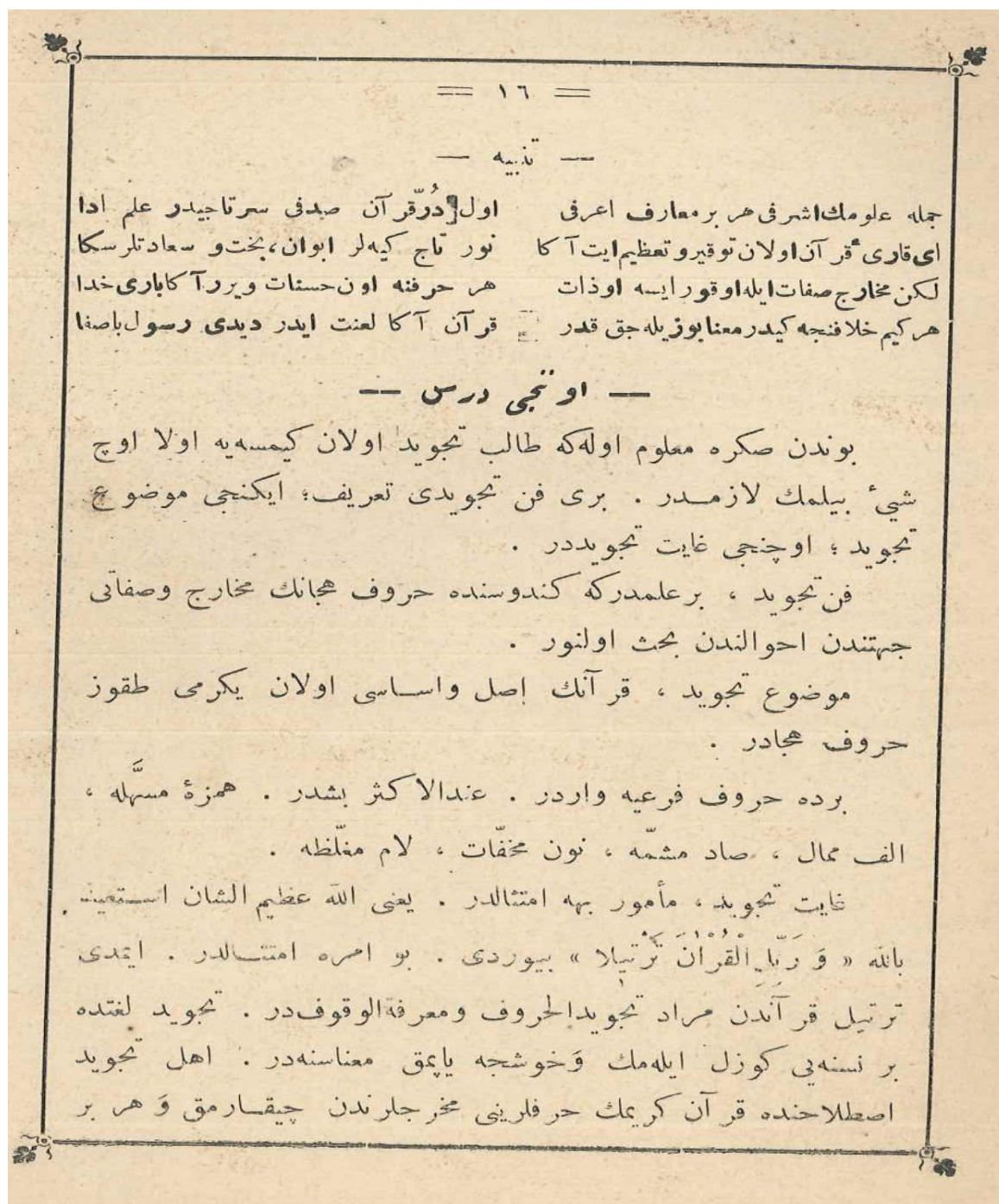
Tâ' limde tefrîk-i nazar tahrîk-i yedden kıl hazer
Ola işâret çün meĝer tertîbde sâik-i mûteber

Cümle ulûmun eşrefi her bir me' ârif-i a' refi
Ol dürr-ü Kur'ân sade fi sertâcıdır ilm-i edâ

Ey kâri-i Kur'ân olan tevkîr ve ta' zîm et ona
Nûr tâc giyeler ebevân, baht-ü saâdetler sana

Lâkin mehâric-i sıfat ile okursa o zât
Her harfîne on hasenât veriri ona Bârî Hüdâ

Her kim hilâfinca gider mânâ bozulacak kadar
Kur'ân ona la' net eder dedi Resul bâ safâ

حرفك صفت لازمه وعارضه سنی ویرمكه الفاظ شریفه سنی تحسیندر .
 معلوم اوله كه جمیع مخارج بش اعضایه منحصردر . بری جوفدر .
 یعنی بوغاز ایله آغز ایچنده اولان بوشلقدر . مخرجی بردر .
 ایکنجی حلقدر . یعنی بوغازك كو كسه متصل اولان یرندن دیل
 دینه وارنجه اولان یریدر . مخرجلری اوچدر .
 اوچنجیسی لساندر . یعنی بوغازك آغزه یاقین اولان یرندن ثنیه
 دیشاریته وارنجه آغز ایچنده اولان دیلدر . مخرجلری اوندر .
 دردنجی شفهدر . یعنی ثنیه دیشلرندن طشره اولان دوداقلردر .
 مخرجی ایکیدر .
 بشنجی خیشومدر . یعنی ککر قوووغیدر . مخرجی بردر .

— اوب برنجی درس —

معلوم اوله كه اكثر اشخاصك دیشلری اوتوزایکی اولوب اون آلتی
 عددی آلت چكده و اون آلتی عددی اوست چكدهدر . اوست چكده
 اولان دیشلردن أولك ایکی دیشلره (ثنیه) دیرلر . جمی شایاكلور .
 و آرهلرنده واقع اولان دیشلره (رباعیه) دیرلر . جمی (رباعیات)
 كلور و آنك آرهلرنده سیوری دیشلره (ناب) دیرلر . جمی (انیاب)
 كلور . بونا بلك آرندده واقع اولان دیشلره (ضرس) دیرلر . جمی (اضراس)
 كلور . بوضرسلردن نابلك آرندده واقع دیشلره (ضاحك) دیرلر .
 جمی ضواحك كلور . بو ضاحكلرك آرهلرنده واقع اولان آلتی دیشه

2.1.12. Onuncu Ders (Tecvîd İlmi)

Bundan sonra ma' lum olaki tâlibi tecvîd olan kimseye evvela üç şey bilmek lâzımdır. Biri fenn-i tecvîdi ta' rif; ikinci mevzû' i tecvîd; üçüncü gâyet-i tecvîddir.

Fenn-i tecvîd; Bir ilimdir ki kendisinde hurûf-u hecânın mehâric ve sıfâtı cihetinden ahvâlinden bahs olunur.

Mevzû' i tecvîd; Kur'ân'ın asıl ve esası olan yirmi dokuz hurûf-u hecâdır.

Bir de hurûf-u fer'iyya vardır. İnde'l-ekser beştir. Hemze-i müsehhele, elif-i mûmâle, sâdı müşemme, nûn-u muhfât, lam-ı muğallaza.

Ġâyet-i tecvîd; Me'mur-i bihe imtisaldır. Yani Allâh-u azîmüŝŝan este'îzü billah “و رتل القرآن ترتيلا”⁷⁹ buyurdu. Bu emre imtisaldır. İmdi tertîl-i Kur'ân'dan murad tecvîdu'l-hurûf ve ma'rifetü'l-vukufdur. Tecvîd lügadda bir nesneyi güzel eylemek ve hoşca yapmak manasıdır. Ehl-i tecvîd ıstılahında Kur'ân-ı Kerîm'in harflerini mahreclerinden çıkarmak her bir harfin sıfât-ı lâzime ve ârızasını vermekle elfâz-ı şerîfesini tahsindir.

Ma'lum olaki cemî' meharic beş azaya münhasırdır.

Biri cevfdır. Yani boğaz ile ağız içinde olan boşluktur. Mahreci birdir.

İkinci halkdır. Yani boğazın göğse muttasıl olan yerinden dil dibine varınca olan yerdir. Mahrecleri üçdür.

Üçüncüsü lisandır. Yani boğazın ağza yakın olan yerinden seniyye dişlerine varınca ağız içinde olan dildir. Mahrecleri ondur.

Dördüncü şefedir. Yani seniyye dişlerinden taşra olan dudaklardır. Mahreci ikidir.

Beşinci hayşumdur. Yani geniz kovuğudur. Mahreci birdir.

2.1.13. On Birinci Ders (Dişlerin İsimleri)

Malum olaki ekser-i eşhasın dişleri otuz iki olup on altı adedi alt çenede ve on altı adedi üst çenededir. Üst çenede olan dişlerden ön iki dişlere ثنية (Seniyye) derler. Cem' i ثنایا (Senâya) gelir. Ve ardlarında vaki' olan dişlere رباعیه (Rabaiyye) derler. Cem' i رباعييات (Rabaiyyat) gelir ve onun ardlarında sivri dişlere ناب (Nâb) derler. Cem' i انياب (Enyâb) gelir. Bu nâbların ardında vaki' olan dişlere ضرس (Dırs) derler. Cem'i اضراس (Edrâs) gelir. Bu dırslardan nâbların ardında vaki' dişlere ضاحك (Dâhik) derler. Cem'i ضواحك (Davâhik) gelir. Bu dâhiklerin ardlarında vâki' olan altı dişe طاحن (Tâhin) derler. Cem' i طواحن (Tavâhin) gelir. Bu Tâhinlerin ardlarında vaki' olan dişlere ناجذ (Nâciz) derler cem' i نواجد (Nevâciz) gelir. Alt çenede olan dişlerin isimleri ve tertîpleri dahi böyledir. Fefhem.

⁷⁹ el-Müzzemmil 73/4.

(طاحن) دیرلر . جمی (طواحن) کلور . بوطاحنلرک آریدلرندہ واقع
اولان دیشلره (ناجذ) دیرلرجمی (نواجذ) کلور . آلت چکده اولان
دیشلرک اسملری و ترتیلری دخی بویله در . فافهم .

— ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۵ نجی درس —

باب مخارج الحروف

- مخارج حروف یعنی حرفلرک ظهور ایلدیکی محللر اونیدیر :
- ۱ — مخرج : جوفدر . یعنی بوغاز ایله آغز ایچینده اولان بوشلقدر .
یعنی هواده نهایت بولور . بوندن حروف مد چیقار . همزه مسهله ایله
الف مماله بونلره مخرجاً و صفةً تابعدر .
 - ۲ — مخرج : بوغاز دییدرکه کوسه متصل اولان یریدر . بوندن
ترتیب اوزره همزه « ء ها » چیقار .
 - ۳ — بوغاز اورتہ سیدرکه بوندن « عین حـا » چیقار .
 - ۴ — مخرج : بوغاز اولیدرکه آغزه متصل اولان یریدر . بوندن
ترتیب اوزره « عین خـا » چیقار .
 - ۵ — مخرج : بیوک دیل دینک اوستیله آنک قارشوسی
اولان اوست دماقدیر . بوندن « قاف » چیقار .
 - ۶ — مخرج : قاف مخرجی کیدر . لکن بر پارق آشغیدر .
بوندن « کاف » چیقار .

2.1.14. On İkinci-On Beşinci Dersler (Harflerin Mahreçleri Hakkında Bab)

Mehâric-i hurûf yani harflerin zuhur edildiği mahaller on yedir:

1. Mahrec: Cevfdır. Yani boğaz ile ağız içinde olan boşluktur. Yani havada nihâyet bulur. Bundan hurûf-u med çıkar. Hemze-i müsehhele elif-i mûmâle bunlara mahrecen ve sıfaten tabidir.

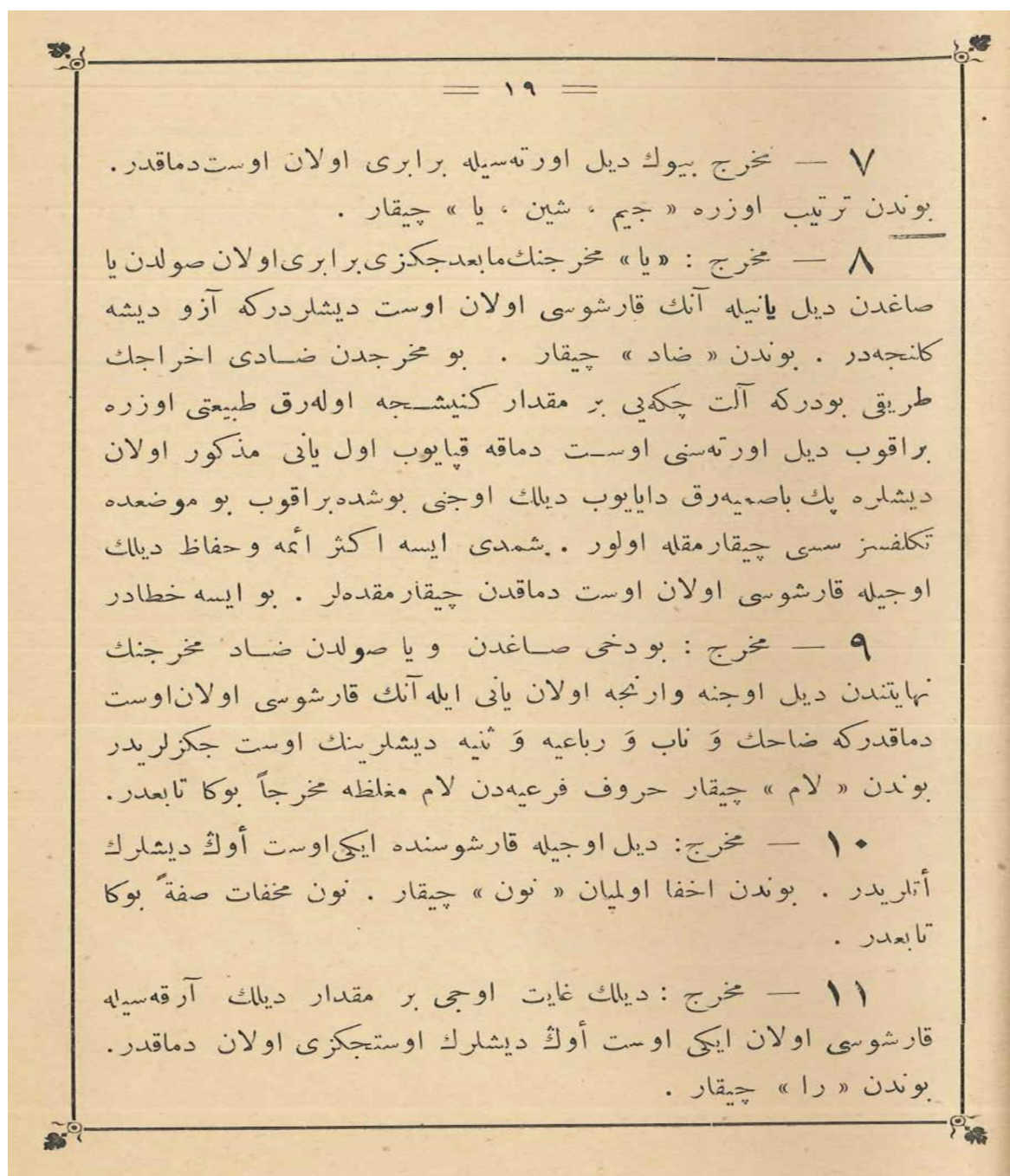
2. **Mahrec:** Boğaz dibidir ki göğse muttasıl olan yeridir. Bundan tertîb üzere hemze (هـ, ع) çıkar.

3. **Mahrec:** Boğaz ortasıdır ki bundan (ح, عین) çıkar.

4. **Mahrec:** Boğaz evvelidir ki ağza muttasıl olan yeridir. Bundan tertîb üzere (خ, غین) çıkar.

5. **Mahrec:** Büyük dil dibinin üstüyle onun karşısı olan üst damaktır. Bundan (قاف) çıkar.

6. **Mahrec:** (قاف) mahreci gibidir. Lakin bir parmak aşağıdır. Bundan (کاف) çıkar.

۱۲ — مخرج : ترتيب اوزره ديل اوجيله ايكي اوست اوك ديشلرك نصفلرندن يوقاريسى دركه اتلرينه وارنجه در . اتلرينه غايت يقين اولان يرندن « طا » چيقار . آزاجق آشاغيسندن « دال » نصفلرينه يقين اولان يرندن « تا » چيقار .

۱۳ — مخرج : ترتيب اوزره ديلك اينجه اوجيله ايكي آلت اوك ديشلرك نصف اعلا لريدر . نصفلرينه يقين اولان يرندن « صاد » يوقاريسندن « سين » باشلرندن « زا » چيقار . — حروف فرعيه دن « صاد مشمه » مخرجاً وصفة جهرده زايه ، صفة استعمالده حروف مطبقيه تابعدر . — لکن ديلك اوجى اول ديشلرك اوجلرينه متصل اولماز . بلكه مسامت اولور .

۱۴ — مخرج : ترتيب اوزره ديل اوجنك يوقارى يوزيله اوست اوك ديشلرك باشلريدر . ديلك غايت اوجنك آرقه سندن « ظا » چيقار . آزاجق آردندن « ذال » آنك آزاجق آردندن « ثا » چيقار . بونلرك ترتيبى ديل اوجنك طشرهيه چيقمه سيلدر .

۱۵ — مخرج : ايكي اوست اوك ديشلرك باشلريله آلت دوداغك ايجيدر . بوندن « فا » چيقار .

۱۶ — مخرج : ايكي دوداق آرسيدر . بوندن ترتيب اوزره دوداقلرك ايجارى بربرينه قوتلى قىامقلا « با » چيقار . صوكرائينه ايجلرندن بر مقدار اوجلرينه يقين اولان يرلى بربرينه ضعيفجه قىامقلا « ميم » چيقار . دخى زياده اوجلرينه يقين اولان يرلى بربرينه

7. **Mahrec** büyük dil ortasıyla beraber olan üst damaktır. Bundan tertîb üzere (يا ، شين ، جيم) çıkar.

8. **Mahrec**: (يا) mahrecinin mâba‘ di cekezi beraber olan soldan ya sağdan dil yanıyla onun karşısı olan üst dişlerdir ki azı dişe gelince dir. Bundan (ضاد) çıkar. Bu mahreceden dâd’ı ıhracın tariki budur ki alt çeneyi bir miktar genişçe olarak tabiatı üzere bırakıp dil ortasını üst damağa kapayıp ol yanı mezkur olan dişlere pek basmayarak dayayıp dilin ucunu boşta bırakıp bu mevzide tekellüfsüz sesi çıkarmakla olur. Şimdi ise ekser-i eimme ve huffaz dilin ucuyla karşısı olan üst damaktan çıkarmaktalar. Bu ise hatadır.

9. Mahrec: Bu dahi sağdan veya soldan (ضاد) mahrecinin nihâyetinden dil ucuna varınca olan yanı ile onun karşısı olan üst damaktır ki dâhik ve nâb ve rabâiye ve seniyye dişlerinin üst cekezleridir, bundan (لام) çıkar hurûf-u fer'iyeden lââm-ı muğalleza mahrecen buna tabidir.

10. Mahrec: Dil ucuyla karşısında iki üst ön dişlerin etleridir. Bundan ihfâ olmayan (نون) çıkar. Nûn-u muhaffât sıfaten buna tabidir.

11. Mahrec: Dilin gâyet ucu bir miktar dilin arkasıyla karşısı olan iki üst ön dişlerin üstçeğizi olan damaktır. Bundan (را) çıkar.

12. Mahrec: Tertîb üzere dil ucuyla iki üst ön dişlerin nısflarından yukarısidir ki etlerine varıncadır. Etlerine gâyet yakın olan yerinden (ط) çıkar. Azıcık aşağısından (دال) nısflarına yakın olan yerinden (تا) çıkar.

13. Mahrec: Tertîb üzere dilin ince ucuyla iki alt ön dişlerin nısfı a' lâlarıdır. Nısflarına yakın olan yerinden (صاد) yukarısından (سين) başlarından (زا) çıkar. Hurûf-u fer'iyeden sâd-ı müşemme mahrecen ve sıfaten cehrde (زا) ye, sıfaten isti'lâda hurûf-u mutbakaya tabi' dir. Lakin dilin ucu ol dişlerin uçlarına muttasıl olmaz belki müsâmet olur.

14. Mahrec: Tertîb üzere dil ucunun yukarı yüzüyle üst ön dişlerin başlarıdır. Dilin gâyet ucunun arkasından (ظا) çıkar azıcık ardından (ذال) onun azıcık ardından (تا) çıkar. Bunların tertîbi dil ucunun dışarıya çıkmasıylaadır.

15. Mahrec: İki üst ön dişlerin başlarıyla alt dudağın içidir. Bundan (فا) çıkar.

16. Mahrec: İki dudak arasıdır. Bundan tertîb üzere dudakların içleri birbirine kuvvetli kapamakla (با) çıkar. Sonra yine içlerinden bir miktar uçlarına yakın olan yerleri birbirine zayıfca kapanmağla (ميم) çıkar. Dahi ziyade uçlarına yakın olan yerleri birbirine kapanmayarak damm olunmakla (واو) çıkar.

17. Mahrec: hayşum yani geniz kovuğudur. Bundan nûn-u muhaffat ile ğunne çıkar. Nûn-u muhaffat deyu ihfâ babından olan nûnlardır ki zâtları gidib ğunneleri bâki kalmıştır. Pes nûn-u muhaffat ile ğunne zaten birdir. İ'tibaren müteğâyirlerdir. Yani mahrecleri giden nûnlardan bi-nefsihi bâki kalan ğunneye nûn-u muhaffat (نون) ve (ميم) ile kaîm olursa ğunnedirler.

قیامیه رق ضم اولمقله « واو » چیقار .

۱۷ — مخرج ، خیشوم یعنی ککز قووو غیدر . بوندن « نون مخفات » ایله « غنه » چیقار . نون مخفات دیواخفا بایندن اولان نونلردر که ذاتلری کیدوب غنه لری باقی قالمش-در . پس نون مخفات ایله غنه ذاتاً بردر . اعتباراً متغایر لردر . یعنی مخرج لری کیدن نونلردن بنفسه باقی قالان غنه یه نون مخفات : « نون و میم » ایله قائم اولورسه غنه درلر .

— ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۱۹ نجی درس لر —

باب صفات الحروف

معلوم اوله که صفات حروف ایکی قسمدر . بر قسمی صفات لازمه یعنی ذات حرفدن اصلاً آیریلیسی جائز اولمیان صفتلردر که بونک ده تالی یه اهم و مشهور اولانلری اون یدیدر .

۱ — جهردر . جهر دیو حرف ، حرکه یا اسکان ایله نطق اولندقدن مخرجده آراالق قالمیوب نفسک کایسی یا خود چوغی طوتیلوب آقامقدر . بونک حرفلری اون طقوودر :
« ظِلُّ قَوِّ رَبِّضٍ اِذْ غَزَا جُنْدٌ مُّطِيعٌ » در . اذ ، اظ ، اق ، اب کی .

۲ — همسدر . همس دیو حرفی سویلرکن نفس آقغه دیرلر . حرفلری ده اوندور :

2.1.15. On Altıncı-On Dokuzuncu Dersler (Harflerin Sıfatları Bâbı)

Ma'lum ola ki sıfât-ı hurûf iki kısımdır. Bir kısmı sıfat-ı lâzime yani zât-ı harften asla ayrılması câiz olmayan sıfatlardır ki bununda tâliye ehem ve meşhur olanları on yedidir.

1- Cehrdır. Cehr deyu harf, hareke ya iskân ile nutk olundukta mahrecde aralık kalmayıp nefesin küllisi yahut çoğu tutulup akmamaktır. Bunun harfleri on dokuzdur:

gibi. اذ ، اظ ، اق ، اب . (ظِلُّ قَوِّ رَبِّضٍ اِذْ غَزَا جُنْدٌ مُّطِيعٌ)

2- Hemsdir. Hems deyu harfi söylerken nefes akmağa derler. Harfleri de ondur: gibi. اخ ، ائ ، الك . (فَحْنَهُ شَخْصٌ سَكْتُ)

- « خَشَّ شَخْصٌ سَكَتٌ » در . اَفْ ، اَخْ ، اَثْ ، اَكْ کبی .
- ۳ — شدتدر . شدت دیو حرف اسکان ایله نطق اولندقدده
صوت اصلا آقامغه دیرلر . حرفلری سکزددر :
- « اَجَدُ قَطٍ بَكَتٌ » در . اَدْ اَجْ کبی .
- ۴ — رخاوتدر . رخاوت دیو حرف اسکان ایله نطق اولندقدده
صوتک کاليله آقهسنه دیرلر . حرفلری اون آلتی در :
- « خَسُّ حَظٌّ شَخْ هَزٌّ وَضَعْتُ يَافَذُ » در . اَخْ ، اَسْ ، اَضْ ،
اَظْ ، اَغْ ، اَذْ کبی .
- ۵ — بینیه در . بینیه دیو حرفی سویلرکن صوتک کاليله اقمق
آقامق بیننده اولسنه دیرلر . حرفلری :
- « لِنْ عُمَرُ » در . اَلْ اَعْ اَعْبُدْ يَدْعُ الْيَتِيمُ کبی .
- ۶ — استعلادر . استعلا دیو حرف نطق اولندقدده دیل اوست
دماغه قالماسنه دیرلر . آنلرده یدیدر :
- « خُصَّ ضَغْظٌ قُظٌ » حرفلیدر .
- ۷ — استفاله در . استفاله دیو حرف نطق اولندقدده دیل
آشاغیکی چکه سمتنه دوشوب اوست دماغ جانبیه مرتفع اولماغه دیرلر .
حرفلری یکریمی ایکیدر :
- « اُنْشَرُ حَدِيثٌ عِلْمُكَ سَوْفَ تُجْهَرُ بِذَا » در .

3- Şiddettir. Şiddet deyu harf iskân ile nutk olundukda savt asla akmamağa derler. Harfleri sekizdir: (اَجْدُ قَطٍ بَكَتٌ) dir. اَخْ ، اَذْ gibi.

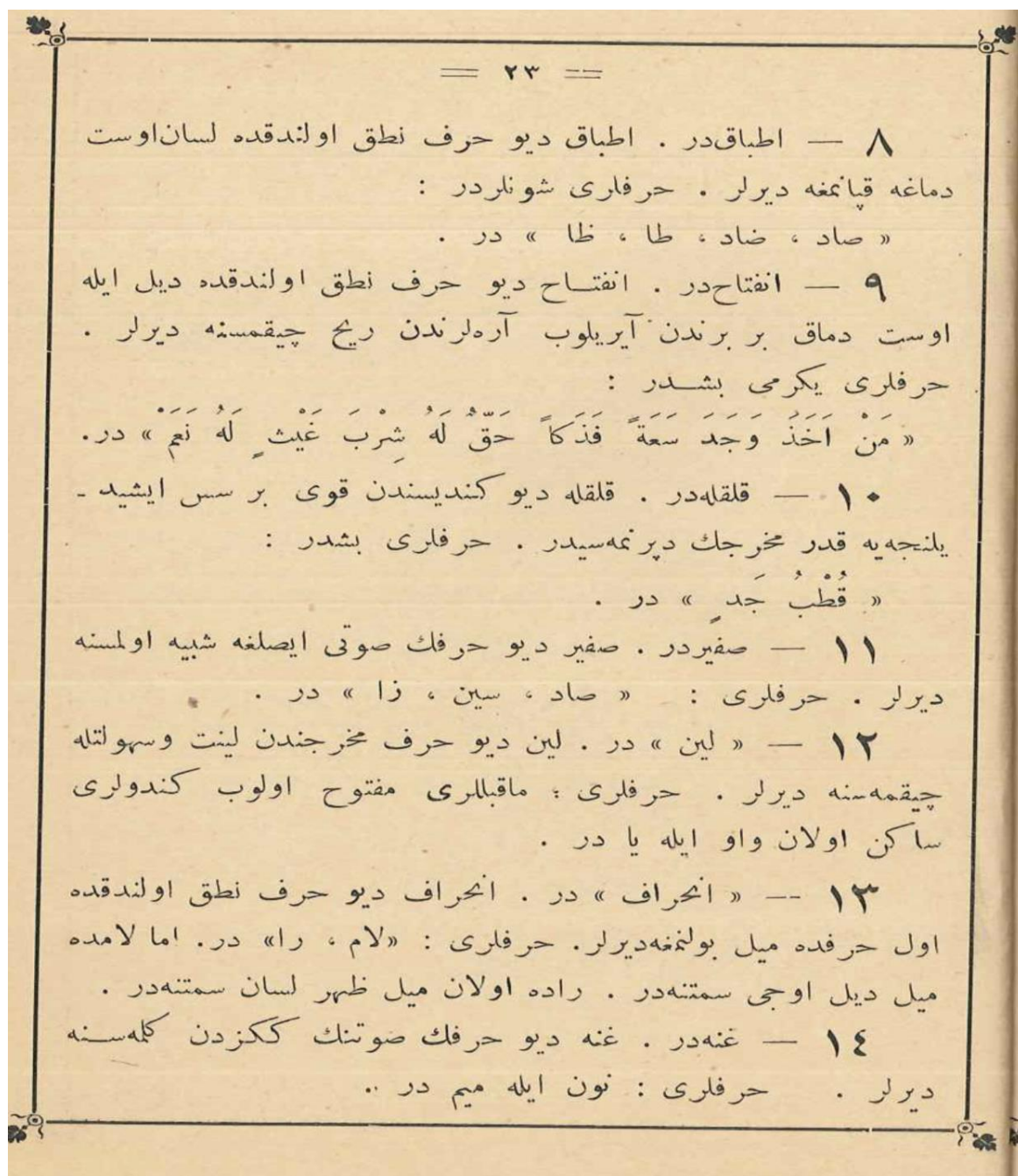
4- Rehâvetdir. Rehâvet deyu harf iskân ile nutk olundukta savtın kemaliyle akmasına derler. Harfleri on altıdır: (خَسُّ حَظٌّ شَخْ هَزٌّ وَضَعْتُ يَافَذُ) dir. اَخْ ، اَسْ ، اَضْ ، اَظْ ، اَغْ ، اَذْ gibi.

5- **Beyniyyedir.** Beyniyye deyu harfı söylerken savtın kemâliyle akmak akmamak beyninde olmasına derler. Harfleri: (لَنْ عُمْرُ) dir. الغالب ان نعبد يدع اليتيم.

6- **İsti'ladır.** İsti'la deyu harf nutk olundukta dil üst damağa kalkmasına derler. Onlarda yedidir: (خَصَّ ضَغْطُ قَطْ) harfleridir.

7- **İstifâledir.** İstifâle deyu harf nutk olundukta dil aşağıki çene semtine düşüp üst dimâğ canibine mürtefi' olmaya derler. Harfleri yirmi ikidir:

(أُنْشُرْ حَدِيثَ عِلْمِكَ سَوْفَ تُجَهِّزُ بِنَا) dir.

8- İtbaktır. İtbak deyu harf nutk olundukta lisan üst damağa kapanmağa derler. Harfleri şunlardır: (صاد، ضاد، طاء، ظا) dır.

9- İnfitahdır. İnfitah deyu harf nutk olundukta dil ile üst damak birbirinden ayrılıp aralarından rîh çıkmasına derler. Harfleri yirmi beştir: (من اخذ وجد سعة فذكا حق له شرب غيث له نعم) dır.

10- Kalkaledir. Kalkale deyu kendisinden kavî bir ses işitilinceye kadar mahrecin deprenmesidir. Harfleri beşdir: (قطب جد) dır.

11- Safirdir. Safir deyu harfin savtı ısığa şebih olmasına derler. Harfleri: (صاد، سين، زاء) dır.

12- Lîndir. Lîn deyu harf mahrecinden lînet ve suhuletle çıkmasına derler. Harfleri; makablileri meftuh olup kendileri sâkin olan (واو) ile (يا) dır.

13- İnhiraftır. İnhirâf deyu harf nutk olundukta ol harfte meyl bulunmağa derler. Harfleri: (لام، را) dır. Amma (لام) 'da meyl dil ucu semtinedir (را) da olan meyl zahr-ı lisan semtinedir.

14- Ğunnedir. Ğunne deyu harfin savtının genizden gelmesine derler. Harfleri: (نون) ve (ميم) dır.

15- Tekrîrdir. Tekrîr (را) 'ya mahsustur. Nutku vaktinde dil ucu mahrecine yapışıp ayrılmaksızın sürçer gibi titreyip durmaktır.

16- Tefeşşîdir. Tefeşşî (شین) 'e mahsustur. Nutku vaktinde savtı ağız içine dağılıp zâ-i mu' ceme mahrecine varınca uzatmaktır.

17- İstitâledir. İstitâle deyu (ضاد) ın mahrecinin uzunluğu savtın aktığı cihete doğru olduğundan Dâd'ın savtı mahrecin evvelinden yani nevacizin beraberli olan dil kenarından tavâhinin tamamı olan dil kenarına varınca bir elif kadar yakın uzatmaktır. Kılıç kınına girer gibi. Ve dahi ma' lum ola ki şedîde harfleri ânîdir. Asla mümtad olmazlar. Bâki harfler ânîye karîb olurlar. Lakin şedide harflerinden Kâf ile Tâ'da şiddet sıfatı ânîdir. Hems sıfatı zamânîdir.

۱۵ — تکریر در . تکریر رایه مخصوصدر . نطقی وقتنده
 دیل اوجی مخرجنه یاپیشوب آیرلمقسنزین سورچرکی تتره یوب طورمقدر
 ۱۶ — تفتشی در . تفتشی شینه مخصوصدر . نطقی وقتنده صوتی
 آغز ایچنه طاغیلوب طاء معجمه مخرجنه وارنجه اوزاتمقدر .
 ۱۷ — استطاله در . استطاله دیو «ضاد» ك مخرجنك اوزونلنی
 صوتك آقیدینی جهته دوغری اولدیغندن ضادك صوتی مخرجنك اولندن
 یعنی نواجذك برابری اولان دیل کنارندن طواخنك تمامی اولان
 دیل کنارینه وارنجه بر الف قدر یقین اوزاتمقدر . قلیچ قینه کیر
 کی . ودخی معلوم اوله که «شدیده» حرفلری آنی در . اصلا ممتد اولمازلر .
 باقی حرفلر آنی یه قریب اولورلر . لکن شدیده حرفلرندن کاف ایله
 تا ده شدت صفتی آنی در . همس صفتی زمانیدر .

— بکرمصغی و بکرمی برنجی درس —

صفات حروفك بر قسمی ده صفات عارضه در . یعنی ذات حرفدن
 آیرلمسی ممکن اولان صفتلر در . بوده اون بر در .
 ۱ — تفخیم . ۲ — ترقیق صفتیدر .
 تفخیم دیو حرفی قالین اوقومغه . ترقیق ایسه ایچنه اوقومغه دیرلر .
 تفخیم حرفلری طقوز حرفدرکه حروف استعلا اولان :
 « خَصَّ ضَغَطٍ قَطْ » حرفایله قالین اوقوندینی وقتنده « لام ایله
 را » در . ترقیق حرفلری بو طقوزك غیریلریدر . اما حرف مد

2.1.16. Yirminci ve Yirmi Birinci Ders (Harflerin Ârızî Sıfatları)

Sıfât-ı hurûfun bir kısmı da sıfât-ı ârızadır. Yani zât-ı harften ayrılması mümkün olan sıfatlardır. Bu da on birdir.

1- **Tefhîm:** Tefhîm deyu harfi kalın okumağa derler.

2- **Terkîk:** Terkîk ise ince okumağa derler. Tefhîm harfleri dokuz harftir ki hurûf-u isti'la olan: (خَصَّ ضَغَطٍ قَطْ) harfleriyle, kalın okunduğu vakitte (لام) dır. Terkîk harfleri bu dokuzun gayrılarıdır. Amma harf-i med mâ-kabline tabidir. Harf-i meddin mâ-kablinde kalın harf bulunursa kalın okunur. İnce harf bulunursa ince okunur. Amma (یا) her halde ince okunur.

ماقبلنه تابعدر . حرف مدك ماقبلنده قالین حرف بولنورسه قالین او .
قونور . ایجه حرف بولنورسه ایجه اوقونور . اما « یا » هر حالده
ایجه اوقونور .

۴ — ادغام در . ادغام دیو ایکی حرفی شده لی برحرف قیلمقدر .
ودخی معلوم اوله که اگر حرف اول حرف ثانیده ذاتاً وصفه درج
اولنور ایسه ادغام کامل دیرلر . « اِذْ ذَهَبَ اِذْ ظَلَمُوا اَنْ لَا اِلَهَ
اِلَّا اللّٰهُ مَدَّ كَبِي . اگر حرف اول حرف ثانیده ذاتاً درج اولوب
صفه درج اولمزه ادغام ناقص دیرلر . « بَسَطَتْ فَرَطَتْ اَحَطَتْ اَلَمْ
تَخْلُقْكُمْ مِنْ يَعْمَلُ مِنْ وَاَلْ » کبی . درج اولیان صفتدن مراد طاده
اطباق صفتی قاف ده استعلا صفتی نونده وتنوینده غنه صفتیدر .
اما « اَحَطَتْ » مثالی ده ادغامده ، بیان اطباق ده واجبدر . بو مقامده
طائک اطباقی ابقانک معنایی اولو مجرد اطباق ایله تلفظ صکره تاء
مشدهدی ترقیق ایله تلفظدر . الم تخلقکم ده ادغام واجبدر . اما
قاف ده استعلا جائزدر . اما استعلائی ابقا ایلدکده طریقی اولدرکه
اقتضای لسانی برابری اولان حنک اعلایه یابیشدیروب ایکسینی بربرندن
آیرمه دن کاف مخرجه انتقال ایدوب آندن صکره اقتضای لسانی اوست
دماقدن قلقله یی اظهار ایتیه رک آیرمیلیدر . عدم استعلا ده قافک ذاتی
وصفتی معاً کافه درج ایدوب « اَلَمْ تَخْلُقْكُمْ » اداسی کبی اوقومقدن
عبارتدر . اما تشدیدلرک زمانی، حرفیندن اقل حرف واحدن اکثر

3- İdğamdır. İdğâm deyu iki harfi şeddeli bir harf kılmaktır. Ve dahi malum ola ki eğer harf-i evvel harf-i sâlide zâten ve sıfaten derc olunur ise idğâm-ı kâmil derler. (اِذْ ذَهَبَ اِذْ ظَلَمُوا اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ مَدَّ) gibi. Eğer harf-i evvel harf-i sâlide zâten derc olup sıfaten derc olmazsa idğâm-ı nâkıs derler. (بَسَطَتْ فَرَطَتْ اَحَطَتْ اَلَمْ تَخْلُقْكُمْ مِنْ يَعْمَلُ مِنْ وَاَلْ) gibi. Derc olmayan sıfattan murad tâ'da itbak sıfatı gâf'da isti'la sıfatı nûn'da ve tenvînde gunne sıfatıdır. Amma (احطت) misillüde idğamda, beyân-ı itbakta vâcibtir. Bu makamda tâ'nın ıtbâkını ibkânın manası evvela mücerred itbâk ile telaffuz sonra tâ-i müşeddedeyi terkîk ile

telaaffuzdur. (الم نخلقكم) de idğâm vaciptir. Amma gâf'da isti' la câizdir. Amma isti' lay-ı ibka eyledikte tariki oldur ki aksây-ı lisanı beraberı olan hank-ı i' lâya yapıştırıp ikisini birbirinden ayırmadan kâf mahrecine intikal edip ondan sonra aksây-ı lisânı üst damaktan kalkaleyi izhâr etmeyerek ayırmalıdır. ' Adem-i isti' lâda gâf'ın zâtı ve sıfâtı me' an kâf'a derc edip (الم نخلقكم) edâsı gibi okumaktan ibarettir. Amma teşdidlerin zamanı, harfînden ekal harf-i vâhiden ekser olmalıdır. Lakin râ-i müşeddedenin, idğam-ı meal günnenin zamanı azıcık daha ziyadedir.

= ۲۶ =

اولمليدر. لکن راءمشددهنک ادغام مع الغنهنک زمانی آزهجق دها زیادهدر.

۴ — اخفادر. اخفا دیو تنوین ونون ساکنه یی یوق ایدوب غنه صفتی ککزدن کتیرمکدر. یعنی دیلک اوجنی نون مخرجه دایا. میهرق بوشده براقق وککزدن یالککز بر ایکلتی کتیرمکدن عبارتدر. اخفانک زمانی ده تشدیدلرک زمانی کییدر.

۵ — اظهاردر. اظهار دیو تنوین ویا نون ساکنه یی آشکار ایدوب مخرجندن چیقارمقدر.

۶ — قلبدر. قلب دیو تنوین ویا نون ساکنه یی خالص میمه چویروب بانک یاننده کیزله مکدر.

۷ — مددر. مد دیو حرف مد سبيله صوتی اوزاتمقدر.

۸ — وقفدر. وقف دیو صولوق آلهرق سسی کسمک وطور. مقدر. وقفده اصل اولان سکون اوزره طورمقدر. اشمام، رومده جائزدر. لکن روم وصله مخصوص اولدیغندن قصر ایله کلور.

طول توسط ایله کلز. علامت وقف: قول سجاوندی اوزره یدیدر:

۱ — «م» وقف لازم علامتیدر. وقف لازم اولدرکه قرائت ایدن آنده طورمهسه معنا متغیر وشنیع اولور.

۲ — «ط» یعنی وقف مطلق علامتیدر. وقف مطلق اولدرکه موقوف علیها اولان کلهنک مابعدندن ابتدا ایو کلیر.

۳ — «ج» وقف جائز علامتیدر. یعنی وقف، وصلدن اولادر.

۴ — «ص» وقف مرخص یعنی قارئک نفسی طارلاشورسه

بوراده طور مق جائز اولديغنىك علامتيدر .

۵ — « قف » در . وقف جائز علامتيدر .

۶ — « ز » در . وصله جواز علامتيدر كه وقف ايتمه يوب وصل ايتمك اولى اولديغنه علامتدر .

۷ — « ق » در . بونده بعض علما وقف ايتملى اكثريسى وصل ايتملى ديمش لردر . وقف علامتى اوليان يرده و يا خود « لا » يازيلان محله طور ولز . اكر قارئك نفسى طار لاشوب طور ولورسه ينه اورادن بدأ اولنور . آيت نهايتنده مطلقا طور مق سنتدر . اكر « لا » اولورسه طور ميوب كچمك ده جائزدر . اكر نهايتنده « لا » اولان آيتده طور رسه آيتك نهايتنى تكرر ايتمه يوب مابعديله ابتدا اولنور . مثلاً:

« افواجاً » لفظ شريفنده طور ولدقده افواجاً لفظ شريفنى تكرر ايتمه يوب مابعدى اولان « فسيح » قول شريفيله ابتدا ايتمك لازمدر .
(. . .) . اشبو اوچر نقطه لر وقوف معانقه يه اشارت ايدلد يكنندن هر ايكي سنده طور مق لازم كليوب يالكز بريسنده طور ولور .
معانقه ديمك يان يانه كان محل وقف ديمكدر .

۹ — سكتهدر . سكته ، ايكي كلمه آرد سنده صولوق المفسرين سى كسمكدر .

۱۰ — سكوزدر . سكوز ديو حرفك حركه سى اولمامغه ديرلر .

۱۱ — حركه در . حركه سكوزك ضديدر .

4- İhfâdır. İhfâ deyu tenvîn ve nûn-u sâkineyi yok edip ğunne sıfatını genizden getirmektir. Yani dilin ucunu nûn mahrecine dayamayarak boşta bırakmak ve genizden yalnız bir inilti getirmekten ibarettir. İhfânın zamanı da teşdîdlerin zamanı gibidir.

5- İzhâdır. İzhâr deyu tenvîn veya nûn-u sâkineyi aşikâr edip mahrecinden çıkarmaktır.

6- Kalbdır. Kalb deyu tenvîn veya nûn-u sâkineyi hâlis mîme çevirip bâ'nın yanında gizlemektir.

7- Meddir. Med deyu harf-i med sebebiyle savtı uzatmaktır.

8- Vakfdır. Vakf deyu soluk alarak sesi kesmek ve durmaktır. Vakfta asıl olan sükûn üzere durmaktır. İşmam, revmde câizdir. Lâkin revm vasla mahsus olduğundan kasr ile gelir. Tûl-i tevassut ile gelmez. Alâmet-i vakf: Kavl-i Secavendî üzere yedidir:

1) (م) Vakf-ı lâzım alâmetidir. Vakf-ı lâzım oldur ki kıraat eden onda durmasa mana muteğayyer ve şeni' olur.

2) (ط) Yani vakf-ı mutlak alâmetidir. Vakf-ı mutlak oldur ki mevkuf-i aleyha olan kelimenin mâba' dinden ibtida iyi gelir.

3) (ج) vakf câiz alâmetidir. Yani vakf, vasıldan evladır.

4) (ص) vakf murahhas yani kâri'in nefesi darlaşırsa, burada durmak câiz olduğunun alâmetidir.

5) (قف) dır. Vakf câiz alâmetidir.

6) (ز) dir. Vasla cevaz alâmetidir ki vakfetmeyip vasl etmek evlâ olduğuna alâmettir.

7) (ق) dır. Bunda bazı ulema vakfetmeli ekseriyesi vasl etmeli demişlerdir. Vakf alâmeti olmayan yerde veyâhut (لا) yazılan mahalde durulmaz. Eğer kâri'in nefesi darlaşıp durulursa yine oradan bed' olunur. Âyet nihâyetinde mutlaka durmak sünnettir. Eğer (لا) olursa durmayıp geçmekte câizdir. Eğer nihâyetinde (لا) olan âyette durursa âyetin nihâyetini tekrar etmeyip mâba' diye ibtida olunur. Meselen: (افواجا) lafz-ı şerifinde duruldukta efvâcen lafz-ı şerifini tekrar etmeyip mâba' di olan (فسيح) kavl-i şerifiyle ibtida etmek lâzımdır.

(...) (...) İş bu üçer noktalar vukuf-u muânakaya işaret edildiğinden her ikisinde durmak lâzım gelmeyip yalnız birisinde durulur.

Muânaka demek yan yana gelen mahall-i vakf demektir.

9- Sektedir. Sekte, iki kelime arasında soluk almaksızın sesi kesmektir.

10- Sükûndur. Sükûn deyu harfin harekesi olmağa derler.

11- Harekedir. Hareke sükûnun zıddıdır.

— درس —

ودخی هر بر حرفده صفاتی جمع ایدم تا که طالبه کچن قواعدی
تذکیر ایدوب مهات ایراث ایده .

- (ء) جهر ، شدت ، انفتاح ، استفال ، ترقيق .
(ب) جهر ، شدت ، قلقله ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(ت) همس ، شدت ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(ث) همس ، رخاوت ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(ج) جهر ، شدت ، قلقله ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(ح) همس ، رخاوت ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(خ) همس ، رخاوت ، انفتاح ، استعلا ، تفخيم
(د) جهر ، شدت ، قلقله ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(ذ) جهر ، رخاوت ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(ر) تکرير . جهر ، بينيت ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(ز) جهر ، رخاوت ، صفير ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(س) همس ، رخاوت ، صفير ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(ش) همس ، رخاوت ، تفشى ، انفتاح ، استفال ، ترقيق
(ص) همس ، رخاوت ، صفير ، طباق ، استعلا ، تفخيم
(ض) جهر ، رخاوت ، استطاله ، طباق ، استعلا ، تفخيم
(ط) جهر ، شدت ، قلقله ، طباق ، استعلا ، تفخيم
(ظ) جهر ، رخاوت ، طباق ، استعلا ، تفخيم

Ve dahi her bir harfte sıfâtı cem' edelim tâki talibe geçen kavâidi tezkir edip maharet îras ede.

(ء) Cehr, şiddet, infitah, istifâl, terkîk.

(ب) Cehr, şiddet, kalkale, infitah, istifâl, terkîk.

(ت) Hems, şiddet, infitah, istifâl, terkîk.

(ث) Hems, rehâvet, infitah, istifâl, terkîk.

- (ج) Cehr, şiddet, kalkale, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ح) Hems, rehâvet, inġitah, istifâl, terkîk.
- (خ) Hems, rehâvet, inġitah, isti'la, tefhîm.
- (د) Cehr, şiddet, kalkale, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ذ) Cehr, rehâvet, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ر) Tekrîr, cehr, beyniyye, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ز) Cehr, rehâvet, safîr, inġitah, istifâl, terkîk.
- (س) Hems, rehâvet, safîr, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ش) Hems, rehâvet, tefeşşî, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ص) Hems, rehâvet, safîr, itbak, isti'la, tefhîm.
- (ض) Cehr, rehâvet, istitâle, itbak, isti'la, tefhîm.
- (ط) Cehr, şiddet, kalkale, itbak, isti'la, tefhîm.
- (ظ) Cehr, rehâvet, itbak, isti'la, tefhîm.
- (ع) Cehr, beyniyye, inġitah, istifâl, terkîk.
- (غ) Cehr, rehâvet, inġitah, isti'la, tefhîm.
- (ف) Hems, rehâvet, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ق) Cehr, şiddet, kalkale, inġitah, isti'la, tefhîm.
- (ك) Hems, şiddet, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ل) Cehr, beyniyye, inġitah, istifâl, terkîk.
- (م) Cehr, beyniyye, ġunne, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ن) Mim gibidir
- (و) Cehr, rehâvet, inġitah, istifâl, terkîk.
- (ه) Hems, rehâvet, inġitah, istifâl, terkîk.
- (هـ) Cehr, rehâvet, inġitah, istifâl, terkîk.

- (ع) جهر ، بینیت ، انفتاح ، استفال ، ترقیق
 (غ) جهر ، رخاوت ، انفتاح ، استعلا ، تفخیم
 (ف) همس ، رخاوت ، انفتاح ، استفال ، ترقیق
 (ق) جهر ، شدت ، قلقله ، انفتاح ، استعلا ، تفخیم
 (ك) همس ، شدت ، انفتاح ، استفال ، ترقیق
 (ل) جهر ، بینیت ، انفتاح ، استفال ، ترقیق
 (م) جهر ، بینیت ، غنه ، انفتاح ، استفال ، ترقیق
 (ن) میم کییدر
 (و) جهر ، رخاوت ، انفتاح ، استفال ، ترقیق
 (ه) همس ، رخاوت ، انفتاح ، استفال ، ترقیق
 (ی) جهر ، رخاوت ، انفتاح ، استفال ، ترقیق
 یوقاریده ذکر اولنان صفتلردن بشقه تالییه لازم اولان بش صفات
 دها واردر .
 ۱ — ذُلاقه در ، ذلاقه دیو دیلک و دوداقلرک اوجندن سهولتله
 حرفک چیقماسنه دیرلر . حرفلری « فَرَّ مِنْ لُبِّ » در . اسملری
 مذلقه در .
 ۲ — اصماتدر ، اصمات دیو حرفی سویلرکن مخرجدن آغر
 کلکه دیرلر . حرفلری حروف مذلقه و حرف مدک غیریلریدر .
 ۳ — بجه در ، بوده حایه مخصوصدر ، بجه دیو آواز یوغونقلغنه
 دیرلر .

Yukarıda zikr olunan sıfatlardan başka tâliye lâzım olan beş sıfat daha vardır.

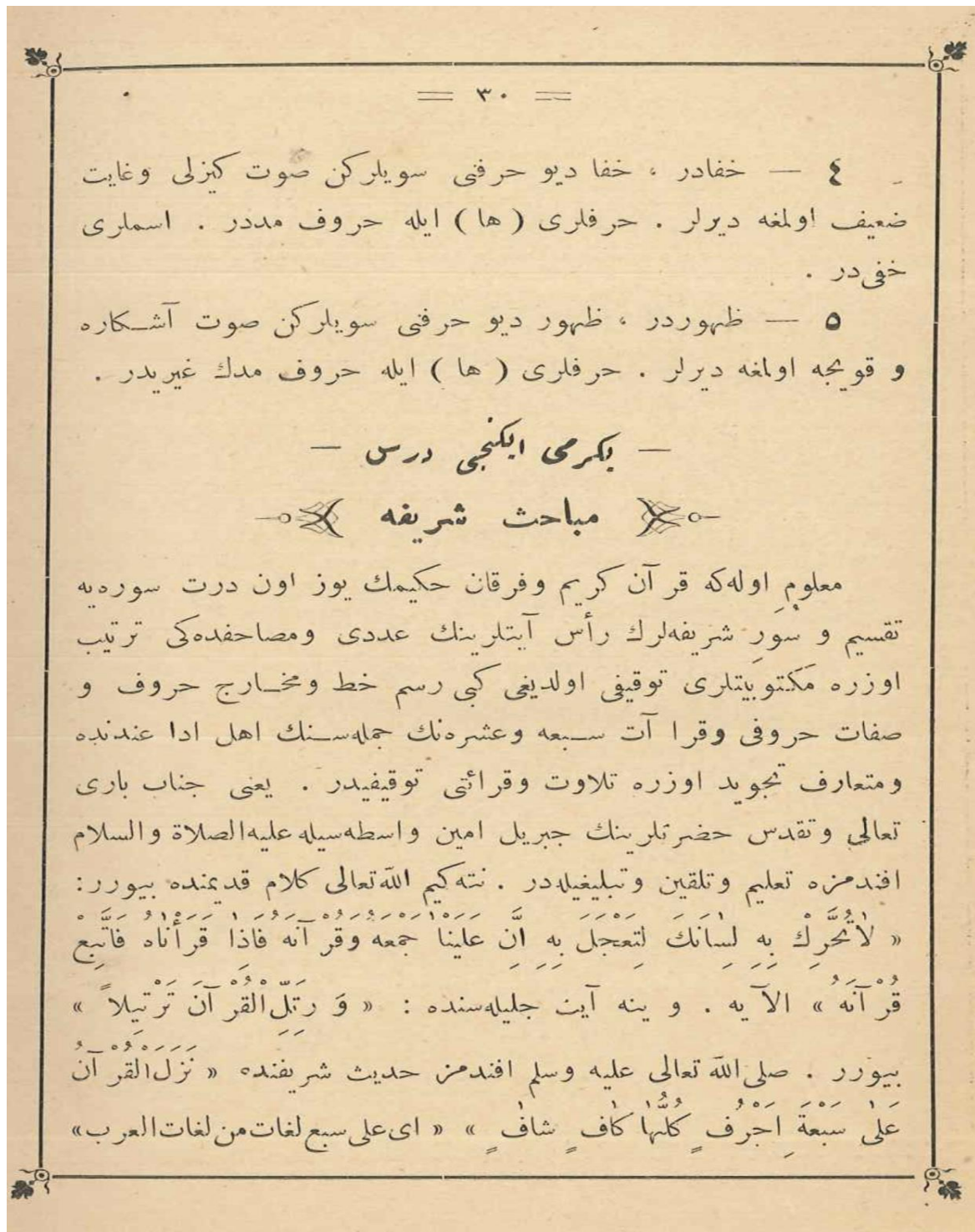
1- **Zülâkadır**, zülâka deyu dilin ve dudakların ucundan suhuletle harfin çıkmasına derler. Harfleri (فر من لب) dir. İsimleri müzlakadır.

2- **İsmâtıdır**, ismât deyu harfi söylerken mahrecinden ağır gelmeye derler. Harfleri hurûf-u müzlaka ve hurûf-u meddin gayrılarındır.

3- **Bühha**, bu da (ح) 'ya mahsustur, bühha deyu avaz boğunukluğuna derler.

4- **Hafâdır**, hafâ deyu harfî söylerken savt gizli gâyet zayıf olmağa derler. Harfleri (ها) ile hurûf-u meddir. İsimleri hafidir.

5- **Zuhurdur**, zuhur deyu harfî söylerken savt âşikâre ve kavîce olmağa derler. Harfleri (ها) ile hurûf-u meddin gayıdır.

بوراده احرف حرفك جمعیدرکه مراد لغات عربدن قریش ، هزیل
ثقیف ، هوازن ، کنانه ، تیم ، یمن لغتلی که یدی کونا لغاتدر .
یوقسه حرف واحده یدی وجه اولق دکلدر . پس اشبو لغات سبع
قرآن کریمده منشور وموجود دیمکدر .

-- بکرمی اویمجی درس --

« علم قرائت » کلمات شریفه قرآنیه نك کیفیت ترتیلی ایله ناقلارک
مذکور کیفیتده وصور نظمدرده وقوع بولان اختلافات متواترهلرندن
بحث ایدن بر علمدر .
« موضوعی » مد وقصر ونقل کبی احوالندن بحث اولنسان کلمات
قرآنیه در .

« مأخذی » واستمدادی سنت سنیه ایله اجماع امتدر .
« فائده سی » آیات کریمه قرآنیه یی تغیر وتحریفدن صیانت ایتمکدر .
مع هذا علماء کرام ائمه قارئینک بر قرآننده بولنوب دیکرنده بولنمیان بر
قرآنندن آریجه معانی واحکام استنباط ایتلری دخی تقدیر ایدلر
فائده لردن وبو وجهله امت مرحومه ایچون احکام دینییه یی تطبیقده
بیوک تسهیلات بخش ایدلر اولور . زیرا علم قرائت ، فقها ومجتهدینک
مجتلریدر .

« غایه سی » قرائت اماملرینک هر برینک نه درلو قرائت ایتدیکنی
بیلیمکدر . قرآن عظیم الشانه تحریف وتغیر طاری اولماق وتواتر عددی
منقطع اولماق ایچون قرآن عظیم الشانی حفظ ایتک بالجمله امت اسلامیه

2.1.17. Yirmi İkinci Ders (Mübâhis-i Şerîfe)

Ma'lum ola ki Kur'ân-ı Kerîm'in ve Furkân-ı Hâkimin yüz on dört sûreye taksim ve suver-i şerifelerinin ra's-ı âyetlerinin adedi ve mushaftaki tertîb üzere mektûbetleri tevkîfî oldukları gibi resm-i hat ve meharic-i hurûf ve sıfat-ı hurûfu ve kıraat-i seb'a ve aşerenin cümlesinin ehl-i edâ indinde müte'ârif tecvîd üzere tilâvet ve kıraat-i tevkîfidir. Yani

Cenâb-ı Bârî Teâla ve tekaddes hazretlerinin Cibrîl-i Emîn vasıtasıyla aleyhisselatü ve's-selâm efendimize ta' lîm ve telkîn ve tebliğiyledir. Nitekim Allâh-u Teâla kelimâ-ı kadîminde buyurur:

" لا تحرك به لسانك لتجعل به ان علينا جمعه و قرآنه فاذا قرأناه فاتبع قرآنه " ⁸⁰ el-âyeh. Ve yine âyet-i celilesinde: " و رتل القرآن ترتيلا " ⁸¹ buyurur. Sallahu Teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hadis-i şerifinde:

(اى على سبع لغات من لغات العرب) ⁸² "نزل القرآن على سبعة احرف كلها كاف شاف" burada ehruf harfin cem'idir ki murad Lügât-ı Arabdan Kureyş, Hüzeyl, Sakîf, Hevâzin, Kinâne, Temîm, Yemen lügatları ki yedi lügatıdır. Yoksa harf-i vâhidde yedi vecih olmak değildir. Pes iş bu lügât-ı seb' Kur'ân-ı Kerîm'de menşûr ve mevcûd demektir.

2.1.18. Yirmi Üçüncü Ders (Kıraat İlmi)

İlmi Kıraat: Kelimât-ı Şerifey-i Kur'âniyenin keyfiyet-i tertîli ile nakillerin mezkur keyfiyette ve suver-i nazımlarda ve vukû' bulan ihtilafat-ı mütevâtirelerinden bahs eden ilimdir.

Mevzu' i: Med ve kasr ve nakl gibi ahvalinden bahs olunan Kelimât-ı Kur'âniyyedir.

Me'hazi: Ve istimdâdı sünnet-i seniyye ile icmâ' i ümmettir.

Fâidesi: Ayât-ı Kerîme-i Kur'âniyeyi tağyir ve tahriften sıyânet etmektir. Me' a hazâ ulema-i kiram eimme-i kariînin bir kıraatinde bulunup diğerinde bulunmayan bir kıraatinden ayrıca me' anî ve ahkam istinbat etmeleri dahi takdir edilmez fâidelerden ve bu vecihle ümmet-i merhume için ahkâm-ı diniyeyi tatbikte büyük teshîlat bahşedilmiş olur. Zira ilm-i kıraat, fukahâ ve müctehidînin huccetleridir.

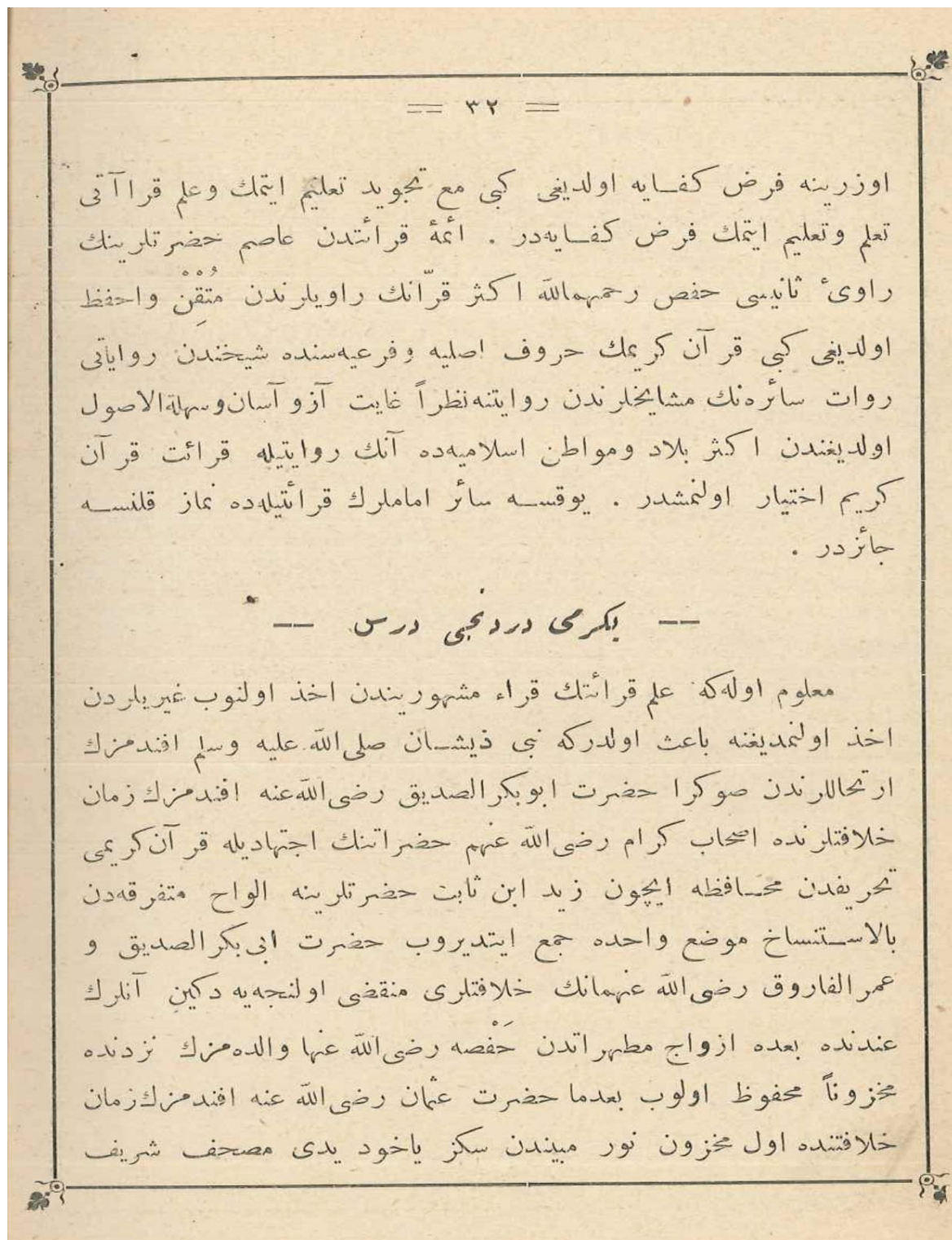
Ğayesi: Kıraat imamlarının her birinin ne türlü kıraat ettiğini bilmektir. Kur'ân-ı azimüşşâna tahrif ve tağyir târî olmamak ve tevâtür adedi munkatı olmamak için Kur'ân-ı azimüşşânı hıfz etmek bi'l-cümle ümmeti İslamiye üzerine farz-ı kifâye olduğu gibi me' a tecvîd ta' lîm etmek ve ilm-i kıraati taallüm ve ta' lîm etmek farz-ı kifayedir.

⁸⁰ el-Kıyâmet 75/16-18.

⁸¹ el-Müzzemmil 73/4.

⁸² Nesaî, Ahmed b. Şuayb, *Sünen-i Nesaî* (Beyrut, ts), İftitah, 37, 940; Taberî, *Camîu'l-Beyan 'an Te'vili Ayil'l-Kur'an* (Beyrut: Daru't-Turas, ts.), 1/18.

Eimme-i kıraatten Asım Hazretlerinin râvî-i sânisî Hafs rahimehumullah ekser-i kurranın râvîlerinde mutgin ve ehfaz olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîmin'in hurûf-u asliye ve fer'îyesinde şeyhinden rivâyeti, ruvât-ı sairenin meşâyıhlarından rivâyetine nazaran gâyet az ve âsân ve sehletü'l-usul olduğundan ekseri bilâd ve mevâtin-i islamiyye de onun rivâyetiyle kıraat-i Kur'ân-ı Kerîm ihtiyar olunmuştur. Yoksa saîr imamların kıraatiyle de namaz kılınsa câizdir.

حضرت صحابه ده استنساخ و « مصحف » تسميه ايدهر ك بری حضرت امامك
 نزدنده لاجل القرائه محفوظ ، يديسي صحابيدن برر قراء كرام ايله بلاد
 سبعه يه يعنى ، مكه ، شام ، كوفه ، بصره ، يمن ، بحرينه توزيع وارسال
 قانوب اياديد . بوانان جمله الواح متفرقه نك اخذ ورفعى وبلاد مذكوره
 اهالي سي مصاحف مذكوره شريفه دن بالاستنساخ بعدما مصحف دن تلاوته
 امر و فرمان بيوردينى و حضرت امامه نووجهله جامع القرآن دنليديكى
 كتب معتبرده مسطوردر . و بعض كلم قرآن اوزرينه وضع اولنان
 نطه لرك مصاحف وذكورده مختلفاً وضى « عما تعملون » « اميتولون »
 مثلو كذلك بعض حروفات قرآنيه نك بعض مصحفنده يازيلوب وبعضنده
 تركى « سارِعُوا » « وَسَارِعُوا » مثلو و مصحف شريفى او توز جزؤ
 آتمش نصف يوزيكرمى حربه بحسب الكلم والحروف تقسيم و فواصل
 آى ميانه نقط كيبره نك وضى واولل سورده عدد آيات واسماء سورك
 كتب و تحريرى و بونلرك امثالى بعض علامك وضى مصاحف شريفه
 ايله بلاد مذكوريه ارسال قلنان قراء صحابى و آنلردن علم قرآنى اخذ
 كبار تابعينك اجتهاد ليله فوائد كثيره اجلندن علام مذكوره كتابات
 قرآندن منفصل اوله رق اطراف مصاحفه درج اولمشدر . و مشار اليهم
 حضراته اقتداءً علام وقوفى سجاوند طيفورى حضرتلى وضع
 ايلمشدر . بعده مصاحف مذكوره نك رسم خطنك محتمل اولدينى كيفيت
 قراشته بعضاً اختلاف ظهور ايدنجه آراء مسلمينك يعنى علما و مجتهدينك
 اجماعيله قرآن عظيم الشانك شانسه اعتنا ايچون تبرد ايليان موثوق به

اولان اماملرك قرائتى جمع و آكا كوره تلاوت ايدلمسى تقرر ايتمش بوكا بناءً هر مصبردن قراآته حصر اوقات ايدوب كال علم و حسن درايت ايله مشهر و مصرنده نالده امانتله معروف وعدالتيله مجمع عليه اولان اماملرك موثوق به اولان قراآتى اوزرينه اتفاق ايتمشلردر . بعده بو اماملر و راويلرى سائر ممالك اسلاميه طاعيلوب نشر قراآت ايتمشلردر . نيجه بيك كيمسه لر تعليم قراآت ايدوب روايت ايتمشلر وينه روايتده اختلاف چوغالوب ضبطى متعسر اولنجه ائمه كرام طرفندن قراآت متواتره كه اون امامك قرائتيدر ، يعنى قراآت عشره ايله معروف اولان قراآت متواتر اولوب اولديغنى آكلامق ايچون مرجع اولمق اوزره بر ميزان وضع ايتمشلردر . آكا اركان قراآت دينور . اوده اوچدر :

۱ — سند يعنى رسول الله (ع.م) متواتر اوله رق اتصال ايدن راويلر سلسله سى در .

۲ — ذكر اولنان مصاحف شريفه نك بريسنك رسم خطنه توافق ايتك .

۳ — عربيت يعنى قواعد عربيه نك وجوهندن بروجهنه موافق اولمق . بر قراآته شواوچ شرط بولنديغى وقتده قراآت متواتره دندر . قبول واعتقادى فرضدر . انكارى كفردر .

2.1.19. Yirmi Dördüncü Ders (Mushaf-ı Şerif, Kıraat İlmi)

Ma'lum ola ki ilm-i kıraatin kurra-i meşhurundan ahz olunup gayrılarından ahz olunmadığına bâis oldur ki nebiyy-i zîşan sallahu aleyhi ve sellem efendimizin irtihallerinden sonra Hazret-i Ebu Bekr-i Sıddık radiyallahu anı efendimizin zaman-ı hilafetlerin de ashâb-ı kiram radiyallahu anhum hazerâtının ictihâdıyla Kur'ân-ı Kerîm'i tahriften muhafaza için Zeyd b. Sabit Hazretlerine elvâh-ı müteferrikadan bi'l-istinsah mevz-i vâhede cem' ettirip Hazret-i Ebî Bekr-i Sıddık ve Ömerü'l Faruk radiyallahu anhumanın hilafetleri mütekaddî oluncaya değin onların indinde ba'de ezvac-ı

mütahhirâtan Hafsa radiyallahu anha validemizin nezdinde mahzûnen mahfuz olup ba‘de-mâ Hazret-i Osman radiyallahu anh efendimizin zamân-ı hilafetinde ol mahzûn-i nûr-i mübînden sekiz yahut yedi mushaf-ı şerif mahzar-ı sahabeden istinsah ve (mushaf) tesmiye ederek biri Hazret-i İmamın nezdinde liecli’l-kırâe mahfuz, yedisi sahabeden birer kurrâ-i kirâm ile bilâd-ı seb‘ aya yani, Mekke, Şam, Kûfe, Basra, Yemen, Bahreyn’e tevzi‘ ve irsâl kılınıp eyâdî de bulunan cümle elvâh-ı müteferrikanın ahz ve ref‘i ve bilâd-ı mezkûre ahalisi mushâf-ı mezkûre-i şerîfeden bil istinsah ba‘de-mâ mushaftan tilâvete emr ve ferman buyurduğu ve Hazret-i İmam’a bu vecihle Câmiu’l-Kur’ân denildiği kütüb-i muteberde mesturdur. Ve bazı kelime-i Kur’ân üzerine vaz‘ olunan noktaların mesâhif-i mezkûrede muhtelifen vaz‘ı (عما يعملون) (ام يقولون) misâlî kezâlik bazı hurûfat-ı Kur’âniyenin bazı mushafta yazılıp ve bazında terki (سارعا) (وسارعا) misâlî mushâf-ı şerifi otuz cüz altmış nısf yüz yirmi hizbe bi-hasebi’l-kelim ve’l-hurûf taksim ve fevâsıl ây meyânına nukat-i kebirenin vaz‘ı ve evail süverde aded-i âyat ve esmâ-i sûrenin ketb ve tahriri ve bunların emsali bazı alâimenin vaz‘ı mesâhif-i şerife ile bilâd-ı mezkûreye irsal kılınan kurrâ-ı sahâbi ve onlardan ilm-i Kur’ân-ı âhiz kibâr-ı tabiinin ictihadlarıyla fevâid-i kesîre ecelinden alâim-i mezkûre kelimât-ı Kur’ân’dan munfasıl olarak mesâhife derc olunmuştur. Ve müşârûn ileyhim hazerâtına iktidâen alâim-i vukûfu Secavend-i Tayfûr-i Hazretleri vaz‘ eylemiştir. Ba‘de-hû mesâhifi mezkûrenin resm-i hattının muhtemel olduğu keyfiyet-i kıraatte bazan ihtilâf-ı zuhûr edince arâ-i müslimînin yani ulemâ ve müctehidînin icma‘iyle Kur’ân-ı azimüşşanın şânına itina için tecerrüd ilyân mevsuk bih olan imamların kıraatini cem‘ ve ona göre tilâvet edilmesi tekerrür etmiş buna binâen her mısırdan kıraate hasr-ı evkât edip kemâl-i ilim ve hüsn-ü dirâyet ile müştehir ve mısırında nakilde emanetle ma‘ruf ve adaletiyle mücma‘un aleyh olan imamların mevsûkun bih olan kıraati üzerine ittifak etmişlerdir. Ba‘de-hu bu imamlar ve ravîleri sâir memâlik-i islamiyyeye dağılıp neşr-i kıraat etmişlerdir. Nice bin kimseler ta‘lim-i kıraat edip rivâyet etmişler ve yine rivâyette ihtilaf çoğalıp zabtı müte‘assir olunca eimme-i kirâm tarafından kıraat-i mütevâtire ki on imamın kıraatidir, yani kıraat-i aşere ile ma‘ruf olan kıraat mütevâtir olup olmadığını anlamak için merci‘ olmak üzere bir mîzan vaz‘ etmişlerdir. Ona erkan-ı kıraat denir. O da üçtür:

- 1- Sened yani râsûlullah (sav) mütevâtir olarak ittisal eden raviler silsilesidir.
- 2- Zikr olunan mesâhif-i şerifenin birisinin resm-i hattına tevâfuk etmek.
- 3- Arabiyet yani kavâ‘id-i arabiiyenin vücuhundan bir vecihte muvâfık olmak. Bir kıraatte şevâviç şart bulunduğu vakitte kıraat-i mütevâtiredendir. Kabul ve itikadı farzdır. İnkârı küfürdür.

— بکرمی بئنجی درس — ﴿ اخطار ﴾

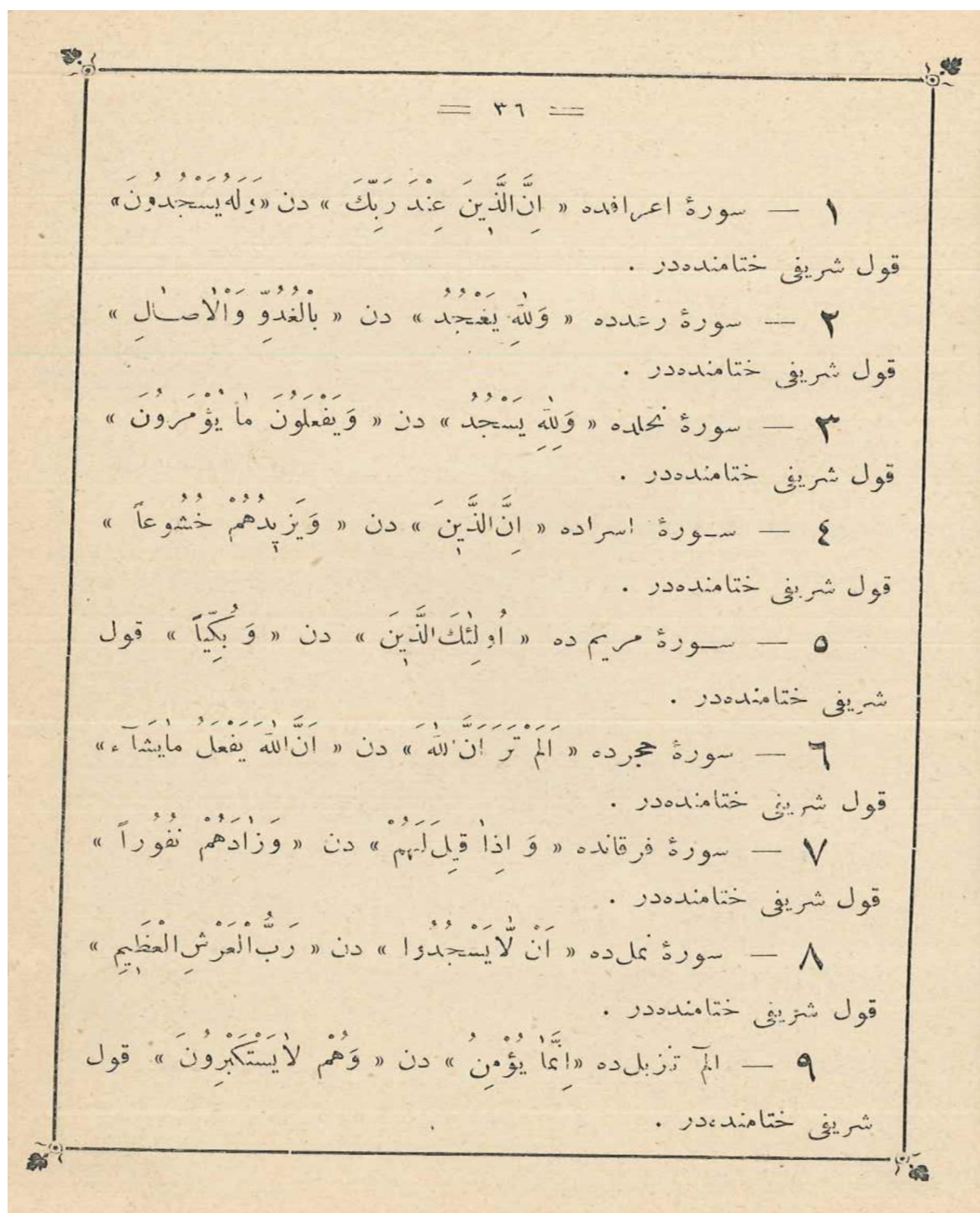
ای اخوان دین معلوم اوله که قرائت قرآن ایچون برطاقم شرطار وارددر . بو شرطار تحصیل اولنورده اوقونورایسه مطلوب حاصل اولور یعنی نماز صحیح وصاحبی مأجور اولور . نماز خارجنده محضارضاء باری ایچون قرائت اولنورسه اوقویان و دیکلهین مثاب اولور . وموتایه هدییه اولندقدده مولای متعال حضرتلری فضلیله موتایی کندویه لایق انعام واحسانیه منتفع قیلار . واکر شروط مذکوردهی تحصیل ایتمکسزین بلا تجوید اوقونورایسه مقصد حاصل اولمیدیگی کبی اوقویان و دیکلهین کناهکار اولورلر .

شروط مذکوردهن بریسی قرآن کریمک الفاظ شریفهسی یوقاروده بیان اولنان مخارج حروف وصفات حروفه تطبیق ایله ممکن اولدیگی مرتبه اربابندن اوکریمک ، ایکنجیسی تغنی ایتیموب تکلفسز حکم طبیعت واصوات سلیقه ایله لطافتله اوقومقددر . بوکا قادر اوله مزسه نمازی جائز اوله جق مقدار اوکره نوب ثواب وموجبیله عمل ایتمک ایچون قرآنی اهل و اربابندن دیکلهمک لازم و اولادر . یوقسه هرکسک ختم قرآن ایتمهسی واجب دکلدر . اوچنجیسی قرآن کریمک اوندرت موضعنده سجده تلاوت وارددر . بو سجده تلاوتی اوقویان و دیکلهین سجده ایتمک واجبدر .

2.1.20. Yirmi Beşinci Ders (İhtar)

Ey ihvan-ı din ma' lum ola ki kıraat-i Kur'ân için birtakım şartlar vardır. Bu şartlar tahsil olunurda okunur ise matlub hâsıl olur yani namaz sahih ve sahib-i me'cur olur. Namaz haricinde mahzâ rıza-i bari için kıraat olunursa okuyan ve dinleyen müsâb olur. Ve mevtaya hediye olundukta Mevlây-ı Mütea'l hazretleri fazlıyla mevtayı kendüye layık in'am ve ihsanıyla müteneffi' kılar. Ve eğer şurut-u mezkureyi tahsil etmeksizin bi-lâ tecvîd okunur ise maksad hasıl olmadığı gibi okuyan ve dinleyen günahkar olurlar.

Şurût-u mezkureden birisi Kur'ân-ı Kerîm'in elfâz-ı şerifesini yukarıda beyân olunan mehâric-i hurûf ve sıfât-ı hurûfa tatbîk ile mümkün olduğu mertebe erbabından öğrenmek, ikincisi teğannî etmeyip tekellüfsüz hükm-i tabiat ve esvât-ı selîka ile letafetle okumaktır. Buna kâdir olamazsa namazı câiz olacak miktar öğrenip sevap ve mûcibiyle amel etmek için Kur'ân'ı ehil ve erbâbından dinlemek lâzım ve evlâdır. Yoksa herkesin hatm-i Kur'ân etmesi vâcib değildir. Üçüncüsü Kur'ân-ı Kerîm'in on dört mevzi'inde secde-i tilâvet vardır. Bu secde-i tilâveti okuyan ve dinleyen secde etmek vaciptir.

۱۰ — سورة ص ده « وَظَنَّ دَاوُدُ » دن « وَحَسَنَ مَا آتَى »
قول شریفی ختامندهدر .

۱۱ — سورة فصلت ده « وَمِنْ آيَاتِهِ » دن « لَا يَسْمُونَ »
قول شریفی ختامندهدر .

۱۲ — سورة نجم ده « أَفَنُحَدِّثُكَ عَجَبُونَ » دن « فَاسْجُدُوا
لِلَّهِ وَاعْبُدُوا » قول شریفی ختامندهدر .

۱۳ — سورة انشقاق ده « قُلْ لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ » دن « وَإِذَا قُرِئَ
عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ » قول شریفی ختامندهدر .

۱۴ — سورة علق ده « كَلَّا لَا تُطْعَمُهُ وَاَسْجُدْ وَاقْتَرِبْ » قول
شریفی ختامندهدر .

سجده آیتلرینک ختامنی هر قاری مصحفنه اشارت ایتلیدر .
اگر اوقات مکروهده اولورسه ویا قاری مستمعک ابدستی یوق
ایسه علی التراخی واجب اولور . سجده ایدیلجکی وقتده آیاه قاقوب
« اللَّهُ أَكْبَرُ » دیهرک سجده ایدوب اوچ کره : « سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى »
دیدکدن صوکراینه « اللَّهُ أَكْبَرُ » دیهرک آیاه قالقار . سجده تلاوت
بوندن عبارتدر .

معلوم اوله که سورة « نَحْيَى » دن آخر قرآنه قدر هر سورهنک
آخرنده تکبیر یعنی « اللَّهُ أَكْبَرُ » دیمک سنت شریفدر . سورهنک آخر

1- Sûre-i Âraf'ta (إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ) den kavî-i şerîfî hitâmındadır.

2- Sûre-i Râ'd'da (وَلِلَّهِ يَسْجُدُ) den kavî-i şerîfî hitâmındadır.

3- Sûre-i Nahl'de (وَلِلَّهِ يَسْجُدُ) den kavî-i şerîfî hitâmındadır.

4- Sûre-i İsrâ'da (إِنَّ الَّذِينَ) den kavî-i şerîfî hitâmındadır.

- 5- Sûre-i Meryem'de (أولئك الذين) den (و بکيا) kavlı-i şerifi hitâmındadır.
- 6- Sûre-i Hac'da (ألم تر أن الله يفعل ما يشاء) den (أن الله يفعل ما يشاء) kavlı-i şerifi hitâmındadır.
- 7- Sûre-i Furkan'da (و إذا قيل لهم) den (و زادهم نفورا) kavlı-i şerifi hitâmındadır.
- 8- Sûre-i Neml'de (أن لا يسجدوا) den (رب العرش العظيم) kavlı-i şerifi hitâmındadır.
- 9- Elif lam mim tenzil de (انما يؤمن) den (و هم لا يستكبرون) kavlı-i şerifi hitâmındadır.
- 10- Sûre-i Sa'd 'da (وطن داود) den (و حسن مآب) kavlı-i şerifi hitâmındadır.
- 11- Sûre-i Fussilet'te (و من آياته) den (لا یستؤمن) kavlı-i şerifi hitâmındadır.
- 12- Sûre-i Necm'de (أفمن هذا الحديث تعجبون) den (فاسجدوا لله واعبدوا) kavlı-i şerifi hitâmındadır.
- 13- Sûre-i İnşikâk'ta (فما لهم لا يؤمنون) den (و إذا قرئ عليهم القرآن لا يسجدون) kavlı-i şerifi hitâmındadır.
- 14- Sûre-i Alak'ta (کلا لا تطعه واسجد واقترب) kavlı-i şerifi hitâmındadır.

Secde âyetlerinin hitâmını her kârî' mushafına işaret etmelidir. Eğer evkât-ı mekrûhede olursa veya kârî' ve mustemî'in abdesti yok ise ale't-terâhî vâcib olur. Secde edileceği vakitte ayağa kalkıp (الله اکبر) diyerek secde edip üç kere (سبحان ربی الاعلی) dedikten sonra yine (الله اکبر) diyerek ayağa kalkar. Secde-i tilâvet bundan ibarettir.

Ma'lum ola ki Sûre-i Duhâ'dan âhiri Kur'ân'a kadar her sûrenin âhirinde tekbir yani (الله اکبر) demek sünnet-i şeriftir. Sûrenin âhir harfi sâkin veya tenvîli ise hâl-i vasılda kesre vererek vasl etmeli. (إذا حسدُ، أَبْئَرُ، مَسَدُ، مَأْكُولُ) kelime-i şerifelerinde kat' müstahsendir. Sûre-i Nas'ı okuduktan sonra Sûre-i Bakara'dan beş âyet okuyup (أولئك هم المفلحون) dedikten sonra hâce-i kâinat aleyhi ekmelü't-tahiyyat efendimizden mervî olan duâ-i hatme ile duâ etmek sünnettir ki ol duâ budur:

" اللهم ارحمني بالقرآن العظيم وأجعله لى إماما ونورا وهذا ورحمة اللهم ذكرنى منه مانسيت وعلمنى منه ماجهلت وارزقنى تلاوته آناء الليل وأطراف النهار واجعله حجة لى يارب العالمين.

سبحان ربك رب العزة عما يصفون و سلام على المرسلين . و الحمد لله رب العالمين."83

⁸³ Gazzâlî, *ihyâ-u ulûmî 'd-dîn*, 1/250; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/464.

حرفی ساکن و یاتنویلی ایسه حال وصلده کسره و یردرک وصل ایتملی .
 « ما کول ، مسد ، ابتر ، اذا حسد » کلمه شریفه لرنده قطع مستحسندر .
 سورة ناسی او قودقدن صوکره سورة بقره دن بش آیت او قویوب
 « اولئک هم المفلحون » دیدکدن صوکره خواجه کائنات علیه کمل التحیات
 افندمزدن مروی اولان دعاء ختمه ایله دعا ایتمک سنتدرکه ، اول دعا
 بودر :

اللهم ارحمني بالقرآن العظيم واجعله لي اماماً ونوراً وهداً ورحمةً اللهم
 ذكرني منه مانسيت و علمني منه ما جهلت وارزقني تلاوته اثناء الليل و
 اطراف النهار واجعله حجة لي يا رب العالمين «
 « سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين . والحمد لله
 رب العالمين »

تجوید

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللہ تعالیٰ یہ حمد و ثنادر و رسولہ و دخی آل و احبابہ صلاۃ و سلامدن
 صکرہ معلوم اولہ کہ حرف مد، سسی اوزادان حرفلدر .
 اوده اوچدر : « واو ، یا ، الف » در .
 واو ، ساکن ماقبلی مضموم اولورسہ « حرف مد » اولور .
 دوداقلر یومرو اولدینی خالدہ ماقبلنک حرکہسنی چکر .
 یا ، ساکن ماقبلی مکسور اولورسہ « حرف مد » اولور .
 آلت چکینی آز قیردرق ماقبلنک کسرهسنی آشاغی چکر .
 الف ، دائما ساکن ماقبلی مفتوح اولغلہ هر وقت « حرف مد » اولور
 آغزی آچہرق فتحہیی یوقاری چکر ؛ « اوتینا » کبی
 ودخی سبب مد، حرف مدک بر الف مقدارندن زیاده چکیلہ سنہ
 سبب اولان « همزه آء ، سکون » در .
 « همزه » حرکہلی الفہ دیرلر . « سکون » ایسہ حرکہسز حرف دیمکدر .
 بو ایکی یہ سبب لفظی دیرلر . برده سبب معنوی واردرکہ اوده ایکیدر :
 ۱ — تعظیم مبالغہ قصد ایتمک ، دعا و استغاثہ و لفظلہ اللہ و کلمہ
 توحید و سائر اسماء الہیہ اولدینی کبی .

Allâh-u Teâlâ'ya hamd-ü senâdan ve Râsûlüne ve dahî âl ve ashâbına salât ve selâmdan sonra ma^ç lum ola ki harf-i med, sesi uzatan harflerdir.

(واو), sâkin mâ-kabli mazmum olursa harf-i med olur. Dudaklar yumru olduğu halde mâ-kablinin harekesini çeker.

67

(الف), daima sâkin mâ-kabli meftuh olmakla her vakit harf-i med olur. Ağzı açarak fethayı yukarı çeker (اوتینا) gibi.

Ve dahi sebab-i med, harf-i meddin bir elif miktarından ziyade çekilmesine sebep olan hemze ve sükûn'dur. Hemze, harekeli elife derler. Sükûn ise harekesiz harf demektir. Bu ikiye sebab-i lafzî derler. Burda sebab-i manevî vardır ki o da ikidir:

1- Ta' zim mübalağa kastetmek, duâ ve istiğâse ve lafzatullah ve kelime-i tevhîd vesâir esmâi ilâhiyede olduğu gibi.

== ۴۰ ==

۲ — یالکز مبالغه قصد ایتمکدر . لاء تبرئه ولاء نفی لرده اولدینی
 کبی « لاریب فیه ، لاشریک له » مثالو بونلرده یعنی برنجیده تعظیم ایله
 مبالغه ، ایکنجیده یالکز مبالغه قصد اولدینی وقتده قرائت عاصم اوزره
 درت الف مقداری چکمک جائزدر .
 ایتدی حرف مدك بش احوالی وارددر : مدطبیعی ، مد متصل ،
 مد منفصل ، مد لازم ، مد عارض اولمقددر .

— ایکنجی درس —

مد طبیعی

حرف مددن صوکره سبب مد اولسا مدطبیعی اولور . « اوتینا ابدأ
 تَوَاباً طه » کبی .
 مد طبیعی بر الف مقداری یعنی بر پارمق قالدیره جق قدر یاخود
 بر کره اغن آچه جق مقدار مد اولنوب زیاده چکیلمز . زیرا الحذر
 حرف مد بعض کره مقدر یعنی کیزلی اولوب یالکز او قونشده بلای
 اولور . طه الله انه به کبی

— اوینجی درس —

مد متصل

حرف مددن صوکره سبب مد «همزه» اولوب ایکیسی بر کلهده واقع

2- Yalnız mübalağa kastetmektir. Lâ-i tebrî ve lâ-i nefilerde olduğu gibi

(لا شريك له , لا ريب فيه) misali bunlarda yani birincide ta'zim ile mübalağa ikincide yalnız mübalağa kast olunduğu kıraat-ı Âsım üzere dört elif miktarı çekmek câizdir.

İmdi harf-i meddin beş ahvali vardır: medd-i tabii, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i lâzım, medd-i ârız olmaktadır.

2.2.2. İkinci Ders (Medd-i Tabii)

Harf-i medden sonra sebep-i med olmasa medd-i tabii olur. (طه, توابا, ابداء, اوتينا) gibi.

Medd-i tabii bir elif miktarı yani bir parmak kaldıracak kadar yâhut bir kere ağız açacak miktar med olunup ziyâde çekilmez. Zîrâ lahnıdır harf-i med bazı kere mukadder yani gizli olup yalnız okunuşta belli olur. (به, انه, طه, الله) gibi.

2.2.3. Üçüncü Ders (Medd-i Muttasıl)

Harf-i medden sonra sebep-i med hemze olup ikisi bir kelime de vâki olsalar medd-i muttasıl olur (جاء, جاء, سوء) gibi.

Medd-i muttasılın meddi cemî' kurraya göre alâ meratibihim vâcibdir. Yani eimme-i kıraatten bazıları iki elif bazıları üç ve bazıları dört ve bazıları beş elif miktarı rivâyet ederek çektiler hiçbirisi bir elif miktarı çekmediler ve rivâyet de etmediler. Onun için kasrı yani bir elif miktarı çekmek câiz değildir. Bizim kıraatimizce yani kıraatte imamımız Âsım el- Kûfi hazretlerinden ravileri Hazret-i Hafs'ın rivâyeti üzere dört elif miktarı med olunmaktadır. Dört elif miktarı demek dört parmak kaldıracak kadar demektir.

2.2.4. Dördüncü Ders (Medd-i Munfasıl)

Harf-i medden sonra sebep-i med hemze olup başka başka kelimedede vaki olsalar medd-i munfasıl olur (يا ايها انى اخاف توبوا الى الله) gibi. Medd-i munfasılın meddinde kurra-ı kirâm ihtilaf ettiklerinden meddi câizdir. Bazıları med ettiler, bazıları kasr ettiler. Bu dahi kıraat-ı Âsım ve rivâyet-i Hafs üzere dört elif miktarı çekilir.

اولسهلر مد متصل اولور « جَاءَ ، جَىَّ ، سَوَّءَ » کبی
 مد متصلاک مدی جمیع قرایه کوره علی مراتبهم واجبدر . یعنی
 ائمه قرائتدن بعضلری ایکی الف بعضلری اوچ و بعضلری درت و
 بعضلری بش الف مقداری روایت ایدهرک چکدیلر هیچ بریسی
 بر الف مقداری چکمدیلر و روایتده ایتدیلر . آنک ایچوق قصری
 یعنی بر الف مقداری چکمک جائز دکلدر . بزم قرائتمزجه یعنی قرائتده
 امامز عاصم الکوفی حضرتلرندن راولیلری حضرت حفصک روایتی اوزره
 درت الف مقداری مد اولتمقدر . درت الف مقداری دیمک درت
 پارمق قالدیره حق قدر دیمکدر .

— دردیجی درس —

مد منفصل

حرف مددن صوکره سبب مد « همزه » اولوب باشقه باشقه کلهده
 واقع اولسهلر مد منفصل اولور : يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ أَخَافُ تَوْبُوًّا إِلَى اللَّهِ کبی
 مد منفصلک مدنده قراء کرام اختلاف ایتدکلرندن مدی جائزدر .
 بعضلری مد ایتدیلر ، بعضلری قصر ایتدیلر . بو دخی قرائت عاصم
 و روایت حفص اوزره درت الف مقداری چکیلور .

— بشجی درس — مد لازم

حرف مددن صوکره سبب مد «سکون لازم» واقع اولورسه مد لازم اولور. سکون لازم: کچسه کده طورسه قده ثابت اولان سکوندر. مد لازم درت یرده اولور :

بریسى ، کله مثقلده یعنی تشدیدلی کله ده « وَلَا الضَّالِّينَ الْحَاقَّةُ »
تأمرؤنی « کبی

ایکنجیسی کله مخففده یعنی شده سز کله ده « آلاَن » کبی
اوچنجیسی حرف مثقلده یعنی شده لی حرفده « آلم » لرك لامی
« وطمَمَ » ک سینی کبی

دردنجنسی حرف مخففده یعنی شده سز حرفده « آلم » ک میمی
و « آ م ص » ک میمی وصادی « آ ل ر » نک لامی و « حم » ک
میمی کبی .

مد لازم جمیع قرانک اتفاقا درت الف مقداری مداولتمق واجبدر
قصری جائز اولم دینی کبی درت الفدن نقصان چکما کده خطادر .

— آلتنجی درس — مد عارض

حرف مددن صوکره سبب مد «سکون عارض» واقع اولسه مد عارض

2.2.5. Beşinci Ders (Medd-i Lâzım)

Harf-i medden sonra sebeb-i med sükûn-u lâzım vaki olursa medd-i lâzım olur. Sükûn-u lâzım: geçsek de dursak da sâbit olan sükûndur. Medd-i lâzım dört yerde olur:

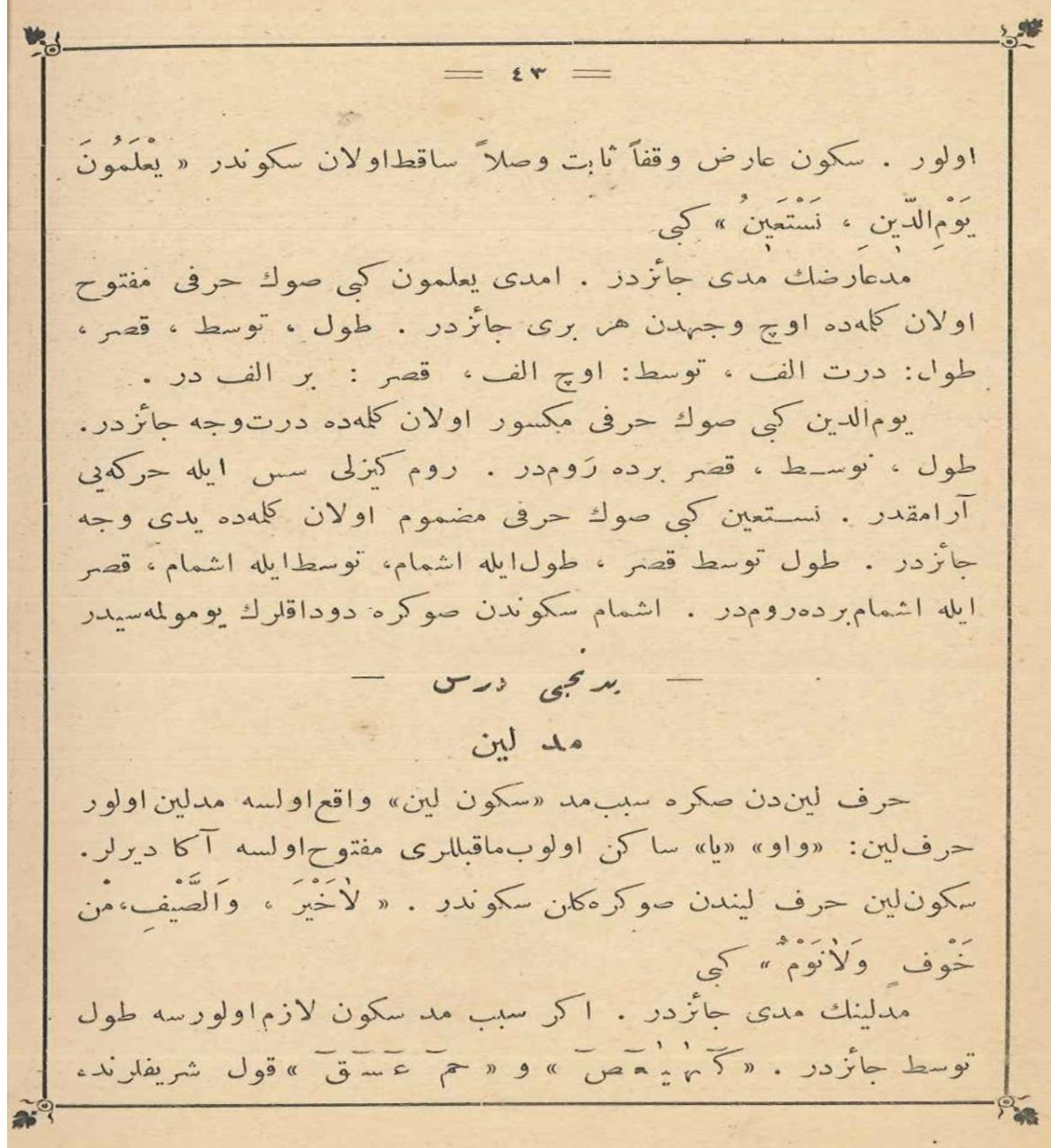
Birisi, kelime-i musakkaleda yani teşdîdli kelime (وَالضَّالِّينَ الْحَاقَّةُ تَأْمُرُونِي) gibi.

İkincisi kelime-i muhaffefede yani şeddesiz kelime (الآن) gibi.

Üçüncüsü harf-i musakkaleda yani şeddeli harfte (طَمَمَ) lerin lâmi (ve طَمَمَ) in sîn'i gibi.

Dördüncüsü harf-i muhaffefde yani şeddesiz harfte (الْم) in mîm'i ve (الْمَص) in mîm'i ve sâd'ı (الر) nın lâm'ı ve (حَم) in mîm'i gibi.

Medd-i lâzım cemî' kurrânın ittifakiyle dört elif miktarı med olunmak vâcibdir, kasrı câiz olmadığı gibi dört eliften noksan çekmek de hatadır.

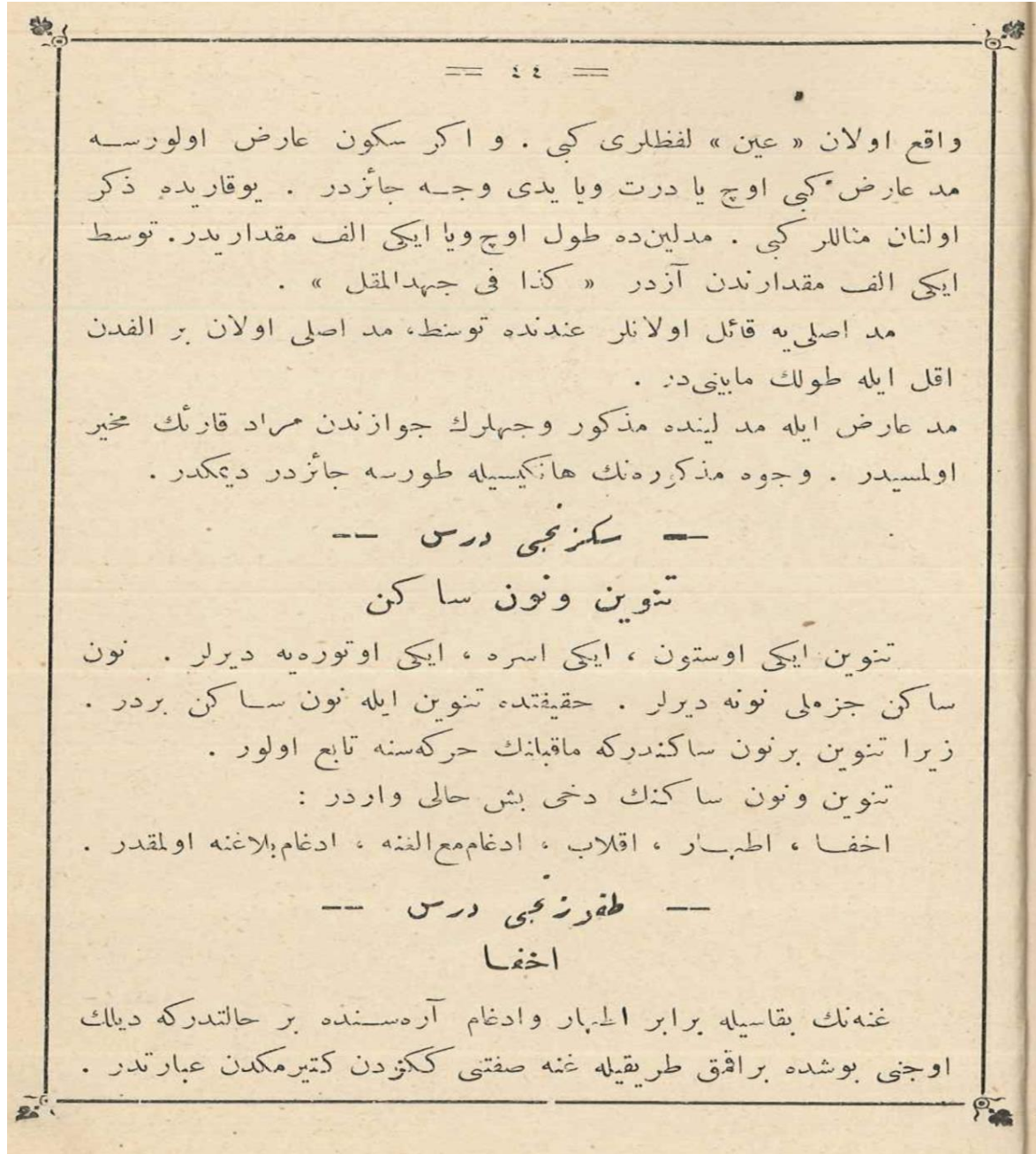

2.2.6. Altıncı Ders (Medd-i Ârız)

Harf-i medden sonra sebab-i med sükûn-u ârız vâki olsa medd-i ârız olur. Sükûn-u ârız vakfen sabit vaslen sâkit olan sükûndur (يعلمون يوم الدين، نستعين) gibi

Medd-i ârızın meddi câizdir. İmdi (يعلمون) gibi son harfı meftuh olan kelimede üç vecihden her biri câizdir. Tûl, tevassut, kasr.

Tûl: Dört elif, Tevassut: Üç elif, Kasr: Bir eliftir. (يوم الدين) gibi son harfi meksur olan kelimedede dört vecih câizdir. Tûl, tevassut, kasr bir de revmdir. Revm gizli ses ile harekeyi aramaktır. (نستعين) gibi son harfi mazmum olan kelimedede yedi vecih câizdir. Tûl, tevassut, kasr, tûl ile işmam, tevassut ile işmam, kasr ile işmam bir de revmdir. İşmam sükûndan sonra dudakların yumulmasıdır.

2.2.7. Yedinci Ders (Medd-i Lîn)

Harf-i Lîn'den sonra sebab-i med sükûn-u lîn vâki olsa medd-i lîn olur. Harf-i lîn : (واو) (یا) sâkin olup mâ-kablileri meftuh olsa ona derler. Sükûn-u lîn harf-i lînden sonra gelen sükûndur. (لاخیر، والصیف، من خوف، ولانوم) gibi.

Medd-i lînin meddi câizdir. Eğer sebep-i med sükûn-u lâzım olursa tûl-i tevassut câizdir. (كهيصن) ve (حم غسق) kavlı-i şeriflerinde vâki olan (عين) lafızları gibi. Ve eğer sükûn-u ârız olursa medd-i ârız gibi üç ya dört veya yedi vecih câizdir. Yukarıda zikrolunan misaller gibi medd-i lînde tûl üç veya iki elif miktarıdır. Tevassut iki elif miktarından azdır. Kezâ fil cuhdul-mukill.

Medd-i aslîye kâil olanlar indinde tevassut, medd-i aslî bir eliften ekal ile tûlün mâ-beynidir.

Medd-i ârız ile medd-i lînde mezkûr vecihlerin cevâzından murad, kâri'in muhayyer olmasıdır. Vücûh-u mezkûrenin hangisiyle dursa câizdir demektir.

2.2.8. Sekizinci Ders (Tenvîn ve Nûn-i Sâkin)

Tenvîn iki üstün, iki esre, iki ötreye derler. Nûn-u sâkin cezimli nûn'a derler. Hakikatte tenvîn ile nûn-u sâkin birdir. Zira tenvîn bir nûn-u sâkindir ki mâ-kablinin harekesine tabi olur.

Tenvîn ve nûn-u sâkinin dahi beş hali vardır: İhfâ, izhâr, iklâb, idğâm-ı meal ğunne, idğâm-ı bilâ ğunne olmaktır.

2.2.9. Dokuzuncu Ders (İhfâ)

Ğunnenin bekasıyla beraber izhâr ve idğâm arasında bir hâletdir ki dilin ucunu boşta bırakmak tarikiyle ğunne sıfatını genizden getirmekten ibarettir. İhfânın zamanı bir elifden ziyade iki eliften noksan olmalıdır. Tenvîn veya nûn-u sâkinden sonra (صف ذا جود شحص قد سما كرما ضع ظالما زد تقا دم طالبا فترى) beytindeki kelimelerin evvellerinde olan on beş harften biri bulunursa ihfâ olur. (غنى كريم, و فتح قريب, عن ضلاتهم) gibi.

2.2.10. Onuncu Ders (İzhâr)

Tenvîn ve nûn-u sâkineyi âşikâr edip nûn'u mahrecinden okumaktır: tenvîn veya nûn-u sâkin (الله حى خالق عدل غنى هاديا) esmâ-i şerifelerinin evvelerinde olan altı harften birine uğrarsa izhâr olur. (غفور حلیم, من آمن, من خوف) gibi.

اخفانك زمانى بر الفدن زياده ايكي الفدن نقصان اولميدر . تنوين ويا
نون ساكن دن صوكره : « صَفْ ذَا شَأْنًا جُودَ شَخْصٍ قَدْ سَمَا كَرَمًا
ضَع ظَالِمًا زِدْ تَقَا دُمَ طَالِبًا فَتَرَى » بيتندهكى كبلهرك اوللرنده اولان
اون بشر حرفدن برى بولنورسه اخفا اولور .
« غَنِيٌّ كَرِيمٌ وَفَتَحَ قَرِيبٌ عَنْ صَلَاتِهِمْ » كجى

-- اونیجی درس --

اظہار

تنوين ونون ساكنه ي آشكار ايدوب نون مخرجندن اوقومقدر :
تنوين ويا نون ساكن : « اَللّٰهُ حَىْ خَالِقُ عَدَلٍ غَنِىٌّ هَادِيًا » اسماء
شریفةلرینک اوللرنده اولان آلتی حرفدن برینه اوغرارسه اظهار اولور
« غَفُورٌ حَلِيمٌ مَنْ آمَنَ مِنْ خَوْفٍ » كجى .

-- اونیجی درس --

اقلاب

تنوين ويا نون ساكنه ي خالص ميمه چويروب او ميمى دخى
بانك ياننده غنه ايله كيزله مكدر . يعنى بر الفدن زياده ايكي الفدن نقصان
طوتمقدر . حرف اقلاب « با » در . تنوين ويا نون ساكن بايه
اوغرارسه اقلاب اولور . « سَمِيعٌ بَصِيرٌ مَنْ بَعْدَ لَيْبِذَنْ » كجى

2.2.11. On Birinci Ders (İklâb)

Tenvîn veya nûn-u sâkini halis mîm'e çevirip o mîm'i dahi bâ'nın yanında ğunne ile gizlemektir. Yani bir eliften ziyade iki eliften noksan tutmaktır. Harf-i iklâb (ب) dır. Tenvîn veya nûn-u sâkin bâ'ya uğrarsa iklâb olur. (سمیع بصیر، من بعد، لینبذن) gibi. Bu iklâbı yapmanın tariki oldur ki dudakları birbirine zayıfca dam ederek savtı genizden çıkarmaktır.

2.2.12. On İkinci Ders (İdğâm-ı Meal Ğunne)

İdğâm-ı meal ğunne harfleri dört harftir ki (يمنو) harfleridir. Tenvîn veya nûn-u sâkin bu dört harften birine uğrarsa idğâm-ı meal ğunne olur. Yani tenvîn veya nûn-u sâkini kendisinden sonra vâki olan idğâm-ı meal ğunne harfine idğâm etmek ve idğâm esnasında genizden savt getirerek okumaktır. (خيرا يره، فضلا من الله، من يعمل، رحيم ودود) gibi. Nûn-u sâkin vâv yahut yâ ile bir kelimedede vâki olursa izhâr olur. (بنیان قنوان، صنوان) gibi.

= ٤٦ =

بو اقلابی یا پمه نك طریق اولدرکه دوداقلری بر برینه ضعیفجه ضم
ایدهرك صوتی ککزدن چیقارمقدر.

-- اوده ابکنجی درس --

ادغام مع الغنه

ادغام مع الغنه حرفلری درت حرفدرکه « یمنو » حرفلریدر .
تنوین ویا نون ساکن بو درت حرفدن برینه اوغراسه ادغام مع الغنه
اولور . یعنی تنوین ویا نون ساکنی کندیسندن صوکره واقع اولان
ادغام مع الغنه حرفنه ادغام ایتک وادغام اشناسنده ککزدن صوت کتیرهرك
اوقومقدر . « خیراً یره، فضلاً من الله، من يعمل، رحيم ودود » کبی .
نون ساکن واو یاخود یا ایله بر کلهده واقع اولورسه اظهار اولور .
« بنیان، قنوان، صنوان » کبی .

-- اوده اوینجی درس --

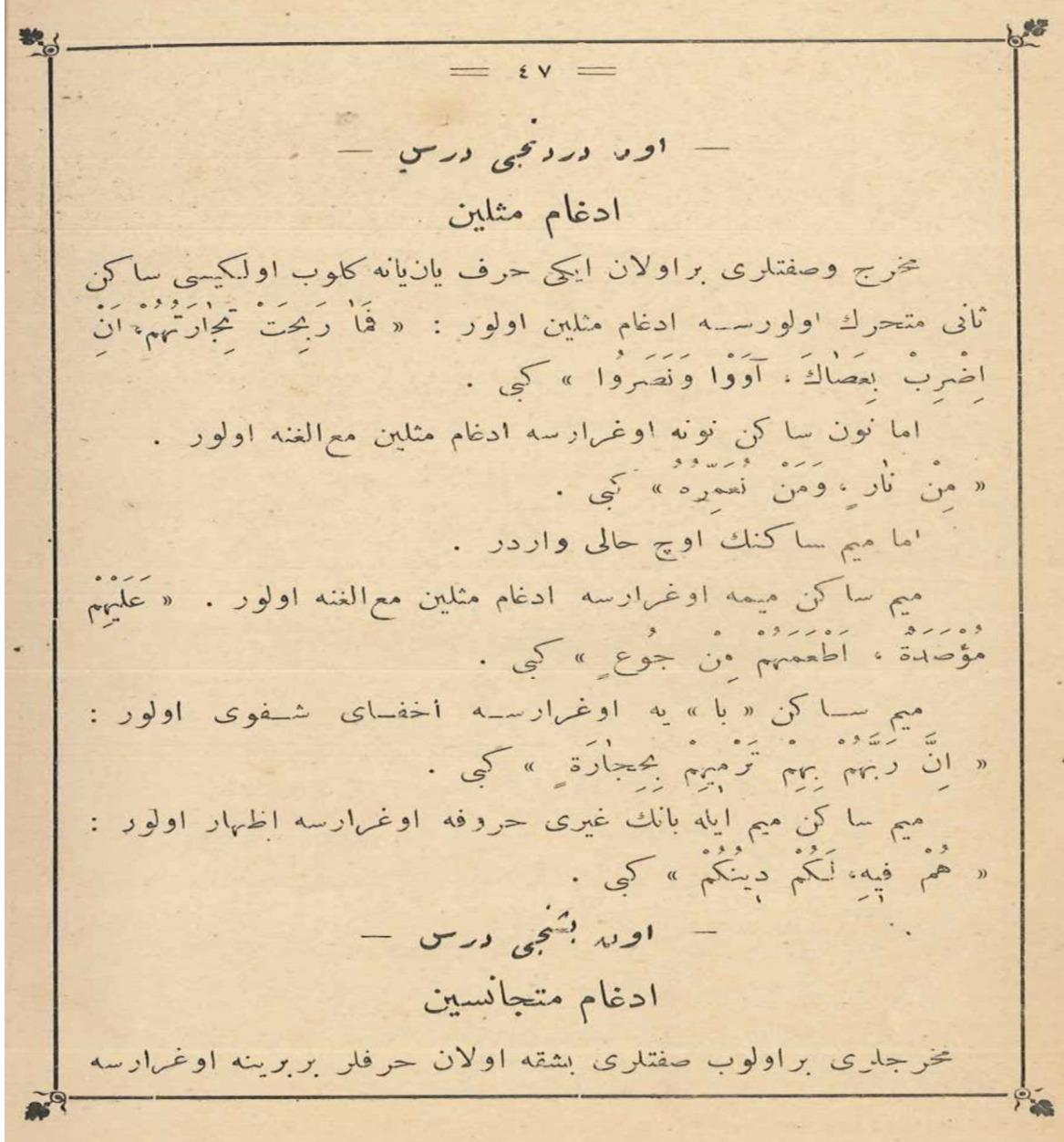
ادغام بلاغنه

ادغام بلاغنه حرفلری ایکی حرفدرکه « لر » حرفلریدر . تنوین
ویا نون ساکن بو ایکی حرفدن برینه اوغراسه ادغام بلاغنه اولور .
یعنی تنوین ویا نون ساکنی کندیسندن صوکره واقع اولان ادغام بلاغنه حرفنه
غنهسر ادغام ایتک لازمکلور . « غفور رحيم، هدی للمتقین، من ربهم »
کبی .

2.2.13. On Üçüncü Ders (İdğâm-ı Bilâ Ğunne)

İdğâm-ı bilâ ğunne harfleri iki harftir ki (لر) harfleridir. Tenvîn veya nûn-u sâkin bu iki harften birine uğrarsa idğâm bila ğunne olur. Yani tenvîn veya nûn-u sâkini kendisinden sonra vâki olan idğâm-ı bila ğunne harfine ğunnesiz idğâm etmek lâzım gelir.

(غفور رحيم، هدى للمتقين، من ربهم) gibi.

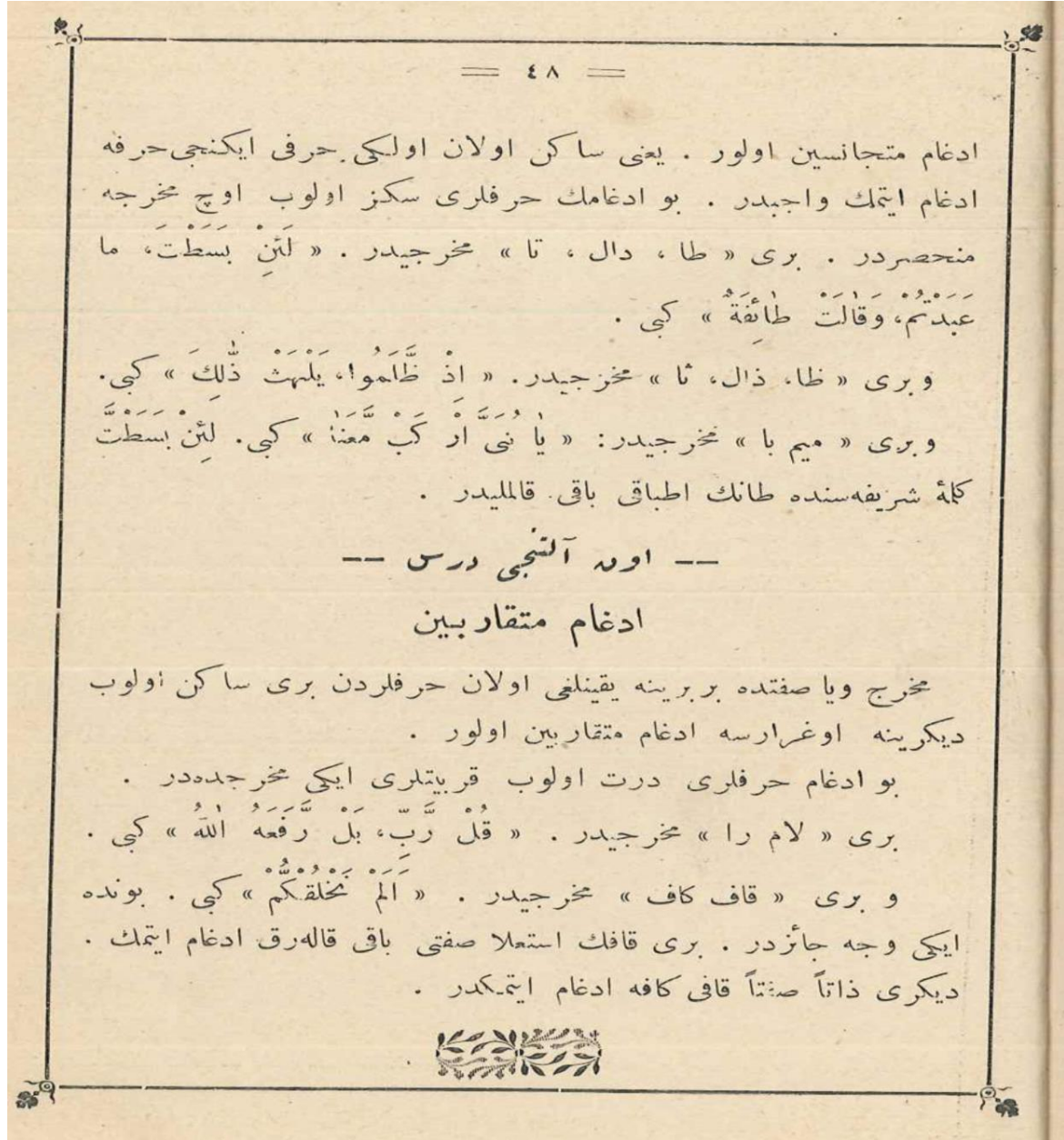

2.2.14. On Dördüncü Ders (İdğâm-ı Misleyn)

Mahrec ve sıfatları bir olan iki harf yan yana gelip evvelkisi sâkin, sâni müteharrik olursa idğâm-ı misleyn olur. (فما ربحت تجارتهم، ان اضرب بعصاك، اَوْا و نصرُوا) gibi.

(من نار، ومن نعمه) gibi. Amma nûn-u sâkin nun'a uğrarsa idğâm misleyn meal ğunne olur.

Amma mîm-i sâkinin üç hali vardır. Mîm-i sâkin mîme uğrarsa idğâm misleyn meal gunne olur. (ان ربهـم) (عليهم مؤصدة، اطعمهم من جوع) gibi. Mim-i sâkin (با)ya uğrarsa ihfâ-i şefevi olur: (هم فيه،) (بهم، ترميهم بحجارة) gibi. Mim-i sâkin mîm ile bâ'nın gayrı hurûfa uğrarsa izhâr olur: (gibi، لكم دينكم)

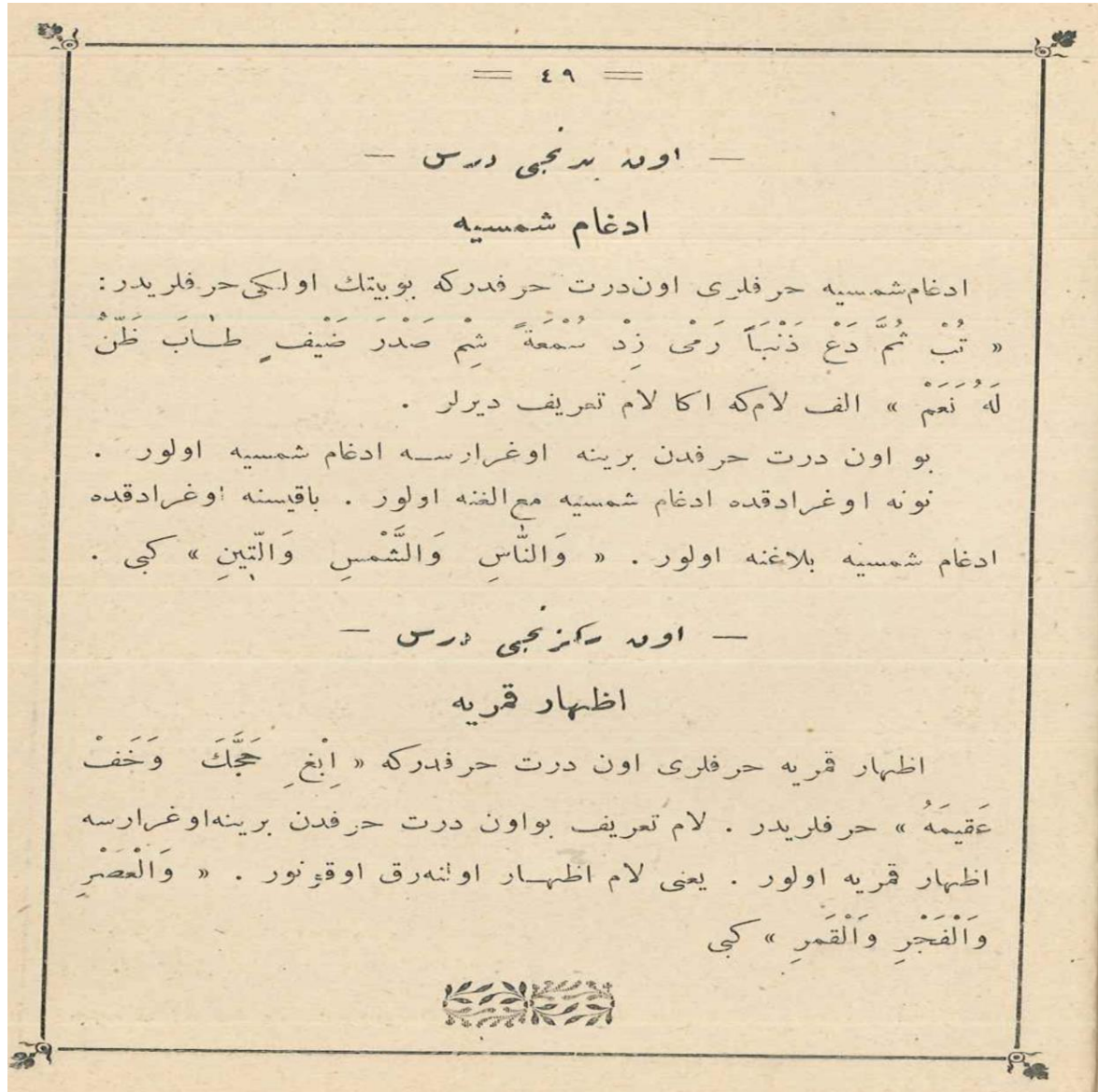
2.2.15. On Beşinci Ders (İdğâm-ı Mütecâniseyn)

Mahrecleri bir olup sıfatları başka olan harfler birbirine uğrarsa idğâm-ı mütecâniseyn olur. Yani sâkin olan evvelki harfi ikinci harfe idğâm etmek vaciptir. Bu idğâmın harfleri sekiz olup üç mahrece münhasırdır. Biri (طاء، دال، تا) mahrecidir. (لَنْ بَسَطَتْ، ما عبدتم، و قَالَ طَائِفَةٌ) gibi. Ve biri (ظاء، ذال، ثا) mahrecidir. (اِذْ ظَلَمُوا، يَلْهَثْ ذَلِكَ) gibi. Ve biri (ميم با) mahrecidir: (يَا بَنِي آدَمُ ارْكَبْ مَعَنَا) gibi. kelime-i şerifesinde tâ'nın itbâkı bâki kalmalıdır.

2.2.16. On Altıncı Ders (İdğâm-ı Mütেকâribeyn)

Mahrec veya sıfatta birbirine yakınlığı olan harflerden biri sâkin olup diğerine uğrarsa idğâm-ı mütেকâribeyn olur. Bu idğâm harfleri dört olup kurbîyetleri iki mahrectedir.

Biri (الم نخلقكم) gibi. (الم نخلقكم) mahrecidir. (قاف, كاف) mahrecidir. Ve biri (قل رب، بل رفعه الله) gibi. (قل رب، بل رفعه الله) mahrecidir. (لام, را) mahrecidir. Bunda iki vecih câizdir. Biri kâfın isti' la sıfatı bâki kalarak idğâm etmek diğeri zaten sıfaten kâfi (قاف), kâfe(كافه) idğâm etmektir.

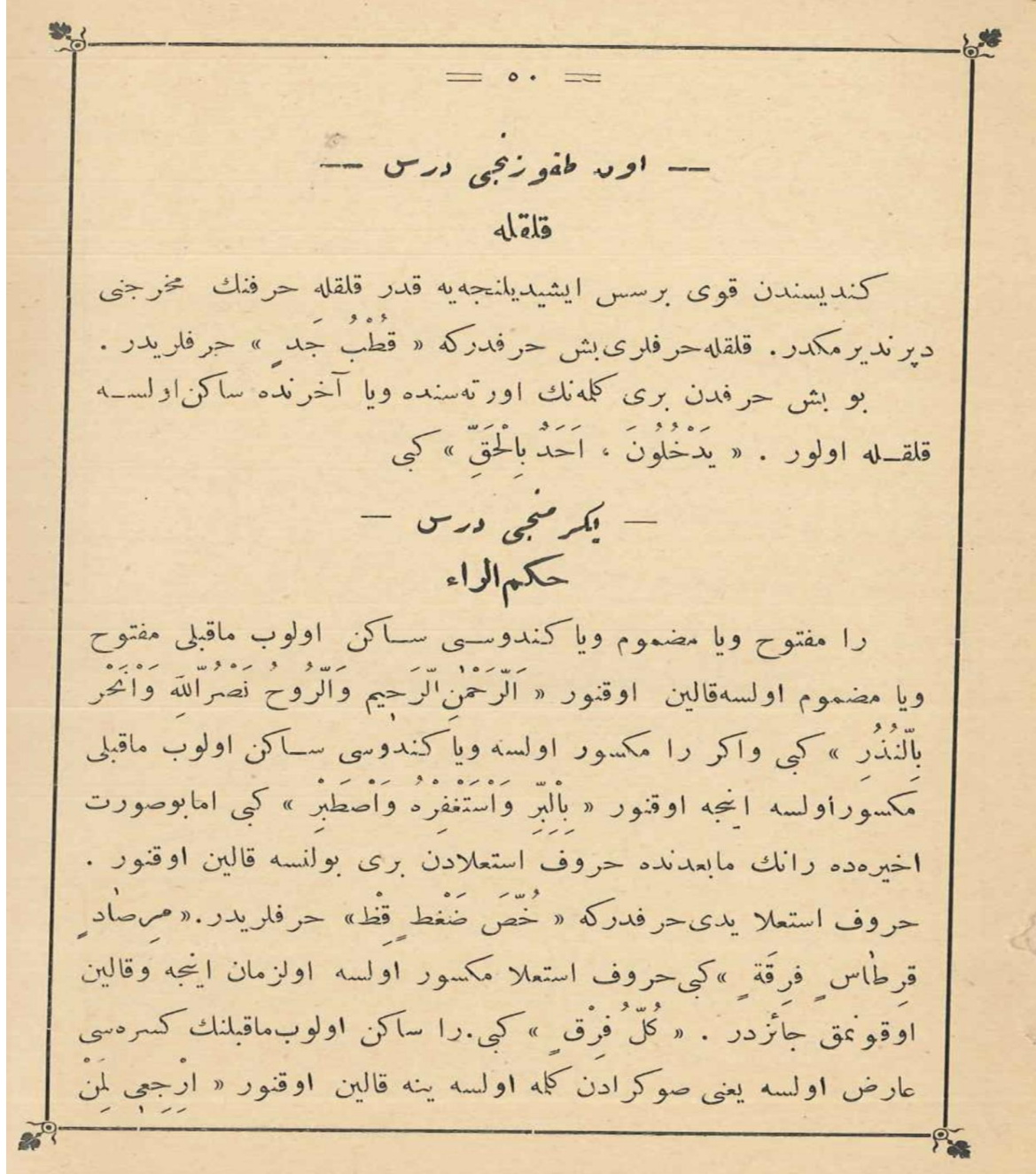

2.2.17. On Yedinci Ders (İdğam-ı Şemsiyye)

İdğâm-ı şemsiyye harfleri on dört harftir ki bu beytin evvel ki harfleridir: (تَبْ ثَمَّ دَعْ ذَنْبًا رَمَى زِدْ سَمْعَةً شَمَّ صَدْرَ ضَيْفٍ طَابَ ظَنُّ لَهْ نَعَمٌ) Elif, lâm ki ona lââm-ı tarif derler. Bu on dört harften birine uğrarsa idğâm-ı şemsiyye olur. Nûn'a uğradıkta idğâm-ı şemsiyye meal gunne olur. Bâkisine uğradıkta idğâm-ı şemsiyye bila gunne olur. (والناس والشمس والتين) gibi.

2.2.18. On Sekizinci Ders (İzhâr-ı Kameriyye)

İzhâr-ı kameriyye harfleri on dört harftir ki (عَبْج حَكْ وَخَف عَقِيْمَه) harfleridir. Lâm-ı tarif bu on dört harften birine uğrarsa izhâr-ı kameriyye olur. Yani lââm izhâr olunarak okunur (والعصر والفجر والقمر) gibi.

2.2.19. On Dokuzuncu Ders (Kalkale)

Kendisinden kavî bir ses işitilinceye kadar kalkale harfinin mahrecini deprendirmektir. Kalkale harfleri beş harfdır ki (قَطْبُ جَدْ) harfleridir. Bu beş harften biri kelimenin ortasında da veya âhirinde de sâkin olsa kalkale olur. (يدخلون، احد بالحق) gibi

2.2.20. Yirminci Ders (Hükmü'r Râ)

Râ meftuh veya mazmum veya kendisi sâkin olup mâ-kabli meftuh veya mazmum olsa kalın okunur (الرحمن الرحيم و الروح نصر الله وانحر بالنذر) gibi, ve eğer râ meksur olsa veya kendisi sâkin olup mâ-kabli meksur olsa ince okunur (بالبر و استغفره و اصطر) gibi, amma bu sûret-i âhirede râ'nın mâ-bâ'dinde hurûf-u isti' ladan biri bulunsa kalın okunur. Hurûf-u isti' la yedi harftir ki harfleridir. (مرصاد قرطاس فرقة) (خص ضغط قط) gibi hurûf-u isti' la meksur olsa ol zaman ince ve kalın okunmak câizdir. (كل فرق) gibi. Râ sâkin olup mâ-kablinin kesresi ârız olsa yani sonradan gelme olsa yine kalın okunur (ارجعى لمن ارتضى) gibi. Râ sâkin mâ-kabli de sâkin olursa mâ-kablinin mâ-kabline itibar olunur. Meftuh veya mazmum olsa kalın okunur. (بصير قدیر) gibi. Mâ-kabli meksur olursa ince okunur. (بالصبر من كل امر فى الصدور) gibi. Ve eğer râ sâkin olup mâ-kabli harf-i lîn olur ise yine ince okunur. (خى سير) gibi.

= ٥١ =

ارتضى « كى . راساكن ماقبلى ده ساكن اولورسه ماقبلنك ماقبلنه اعتبار اولنور .
مفتوح ويا مضموم اولسه قالين اوقنور . « بالصبر من كل امر فى الصدور »
كى . ماقبلى مكسور اولورسه اينجه اوقنور . « بصير قدیر » كى .
واكر راساكن اولوب ماقبلى حرفلين اولور ايسه ينه اينجه اوقنور .
« خير سير » كى .

— يكرى برنجى درس —

لفظة الله

الله لفظه جليله سنك ماقبلى مفتوح ويا مضموم اولورسه قالين اوقنور .
« هو الله نصر الله » كى . اكر ماقبلى مكسور اولورسه اينجه اوقنور .
« بالله لله » كى .

— يكرى ايكنجى درس —

ضمير

« هو » لفظيدر . ماقبلى متحرك اولورسه مد اولنور . « انه به له »
كى . اما حركهسى عارض اولورسه اختلاس اولنور . يعنى يارم حركه
ايله اوقنور . سورة زمرد « يرضه لكم » كى . « لم ينته مانفقه »
كى كلهلرك هالرى نفس كلهدن اولوب ضمير اولمديغندن چكيلمز واكر
ضميرك ماقبلى و ما بعدى ساكن اولورسه اصلا چكيلمز .

2.2.21. Yirmi Birinci Ders (Lafzatullah)

Allah lafza-i celîlesinin mâ- kabli meftuh veya mazmum olursa kalın okunur. (هو الله نصر الله) gibi. Eğer mâ-kabli meksur olursa ince okunur. (بِالله الله) gibi.

2.2.22. Yirmi İkinci Ders (Zamir)

(هو) lafzıdır. Mâ-kabli müteharrik olursa med olunur. (انه به له) gibi. Amma harekesi ârız olursa ihtilas olunur. Yani yarım hareke ile okunur. Sûre-i Zümer'de (يرضه لكم) gibi. (لم ينته مانفقه) gibi kelimelerin hâ'ları nefis-i kelimedden olup zamir olmadığından çekilmez ve eğer zamirin mâ-kabli ve mâ-bâ'di sâkin olursa asla çekilmez. (عليه اليه فيه كرسية السموات و بما عاهد عليه الله) gibi. Amma sûre-i Furkan'daki (فيه مهانا) de zamir bir elif miktarı med olunur.

= ۵۲ =

« عَلَيْهِ إِلَيْهِ فِيهِ كُرْسِيُّ السَّمَوَاتِ وَبِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ » كَبِي .

اما سورة فرقانده کی « فِيهِ مَهَانَا » ده ضمیر برالف مقداری مداونور.

— بکری او عجبی درس —

سکته ، وقف

سکته ایکی کله آرہ سندہ صولوق آتسزین سسی کسوب ایکنجی کله دن بدأ ایلکدر . اما وقف کله نك آخرنده صولوق آلہرق طور مقدر . قرائت عاصم وروایت حفص اوزہ قرآن عظیم الشانک درت محلندہ سکته ایدیلر . بری « سورة كهف » ده ، « عَوْجًا قِيمًا » ده الف اوزرینہ سکته ایدیلور . وبری سورة قیامہ ده « وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ » ده نون اوزرینہ سکته ایدیلور . وبری سورة مطننہ ده « كَلَّا بَلْ رَانَ » ده لام اوزرینہ سکته ایدیلور . نون ایله لامده ادغام بلاغنه ایدلر . ها سکته لری قرآن عظیم الشانک یدی موضعندہ در . بری سورة بقرہ ده « لَمْ يَتَسَنَّه » ایکنجیسی سورة انعامده « وَاقْتَدِه » اوچنجیسی سورة الفاعلہ ده « ماهیه » دردنجی ، بشنجی ، آلتنجی ، یدنجی سورة الحاقہ ده « كِتَابِيَّةٌ حِسَابِيَّةٌ مَالِيَّةٌ سُلْطَانِيَّةٌ » کله لرینک وصل حالندہ عاصم قرائتجه ها اثبات ایدیلہ جکندن سکته لازمدر . اما وقف حالندہ هاء سکته لرك اثباتی متفق علیہ در . بوسکته سسی وصولونگی کسه رک جزئی طور مق دیملکدر .

2.2.23. Yirmi Üçüncü Ders (Sekte, Vakf)

Sekte iki kelime arasında soluk almaksızın sesi kesip ikinci kelimedenden bed' eylemektir. Amma vakf kelimenin âhirinde soluk alarak durmaktır. Kıraat-ı Âsım ve rivâyet-i Hafs üzere Kur'ân-ı azimüşşanın dört mahallinde sekte edilir. Biri (Sûre-i Kehf) de (عوجا قیما) de elif üzerine sekte edilir. Ve biri sûre-i Kiyâme'de (وقیل من راق) de nûn üzerine sekte edilir. Ve biri sûre-i Mutaîfîn'de (کلا بل ران) de lâm üzerine sekte edilir. Nûn ile lâm'da idğâm-ı bila gunne edilmez. Hâ sekteleri Kur'ân-ı azimüşşanın yedi mevziîndedir.

Biri sûre-i Bakara'da (لم یتسنه) ikincisi sûre-i En'âm'da (واقته) Üçüncüsü sûre-tü'l- Kâria'da (کتابیه حسابیه مالییه سلطانیه) dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci sûre-tü'l- Hâkka'da (کتابیه حسابیه مالییه سلطانیه) kelimelerinin vasl halinde Âsım kıraatince hâ isbat edileceğinden sekte lâzımdır. Amma vakf halinde hâ-i sektelerin isbatı müttefekun aleyhdir. Bu sekte sesi ve soluğu keserek cüz'î durmak demektir.

2.2.24. Yirmi Dördüncü Ders

Âsım kıraati ve Hafs rivâyeti üzere bir şeyden bedel olmayarak yedi kelimenin âhirine hâl-i vakfda elif lahik olmuştur;

- 1- Sûre-i Kehf'de: لکنا
- 2- Sûre-i Ahzâb'da: الظنونا
- 3- Sûre-i Ahzâb'da: الرسولا
- 4- Sûre-i Ahzâb'da: السببلا
- 5- Sûre-i Hel etâ: سلاسل
- 6- Sûre-i Hel etâ: (evvelki) قواریرا
- 7- Müfred mütekellim zamiri olan: (انا)

Bu yedi mevzide durulursa elif üzerine durulur, durulmazda geçilirse elifler okunmayıp fethalarıyla iktifa olunur. Ve Hafs'dan bir rivâyetinde dahi (سلاسل) kelimesinin elifi okunmayıp lâm-ı iskan ile (سلاسل) deyu vakf olunmuştur.

— بکرمی در دخی درس —

عاصم قرائتی و حفص روایتی اوزره بر شیدن بدل اولیه رق یدی
کله نك آخرینه حال وقفده الف لاحق اولمشدر .

ده در .	}	۱ — سورة كهفده : اَلْكَفَّ
	}	۲ — سورة احزابده : اَلْظَنُونَا
	}	۳ — سورة احزابده : اَلرَّسُولَا
	}	۴ — سورة احزابده : اَلسَّيْلَا
	}	۵ — سورة هل آتی ده : سَلَا سَلَا
	}	۶ — سورة هل آتی ده : [اولکی] قَوَارِیرَا

بو یدی موضعه طور ولورسه الف اوزرینه طور ولور ، طور ولمزده
چیلورسه الفلر اوقونیموب فتحه لرله اکتفا اولنور . و حفصدن بر
روایتده دخی سلاسل کله سنک الفی اوقونیموب لامی اسکان ایله سلاسل
دیو وقف اولنمشدر .

— بکرمی بسخی درس —

اهلنه خفی دکادرکه « بَشَّ الْأَسْمَ الْفُسُوقُ » قول کریمنده همزه

منكره نك مقابلي اولان لام تعريفك مدخول بهاسي همزه نك حرکه سنی
ماقبلنده لام ساکنه نقل وحذفده جمیع قراعتقدرد . سورة رومك آخر
صحیفه سنده « اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ » آیت کریمه سنده واقع اوچ
عدد ضعف قول شریفارنده ضادك قتحی وضی ايله او قومق جائزدر .
لكن اوچنی بردن مفتوح ویا مضموم او قوملیدر . بریسنی مفتوح دیگرینی
مضموم او قومق جائز دکلدر . دخی سورة طورك آخر صحیفه سنده
« الْمُصِطْرُونَ » قول کریمنده ترتیب اوزره بر کره صاد و بر دخی صادك
مکاننده سین ايله سرویدر . لكن ص قرائتی رسم خطه تبعیته روایتاً
وهم اختیارآدر . یعنی اکثر حالد ص ايله تلاوت اولنور .

-- بکرمی النجی درس --

تسهیل و ابدال

همزة استفهام ايله لام تعريفك همزه سنك جمی قرآن کریمده آنجق
آتی موضعده اولیجیدر . ایکیسی سورة انعامده « قُلْ اَلَّذِیْنَ
نظم جلیلارنده اوچی سورة یونسدهدر . (۱) « قُلْ اَللّٰهُ (۳) اَلْاَن »
بری دخی سورة نملده « قُلْ اَللّٰهُ » لفظه جلالهدهدر .
حفص حضرتلری بو مواضعده واقع همزه ثانیهلری ترتیب اوزره
بر کره ابدال و بر کره تسهیل ایلر . بو مذکوراتك وجهیننده جمیع قرا

2.2.25. Yirmi Beşinci Ders

Ehline hafı değildir ki (بئس الاسم الفسوق) kavlı-i Kerîminde hemze-i münkerenin mâ- kabli olan lâm-ı tarîfin medhulu bihâsı hemzenin harekesini mâ-kablinde lâm-ı sâkine nakl ve hafde cemi' kurra müttefiktir. Sûre-i Rûm'un âhir sahifesin de (الله الذي خلقكم من ضعف) âyet-i Kerîmesinde vaki'a üç adet (ضعف) kavlı-i şeriflerinde dâd'ın fethi ve dammı okumak câizdir. Lakin üçünü birden meftuh veya mazmum okumalıdır. Birisini meftuh diğerini mazmum okumak câiz değildir.

Dahi sûre-i Tûr'un âhir sahifesinde (المصيطرون) kavî-i Kerîminde tertîb üzere bir kere sâd ve bir dahi sâd'ın mekânında sîn ile mervidir. Lakin sâd kıraati resm-i hatta tebe'îyyet rivâyeten ve hem ihtiyarendir. Yani ekser-i halde sâd ile tilâvet olunur.

2.2.26. Yirmi Altıncı Ders (Teshîl ve İbdâl)

Hemze-i istifham ile lââm-ı tarîfin hemzesinin cem'î Kur'ân-ı Kerîm'de ancak altı mevzide olucudur. İki sîre-i En'am'da (قل الذکرین) nazm-ı celillerinde üçü sîre-i Yûnus'ta dır (قل) (الله) Biri dahi sîre-i Neml'de (قل الله) lafza-i celalededir.

= ۵۵ =

متفقد . بر وجهی اوقوندقه دیگر وجهی تکرار اوقومق لازم
 دکادر . اما همزه استفهام ایله همزه قطع و مخففه لک جمعی قرآن کریمده
 مواضع کثیرده ایسه ده لکن حضرت حفص رحمه الله یالکیز سورة
 فصلتده « ءَ اَعْجَبِیْ » قول کریمده همزه ثانیه بی وجه واحد اوله رق
 بلا تحقیق تسهیل ایلر . بو موضعلرده تسهیل همزه ایله الف بیننده
 اولوب تسهیلی اداده « ها وَ همزه » ظهوری و شائبه سندن حذر
 لازمدر . و همزه مسهله حروف فرعیه دن اولوب صفی رخوی ولینی
 وزمانیدر . یعنی ادا صورتنده بر الفه قریب زمان و اشباعی اولوب
 بکماله فم محسندن اخذه متوقفدر . بناء علیه اهل واربابندن بالمشافهه
 والسماع اخذ ایتکسزین ناقص کیسه لردن مجرد سماع ایله بوکا تصدی
 خطر دن سالم اولیوب آنجق وجه ابدال ایله اکتفا طریق اسلمدر .

-- بکرمی یدرجمی درس --

اماله ، اشمام ، اختلاس

اماله ، الفی اوقورکن یایه میلی کبی اوقومقدر . عاصم قرائتی
 و حفص روایتی اوزره سورة هودده اولان « مَجْرِیْهَا » لفظ شریفنده
 یا صورتنده یازلمش اولان الف بو وجهله اماله ایدیلیر . و « را » ده
 اینجه اوقونور . امام عاصم حضرتلری و اکثر ائمه قرائت ایچون سورة
 یوسفده « لَا تَأْمَنَّا » نظم جلیلنده ایکی وجه جائز ایسه ده قرائت کتابلرنده

Hafs hazretleri bu mevâzi‘de vaki‘ hemze-i sâniyeleri tertip üzere birkere ibdal ve bir kere teshil eyler. Bu mezkurâtın vechinde cemî‘ kurra müttefiktir. Bir vechi okundukta diğer vechini tekrar okumak lâzım değildir.

Amma hemze-i istifham ile hemze-i kat‘ ve muhaffefelerin cem‘i Kur’ân-ı Kerîm’de mevâzi‘i kesîrede ise de lâkin Hazreti Hafs rahimehullah yalnız sûre-i Fussilet’te (ءاعجمى) kavî-i Kerîminde hemze-i saniyeyi vech-i vâhid olarak bila tahkik teshil eyler. Bu mevzi‘lerde teshil hemze ile elif beyninde olup teshil-i edada (ها و همزه) zuhuru ve şaibesinden hazer lâzımdır.

Ve hemze-i müsehhele hurûf-u fer‘iyeden olup sıfat-ı rehavi ve lînî ve zamanîdir. Yani edâ sûretinde bir elife karîb zaman ve işba‘ı olup bi-kemâlihi fem-i muhsinden ahze mütevakkıftır. Binaenaleyh ehil ve erbabından bi’l-muşâfehe ve’ssema‘ ahzetmeksizin nâkıs kimselerden mücerred semâ‘ ile buna tesaddi-i hatırdan sâlim olmayıp ancak vech-i idlal ile iktifa tarîk-i eslemdir.

2.2.27. Yirmi Yedinci Ders (İmâle, İşmâm, ihtilâs)

İmâle, elifi okurken yâ’ya meyilli gibi okumaktır. Âsım kıraati ve hafs rivâyeti üzere sûre-i Hûd’da olan (مجرىها) lafz-ı şerifinde yâ sûretinde yazılmış olan elif bu vecihle imâle edilir. Ve (لا) da ince okunur.

İmam-ı Âsım hazretleri ve ekser-i eimme-i kıraat içün sûre-i Yûsuf’da (لاتأمنأ) nazm-ı celîlinde iki vecih câiz ise de kıraat kitaplarında evvelki vecih takdim edilmiştir. O da evvelki nûn’u idğâm-ı kâmil ile hareke-i asliyesi olan dammeyi işmâm etmektir. İkinci ihtilâstır. Bu ihtilâs harekenin üçte birini ibka ikisini izâle ile savt-ı zayıf ile okumak manasına olan revmden ibarettir. Bu mezkurâtın hüsn-ü edası erbabından öğrenmeye muhtaçtır.

اولیکی وجه تقدیم ایدلشدرد . اوده اولیکی نونی ادغام کامل ایله برابر
حرکهٔ اصلیه سی اولان ضمه یی اشمام ایتمکدر . ایکنجی اختلاسدر . بو
اختلاس حرکه نك اوچده برینی ابقا ایکیسنی ازاله ایله صوت ضعیف ایله
اوقومق معناسنه اولان « روم » دن عبارتدر . بو مذکوراتک حسن
اداسی اربابندن اوکرنمکه محتاجدر .

والحمد لله على التمام والصلاة والسلام على رسوله خير الانام وعلى
آله واصحابه الفخام اللهم انصر سلطاننا المسلمين وانصر علمائه
ووزرائه وعساكره الى يوم الدين آمين . واغفر لنا ولوالدينا ولاساتيننا
ولمشايخنا ولمن احسن الينا وجميع المؤمنين والمؤمنات الاحياء منهم والاموات
برحمتك يا ارحم الراحمين

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TECVÎD-İ REŞÂDİYYE ADLI ESERİN TECVÎD İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, çalışmanın ikinci bölümünde metnini günümüz Türk Alfabesine aktardığımız *Tecvîd-i Reşâdiyye* adlı eserin değerlendirmesini yapacağız. Eseri hem tecvîd ilmi alanında görüşleri müteber olan İbnü'l Cezerî'nin eserleriyle hem de kendi döneminde yazılmış Osmanlıca bazı eserlerle karşılaştırarak, eksik gördüğümüz noktaları ve genel görüşün dışında kalan bilgileri açıklamaya çalışacağız. Ayrıca *Tecvîd-i Reşâdiyye* 'den istifade edilen eserler ve müelliflerine de yer vereceğiz.

3.1. Eserin İncelenmesi

3.1.1. Eser Hakkında Bilgi

Mehmet Kâmil Efendi'nin bilinen tek eseri tecvîd ilmine dair kaleme almış olduğu *Tecvîd-i Reşâdiyye* 'dir. Eserin ilk ve tek baskısı 1331 (1915) yılında Samsun Matbaa-i Şems'de yapılmıştır. Eser toplam 28 varak 56 sayfadan oluşmaktadır. Eserin basım tarihine bakıldığında müellifin otuz beş yaşına gelmeden eserini kaleme aldığı görülmektedir.

İki bölümden oluşan eserin birinci bölümüne “*Tecvîd-i Reşâdiyye*”, ikinci bölümüne “*Tecvîd*” adı verilmiştir. Eser bastırılmadan önce Kastamonu Dâru'l-Muallimîn'de ders kitabı olarak okutulduğundan⁸⁴ konulara birinci ders, ikinci ders vb. şeklinde başlıklar konulmuştur.

Birinci bölüm toplam yirmi beş dersten oluşmaktadır. Bu bölüm lahn, teğannî, tertîl, tecvîd ilmi, harflerin mahreçleri ve sıfatları, kıraat ilmi ve Mushaf gibi konuları ihtiva etmektedir. Ayrıca bu bölümde bir de “Eğitimin ve Muallimin Edepleri” başlıkları altında kırk beyitlik manzum bir eserde bulunmaktadır.

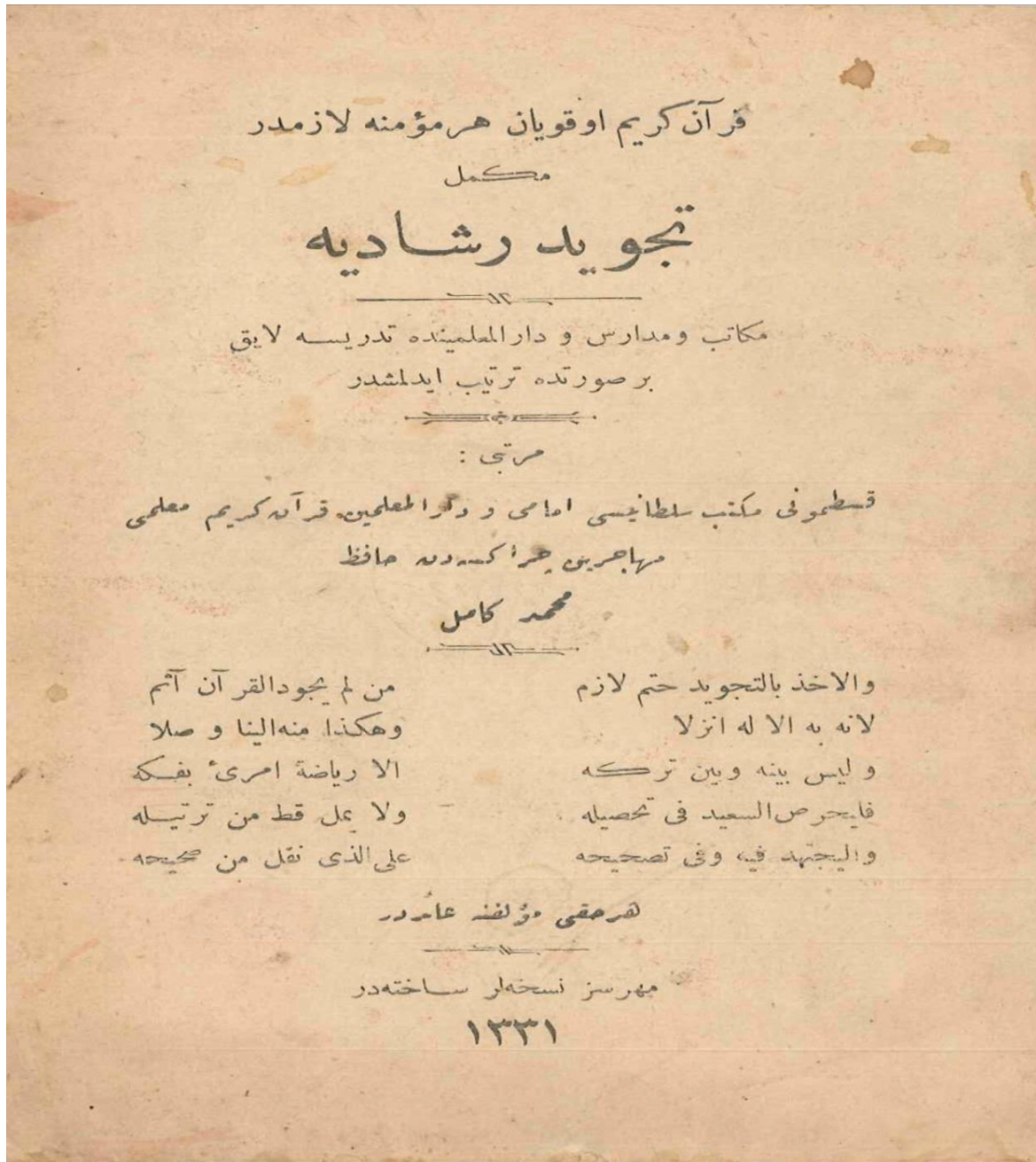
Müellif ders kitabı olarak da okuttuğu eserinde bazı konuları bir derste bitirmiş, tek derste işlenemeyecek konuların başına da birden fazla ders koymuştur. Örneğin harflerin mahreçleri, tek başlık altında fakat dört derste işlenecek şekilde ele alınmıştır.⁸⁵

⁸⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 4.

⁸⁵ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 18.

Eserin ikinci bölümü olan Tecvîd bölümünde ise, toplam yirmi yedi ders bulunmaktadır. Bu bölümde, med ve idğâm çeşitleri, tenvîn ve nûn-i sâkin'in halleri, zamir, kalkale vb. konular, her biri ayrı başlık altında olmak üzere ve birer derste işlenmek kaydıyla çok detaya girilmeden ele alınmıştır. Eserin genelinde konular işlendikten sonra az sayıda örnekler verilmiş ve özellikle ikinci bölümdeki tanımlar kısa ve öz tutulmuştur.

Eserde hiç haşiye kullanılmamıştır. Metin içerisinde birkaç yerde bazı müellif ve eserlere atıf yapılmakla birlikte, eserin genelinde kaynak verilmemiştir. Zikredilen hadislerin kaynağı ve âyetlerin bazılarının sûre ismi ve âyet numarası da belirtilmemiştir.

3.1.2. Esere Giriş

Eserin kapağı incelendiğinde Kur’ân-ı Kerîm Okuyan Her Mü’mine Lâzım olan bu eserin, okullarda ve medreselerde ders vermeye elverişli bir şekilde tertip edildiği belirtilmektedir.⁸⁶ Müellifin künyesi de *Kastamonu Mekteb-i Sultânisi İmamı ve Dâru’l-Muallimîni Kur’ân-ı Kerîm Muallimi Muhacirîn-i Çerâkiseden Hâfız Mehmed Kâmil* olarak geçmektedir. Ayrıca kapakta *İbnü’l Cezerî’nin Mukaddime* adlı eserindeki tecvîdi bilmek bâbının ilk iki ve son beyti ile *Tayyibetü’n-Neşr* adlı eserinin on iki ve on üçüncü beyitlerine yer verilmiştir.

والاخذ بالتجويد حتم لازم
من لم يجد القرآن آث
لانه به الاله انزلا
وهكذا منه الينا و صلا
وليس بينه وبين تركه
الا رياضة امرئ بفكه

- “Kur’ân-ı Kerîm’in tecvîdli okunması farz-ı ayn’dır. Kim Kur’ân-ı Kerîm’i tecvîd kaidesine riâyet etmeden okursa günahkardır. Çünkü Cenab-ı Hak, Kur’ân-ı Kerîm’i tecvîd ile indirdi ve işte bize de böylece ulaştı. Tecvîd kâidelerine uymaktan kasıt kişinin ağzını ve dilini terbiye etmesidir. Yoksa tecvîd kâidelerinin isimlerini bilmekle bilmemek arasında bir fark yoktur.”⁸⁷

فليحرص السعيد في تحصيله
ولا عمل قط من ترتيله
واليجتهد فيه وفي تصحيحه
على الذي نقل من صحيحه

- “Dünya ve âhirette mutluluk isteyenler, derhal Kur’ân’ı okumayı öğrenip, bıkmadan usanmadan O’nu tertîl ve tecvîd ile okumaya devam etsinler. Sahabe ve Tabi’în tarafından sahih nakillerle bize ulaşan Kurân-ı Kerîm’in hem lafzını korumak ve hem de onunla amel etmek için mücadele etsinler.”⁸⁸

Eserin giriş bölümünde müellif, kapakta verdiği beyitleri açıklar nitelikte; Kur’ân-ı Kerîm’in Allah katından tecvîd ile geldiğini, Hz. Peygamber’in de (s.a.v.) ümmetine onu bu şekilde naklettiğini ve onu hem lafzıyla doğru okuyup hem de manasına göre yaşanması hususunda ümmetini uyardığını belirtmiştir. Kendi zamanındaki İmam, Hafız ve Müezzinlerin tecvîdi yarım öğrenmelerinden dolayı harflerin mahreç ve sıfatlarını bilmeden okuduklarını

⁸⁶ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 1.

⁸⁷ İbnü’l Cezerî, Muhammed, *Mukaddime-i Cezerî*, thk. Eymen Rüşdi Süveyd (Cidde: Tabaatü’r-Rabia, 1427/2006), 3-4.

⁸⁸ İbnü’l Cezerî, *Tayyibetü’n-Neşr fi’l-Kırââtî’l-Aşr*, thk. Muhammed Temîm (Medine: y.y., 1433/2012) 31.

belirtmek, uzun zamandır Kastamonu Medresesinde öğrencilere okutup faydasını gördüğü bu eseri bastırmaya karar verdiğini söylemiştir.⁸⁹

Devamında *Kur'ân öğretiminde tâlim usulü ve Kur'ân-ı Kerîm Öğreticisine tenbih* başlığı altında eserini Tecvîd-i Reşâdiyye ve Alelâde Tecvîd olarak iki kısma ayırdığını belirtmiş ve öğrencilere bütün konular üzerinde bol bol alıştırma yapılarak kitabın anlatılması gerektiğini söylemiştir. Burada Kur'ân harflerini “*hecâ harfleri*” olarak zikretmiş ve yirmi sekiz tane harf saymıştır.⁹⁰ Bu harflere “*harf*”, “*hurûful-Arabiyye*” gibi başka isimler de verilmiştir.⁹¹ Harflerin sayısına, ﻻ (lâmelif)i de müşterek bir harf sayarak yirmi dokuzdur diyenler de vardır.⁹² Bu bölümde müellif harflerin önce isimleriyle daha sonra da harfleri sâkin kılıp önlerine harekeli elif getirmek sûretiyle öğrencilere tâlim ettirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Harflerin öğretilmesinde etkin olan bu yöntem günümüzde de devam ettirilmektedir.⁹³

Tâlim metoduyla ilgili olarak şunlara belirtmek gerekir. Harflerin en doğru şekilde öğrenilebilmesi için tâlim esnâsında mübalağa yapılmaktadır. Bu yöntem harfin ağza oturmasını sağlamak amacıyladır. Ancak eğitimden sonra kıraat esnasında da bu mübâlağalı okunuşların devam ettiği görülmektedir. Bu bazen harflerin mahreç ve sıfatlarını değiştirerek hataya sebebiyet verme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Şiddet sıfatına sahip olan ق (kâf) ve ت (te) harflerinin telaffuzunda yapılan mübalağa ile, bu harfleri rihvet sıfatıyla okumak, cehr sıfatına sahip olan ق (gâf) ve ط (tâ) harflerini özellikle kalkaleli okuyuşlarda bazen hems sıfatıyla bazen de sekte yaparak okumak, özellikle sakin haldeyken ض (dâd) harfinin okunuş süresini haddinden fazla uzatmak gibi. Bazen de ج (cîm), ش (şîn), ي (yâ), ve ض (dâd) gibi harflerde alt çeneyi sağa, sola veya öne kaydırmak sûretiyle yüz şeklinin bozulması, dolayısıyla tekellûf olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁴

Müellif aynı zamanda bu bölümde, öğrencilerin ancak harfleri düzgün telaffuz etmeye başladıktan sonra tekbir ve sübhaneke duâsından başlamak üzere ezber yaptırılması gerektiğini belirtmiş ve sırasıyla namaz sûreleri, namaz duâları, Nebe, Mülk, Fetih ve Yasin

⁸⁹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 2.

⁹⁰ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 4-5.

⁹¹ Sıtkı Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi* (İstanbul: Huzur Yayınları, 2005), 26.

⁹² Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 27.

⁹³ Mehmet Mahfuz Ata, " Kur'ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları ", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/30 (2013), 176-177; Davut Kaya, "Kur'ân-ı Kerîm Öğretim Yöntemlerinin Geliştirilmesi", *Diyanet İlmî Dergi, Kur'ân Özel Sayısı* (2. Baskı, Ankara 2012), 615.

⁹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Mustafa Şen, "Kur'ân Harflerinin Mahrec ve Sıfatlarında Mübalağa: İfrat ve Tefrit", *Turkish Studies*, 10/14 (2015), 699-718.

sûrelerinin ezberden tâlim ettirilmesini söylemiştir. Günümüzde İmam-Hatip Liseleri'nin ezber müfredatında da bu sûreler bulunmaktadır.⁹⁵

Mehmet Kâmil Efendi, Tecvîd-i Reşâdiyye olarak adlandırdığı eserinin birinci bölümüne Besmele'den sonra “Bizleri, *sahih rivâyetlerle Kur'ân-ı okuyan Kârîlerden kılan ve hakkıyla Kur'ân okuyanların yoluna sokan Allâh'a hamdolsun. Salât ve selâm, sıfat ve mahreçleri birbirinden ayıran (belirleyen) ve harfleri en fasih dil ile konuşan Hz. Peygambere, O'nun ailesine ve ashâbına olsun.*” mealindeki Arapça duâ ile başlamıştır.⁹⁶

3.1.3. Lahn

Mehmet Kâmil Efendi, birçok tecvîd kitabının aksine konunun önemine işaretle eserine lahn konusuyla başlamış ve ilk iki derste bu konuyu anlatmıştır. Mükellef Mü'min ve Mü'minelerin namazlarını hatadan kurtaracak kadar tecvîd bilmesinin farz-ı ayn olduğunu belirten müellif, lahn'i; lahn-i celî ve lahn-i hafî olarak iki kısma ayırdıktan sonra, lahn-i celî'nin harfte, harekede ve sükûnda hata olduğunu söylemiştir. Konuyu birkaç cümleyle açıklayan müellif, lahn-i celî'nin haram olduğunu ve ondan sakınacak kadar tecvîd bilmenin farz-ı ayn olduğunu tekrar belirtmiştir.⁹⁷

İbnü'l -Cezerî (öl. 833/1429) lahn-i celî'yi iki kısma ayırmıştır:

1-Lafızlarda meydana gelen hatâ hem manâyı, hem de Tecvîd ilmine ait kâideleri bozar.

Mesela انعمت yerine انعمت veya انعمت şeklinde okumak gibi.

2-Lafızda meydana gelen hata yalnız tecvîd kaidesini bozar. Mesela الحمد لله deki الله kelimesini الله veya الله şeklinde okumak gibi.⁹⁸

Müellif ikinci derste lahn-i hafî'yi iki kısma ayırmış, birinci kısımda tefhîm, terkîk, idğâm, ihfâ, izhâr, med ve kasr'ı terk etmenin tahrimen mekruh olduğunu ve bundan sâkinacak kadar tecvîde riâyetin vâcib olduğunu belirttikten sonra, medlerde oluşabilecek hataları açıklamıştır. İkinci kısımda ise ر (râ), ن (nûn), ve ل (lâm) harflerinde oluşabilecek hataları kısaca açıklamış ve bunların tenzihen mekruh olduğunu, bundan sâkinacak kadar tecvîde

⁹⁵ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), “Din Öğretimi Genel Müdürlüğü” (Erişim 30.04.2021)

⁹⁶ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 7.

⁹⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 8.

⁹⁸ İbnü'l -Cezerî, *et-Temhîd fî-İlmi't-Tecvîd*, thk. Ğanim Kaddurî Hamed (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1406/1986), 76.

riâyetin müstehab olduğunu söylemiştir.⁹⁹ Lahn ile alakalı bu hükümler birçok tecvîd eserinde bu şekilde geçmektedir ve ittifakla sabittir.¹⁰⁰

Müellif, lahn-i celi'nin sıfâtı-ı lâzımîlerin terkinden, lahn-i hafi'nin ise sıfât-ı ârızîlerin terkinden kaynaklandığından bahsetmemiştir. Meşhur olan bu ifade birçok eserde geçmektedir.¹⁰¹

Ayrıca lahn konusunda hangi hataların namazı bozacağı mevzusu zelletü'l-kârî başlığı altında ilmihal kitaplarında bulunmaktadır.¹⁰²

3.1.4. Tertîl ve Teğannî

Mehmet Kâmil Efendi üçüncü derse tertîl'in farz olduğunu söyleyerek başlamış ve konuya “*Kur'ân'ı ağır ağır, tane tane oku.*”,¹⁰³ “*Ve onu (Kur'ân'ı) ağır ağır güzel bir okuyuşla okuduk.*”¹⁰⁴ “*Biz onu, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye hiçbir eğriliği bulunmayan Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.*”¹⁰⁵ mealindeki âyetler ve Hz. Ali'nin, “*Tertîl, harfleri tecvîd yani sıfât-ı lâzime ve sıfât-ı ârızalarıyla okumak ve vakıfları bilmektir.*”¹⁰⁶ şeklindeki tertîl tanımıyla kısaca giriş yapmıştır.¹⁰⁷

Müellif dördüncü derste Bezzâzî (öl. 827/1424), Aliyyu'l Kâri (öl. 1014/1605) ve Burhaneddin Merginânî (öl. 593/1197) gibi âlimlerin eserlerini kaynak göstererek, Kurân'ın tecvîdsiz bir şekilde ehl-i fisk ve ehl-i kitâbın musiki nameleriyle okunmasının mekruh olduğunu, eğer harflerin sıfatlarını bozacak şekilde olursa manayı bozacağını ve dünya kelimâ hükmünde olacağını belirtmiştir.¹⁰⁸ Bu konuda Gazzâli'nin Enes bin Malik'e ait olduğunu söylediği “*Nice Kur'ân okuyanlar vardır ki Kur'ân onlara lanet eder.*” sözünü

⁹⁹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 9.

¹⁰⁰ Eskicizâde Seyyid Ali b. Hüseyin, *Terceme-i Dürr-i Yetim* (İzmir: y.y., 1309/1891), 22; Hamza Hüdâî, *Tecvîd-i Edâiyye* (İstanbul: y.y., 1280/1863), 75-76; Mağnisî Ahmed. b. Muhammed, *Terceme-i Cezerî* (İstanbul: y.y., 1280/1863), 144-148; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (İstanbul: İfav yay., 2019), 235; Ahmet Madazlı, *Tecvîd İlmi-Kur'ân Kıraati ile İlgili Mes'eleler* (Ankara: Kandil mat., 1985), 186.

¹⁰¹ Mağnisî, *Terceme-i Cezerî*, 147; Eskicizâde, *Terceme-i Dürr-i Yetim*, 22; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 456-457; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (İstanbul: Emin Yay., 2019), 349-350; Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, (İstanbul: İfav yay., 2019), 31-32.

¹⁰² Bu konuda detaylı bilgi için bkz: Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Bilmen Yay., 2002), 231-237; Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslam*, sad. H. R. Yananlı (İstanbul: Bedir yay., 1990), 280-281.

¹⁰³ el-Müzzemmil, 73/ 4.

¹⁰⁴ el-Furkan, 25/32.

¹⁰⁵ ez-Zümer, 39/28.

¹⁰⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, 1/209.

¹⁰⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 9.

¹⁰⁸ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 10.

hadis-i şerif olarak zikretmiştir. Kaynaklarda böyle bir hadis bulunmamaktadır. Gazzâlî de bu sözü naklettikten sonra Kur'ân'ı okuduğu halde onunla amel etmeyenlere Kur'ân'ın lanet edeceğini söylemiştir.¹⁰⁹ Tıpkı Mehmet Kâmil Efendi gibi bazı müelliflerde eserlerinde bu sözü hadis olarak zikretmiştir.¹¹⁰

Mehmet Kâmil Efendi beşinci dersinden itibaren yedinci dersin sonuna kadar anlattığı konularda teğannî konusu üzerinde durmuştur. Âlim b. Alâ (öl. 786/1384) ve İmam Muhammed Şeybânî (öl. 189/805) den nakille “*Teğannî nin bütün dinlerde haram ve günah*” olduğunu söylemiş, İmam Zeylaî'nin (öl. 762/1360) “*Kur'ân kırâatına tercî' etmek (mahalsiz uzatmak) helal değildir. Çünkü onda fışk ehlinin fışk hallerindeki mezmûm teğannîye benzeyiş vardır.*” sözleriyle devam etmiş, yine Merğînânî (öl. 593/1197) ve Burhaneddin el-Buhari (öl. 616/1219)'den nakille “*Zamanımızda ırlamak şeklinde Kur'ân okuyan kârî'e birisi güzel okudun dese kâfir olur. Çünkü harama güzel demek küfürdür*” demiştir.¹¹¹ Ve bu konuya “*Kur'ân'ı Arabın lahnleri ve sesleriyle okuyunuz. Fışk ehlinin ve ehli kitabın lahnlerinden çekiniz. Benden sonra Kur'ân'ı, şarkı, ruhban ve ağlayanların tarzında okuyacak olan bir kavim gelecek. (Kur'ân onların) boğazlarından aşağıya geçmeyecek. Onların ve onlara imrenenlerin kalpleri fitneye tutulmuştur.*”¹¹² hadis-i şerifini zikrederek delil getirmiştir. Bu rivâyet birçok âlim tarafından sahih görülmemiş ve zayıf bir rivâyet olduğu için delil olarak kabul edilemeyeceği söylenmiştir.¹¹³

Bu bölümde zikredilen tercî' ile ilgili Abdullah b. Muğaffal'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: “*Mekke'nin fethi senesinde, Hz. Peygamber binek devesi üzerinde giderken yumuşak bir şekilde Fetih suresini veya Fetih suresinden okuyordu ve okuyuşunda tercî' yapıyordu, ezgi ile okuyordu*”¹¹⁴

Tercî' kelimesi genel olarak, “*Nağme ve elhan ile sesi bağazda döndürerek okumak, Kur'an okurken yahut beste söylerken nağme ve ahenge yönelmektir*” şeklinde tarif edilmiştir.¹¹⁵ Abdullah b. Muğaffal'a tercî' in nasıl yapıldığı sorulduğunda ise: “*üç kere â â â şeklinde idi*” diye tarif etmiştir.¹¹⁶

¹⁰⁹ Gazzâlî, *ihyâu ulûmiddîn*, 1/281.

¹¹⁰ Mağnisî, *Terceme-i Cezerî*, 144; Hamza Hüdâî, *Tecvîd-i Edâîyye*, 77; Madazlı, *Tecvîd İlmi-Kur'ân Kırâati ile İlgili Mes'eleler*, 184.

¹¹¹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 11.

¹¹² Suyûtî, *el-Camiu's-Sağır*, 1/43; Ali el-Kârî, *el-Mihahu'l-Fikriyye alâ Metni'l-Cezeriyye*, 123.

¹¹³ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 363.

¹¹⁴ Buharî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Fezâilü'l-Kur'ân, 30, Megâzî, 46.

¹¹⁵ Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadır, ts.),” r.c.'e.” 8/114; Muhammed Yakup el-Fîrûzabâdî, *Kamâsü'l-Mühîd* (Beyrut: y.y., 1401/1980), “rec'e”, 1/931.

¹¹⁶ Buharî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Tevhid, 50.

Tercî' in yapılıp yapılamayacağı konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Yapılamayacağını savunanlar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kıraat esnasında devenin üzerinde bulunduğu için istemeyerek tercî' yaptığını söylemişler, yapılabileceğini savunanlar ise, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sadece fetih günü değil daha sonra da tercî' yaptığını, dolayısıyla bunun devenin üzerinde olmasıyla ilgili olamayacağını, kıraatına güzellik ve ahenk katmak için tertîl üzerine biraz daha ziyade yaparak nağmeli okuduğunu söylemişlerdir. Çoğunluğun görüşü bu yöndedir.¹¹⁷

Yine bu bölümde zikredilen ırlamak kelimesi ise Kur'ân'ı şarkı veya türkû nağmeleriyle okumaktır. Bu okuyuş genelde م (mîm) ve ن (nûn) harflerinin ğunne sıfatında mübalağa ve sesin titretilmesi, dil ucu mahreç bölgesinde ن (nûn) harfinin dışındaki rihvet harflerini, sakın ve şeddeli hallerde ğunne sıfatıyla mübalağalı ve titreterek okumak şeklinde hatalı okuyuşlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mehmet Kâmil Efendi bu bölümde, bir de semânın şartlarından bahsetmiştir. Burada semâdan kastın tasavvuf mûsikîsi, zikir meclisi veya mevlevî âyini olduğu düşünülebilir. Bu şartları; “Aralarında bıyığı terlememiş parlak erkek çocuk, kadın ve yabancı bulunmaması, müzikten maksatları kazanç sağlama olmayıp sırf Allah rızası için olması, yeme içme gibi bir gayeye matuf olmaması, oradan ancak mûsikînin veya zikrin etkisinde kalmış olarak (mağlub) olarak ayrılmaları ve göstermelik coşku yapmamaları.” olarak saymış ve bu şartların yerine gelmemesinden dolayı Cüneyd-i Bağdadi'nin kendi zamanında semâdan tövbe ettiğini söylemiştir.¹¹⁸ İbn Abidin de (öl. 1252/1836) bu şekilde açıklamıştır.¹¹⁹

“Kim Kurân'ı okurken teğannî yapmazsa bizden değildir.”¹²⁰ hadis-i şerifiyle devam eden müellif, buradaki teğannî'nin manasının;

1-Âşıkare okumak ve ilan etmek,

2-Okuduğun Kur'ân'la insanlardan zengin olduğunu bilmek (istiğnâ),¹²¹

3-Tecvîd ve Tertîl

¹¹⁷ Bu konuda detaylı bilgi için ayrıca bkz: Abdulmecit Okçu, “Kur'ân Tilavetinde Ezgi”, *Dini Araştırmalar* 10/28 (Mayıs-Ağustos 2007), 213-247.

¹¹⁸ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 13.

¹¹⁹ İbn Abidin, *Reddül-Muhtar ala'd-Dürri'l-Muhtar* (İstanbul: y.y., 1307/1889), 5/306.

¹²⁰ Buharî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Fezailü'l-Kur'an, 19, Tevhid, 44.

¹²¹ Gazzâli, *ihyâu ulûmiddîn*, 1/506.

Olduğunu söylemiş,¹²² ve “*Kime Kur’ân verilir de başka birisine O’ndan daha ziyadesi verildi zannederse, Allah’ın yücelttiğini küçültmüş, küçülttüğünü büyüttmüş demektir.*”¹²³ manasındaki hadis-i şerifi nakletmiştir.

İmam Birgivî de (öl. 981/1573) teğannîden kasdın bu üç okuyuştan biri olduğunu söylemiş ve devamında güzel ses manasına gelen teğannînin lahnsiz mendup olabileceğini, tamamen mûsikî ve vezin ilmi gözetilerek tecvîd ve tertîlsiz okuyuşların İslâm’a sokulan en kötü bid’atlerden olacağını, bu tarz okuyuşların dinlenmesinin engellenmesi ve okuyucunun uyarılması gerektiğini belirtmiştir.¹²⁴

Teğannî kelimesinden yola çıkarak Kur’ân-ı Kerîm’in makam ile okunmasının câiz olup olmadığı konusunda âlimler farklı görüşler belirtmişlerdir;

Enes b. Malik, Said b. Cübeyr, Hasan Basri, İmam Malik ve İmam Ahmed b. Hanbel gibi âlimler Kur’ân-ı Kerîm’in makam ile okunmasını câiz görmeyenlerdir.

Haz. Ömer, Abdullah b. Mes’ud, Abdullah b. Abbas, İmam Ebu Hanife, İmam Şafii ve Taberi gibi âlimler ise Kur’ân-ı Kerîm’in makam ile okunmasının câiz olduğunu söylemişlerdir.¹²⁵

İbnü’l-Cezerî de makamı ön planda tutup, tecvîd kurallarına riâyet etmeden okuyanları tenkid etmiştir.¹²⁶ Bu okuyuş şekilleri şunlardır;

1-Ter’îd: Kıraat esnasında sesi titretmek.

2-Terkîs: Sesi hareket ettirerek sâkine hareke vermek.

3-Tatrîb: Kur’ân okurken nağmelere uysun diye medleri fazla çekmek, çok fazla nağme yapmak.

4-Tahzîn: Kıraat esnasında hüznü ve ağlamaklı bir tarzda davranmak.

Ömer Nasuhi Bilmen (öl. 1971) de, Kur’ân-ı Kerîm’in tecvîd kurallarına riâyet etmeden telhin, tercî ve nağmelerle okunmasını câiz görmemiş, bu şekilde yapılan okunuş esnasında kelimelerin başka manalara gelmesinin ise haram olduğunu söylemiştir.¹²⁷

¹²² Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 13.

¹²³ Muhammed Mekki Nasr el-Cüveysî, *Nihâyetü'l-kavlü'l-müfîd fî ilmi tecvîdi'l-Kur'âni'l-Mecîd*, tsh. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer (Beyrut: Dâru'l-Kütübu'l-İlmiyye, 1424/2003), 252.

¹²⁴ Birgivi, *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-Sirâtü'l-Ahmediyye* (İstanbul: Elhâc Hüseyin Efendi Matbaası, 1309/1891), 142.

¹²⁵ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 365.

¹²⁶ İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî-İlmi't-Tecvîd*, 55-57.

¹²⁷ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 224.

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber'den (s.a.v.) günümüze kadar gelen kendine has okunuş tarzını bozmadan, tecvîd ve tertîle riâyet ederek okunması gerekmektedir. Manayı ve tecvîd kurallarını ikinci plana atıp, sadece makamın icra edilmesi sûretiyle yapılan okunuşlar Kur'ân'ın ruhuna aykırı düşmektedir. Zaten tecvîd kurallarına uyarak yapılan tilâvetin kendi içinde bir ahengi vardır. Makamlı veya makamsız, önemli olan bu ahengi korumak ve güzel bir eda ve sesle onu okumaktır. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: “Kur'ân'ı seslerinizle güzelleştiriniz, çünkü güzel ses Kur'ân'ın güzelliğini daha da arttırır.”¹²⁸ Makamlı okumayı câiz görenler elbette bu ahengi bozmadan yapıldığı takdirde câiz görmüş, câiz görmeyenler ise bu endişeden dolayı câiz görmemişlerdir. Günümüzde de maalesef onların bu endişesini haklı çıkaracak tarzda okuyuşlar bulunmaktadır.¹²⁹

Mehmet Kâmil Efendi'nin, bu bölümde zikrettiği isimler, kurduğu cümleler ve konuya yaklaşımı İmam Birgivî (öl. 981/1573)'nin *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* adlı eseriyle çok benzerlik göstermektedir.¹³⁰ Mehmet Kâmil Efendi'nin eserin bu bölümünde *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* 'den istifade ettiği görülmektedir.

3.1.5. Eğitimin Şartları ve Edebleri

Mehmet Kâmil Efendi'nin eserinde yirmi dördü eğitimin şartları ve edebleri, on altısı muallimin şartları ve edepleri olmak üzere toplam kırk beyitlik manzum bir eser bulunmaktadır. Birinci bölümde eserin metni içerisinde verdiğimiz beyitleri burada da tekrar zikrederek açıklamaya çalışacağız;

“Tâ'lim ve ta'allüm ve tarikin bilmeyince ey püser

Nâil olmaz ilme asla her ne kadar sa'y eder”

-Ey Oğul! Eğitim, öğretim ve öğrenim yolları (metotları) bilinmezse, kişi ne kadar çabalarsa çabalasın asla ilim öğrenemez

“Tashih-i niyet eylemek lâzımdır evvela talibe

İhyây-ı din maksûd-u rızây-ı bâri ola râğibe”

-İlim talebesinin niyeti Allah'ın rızasını kazanmak ve O'nun dinine hizmet etmek olmalıdır.

¹²⁸ Ebü'l-Leys Semerkandî, *Bustânü'l-Ârifîn*, thk. Şeyh Abdülvâris Muhammed Ali (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1431/2010), 905.

¹²⁹ Bu konuda detaylı bilgi için bk.; M. Tayyib Okiş, *Kur'ân-ı Kerîmin Üslûb ve Kırâeti* (Ankara: Ankara Üni. Basımevi, 1963), 13-20; Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1396/1976), 37-217; Madazlı, *Tecvid İlmi*, 191-212.

¹³⁰ Birgivî, *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*, 140,141.

*“Ta‘zim için Kur‘ân-ı eşrefi oku tecvîd ile
Oku tahâretle otur tâhir mekânda de‘b ile”*

-Kur‘ân Allah’a hürmet için, abdestli olarak, temiz bir mekânda, edebli bir şekilde oturarak ve tecvîd ile okunmalıdır.

*“Kur‘ân’a tevkîr hakkıdır. Küfre gider tahfîf eden
Fem râh-ı Kur‘ândır âret râyîha-ı mekrûhadan”*

- Kur‘ân’a hürmet ve ihtiram göstermek gerekmektedir, kim onu hafife alırsa küfre girer. Ağız Kur‘ân yolu olduğu için, hoş olmayan her türlü sözden sâkinmak gerekir.

*“Kur‘ân’a hürmettendir üssüz okumaya
Her âyetine ta‘zim edip sağır ve kısa demeye”*

- Kur‘ân okurken edebli giyinmeye dikkat etmek, küçük veya kısa demeden her âyetini yüceltmek, Kur‘ân’a hürmettendir.

*“Her ne kadar iclal ederse ilme taliptir kibar
Ol mertebe-i nef‘in görür ol kadar olur behredar”*

-İlme talip olan kişi ne kadar saygılı ve terbiyeli olursa, o kadar nimete kavuşur ve faydalı makamlara sahip olur.

*“Ta‘zim-i ilimden bâzıdır üstaza ta‘zim eylemek
Meclisde ağır oturup vakar ile söz söylemek”*

-İlme saygının bir bölümü de hocaya saygı göstermek ve ilim meclisinde edepli ve ağır oturup vakar ile söz söylemektir.

*“Taklim-i ezfâr gass-ı şârib tam hey‘etiyle sivâk
Gider kerih kokuları gir meclisine arı pak”*

-İlim meclisine girerken kılık kıyafete, tırnak ve diş temizliğine dikkat edip, bıyıkları kısaltıp kötü kokulardan arınarak temiz ve pak olmak gerekmektedir.

*“Meclisde bir kimse ile söyleşme gamz etme sakın
Eyleme gıybet kimseyi heybetle tut meclisin”*

-İlim meclisinde kimseyle konuşulmamalı, kaş göz işareti yapılmamalı, gıybet edilmemeli ve meclisin ağırlığı korunmalıdır.

*“Mâlik katında Şafî‘î yapınca kitab açar idi
Evrak sesin işitmeye üstad-ı pâki der idi”*

-İmam Malik’in ilim meclisinde bulunan İmam Şafii, kitabın sayfalarını çevirirken hocası sayfa sesini duymasın diye dikkat ederdi.

“Şâkirdi Hazret-i Râbî Allah’a eyledi kasem

Şafî’î bakarken bana etmem cür’et su içmem”

-İmam Şafii’nin talebesi Râbî de, O’nun talebesi olduğu için Allah’a şükreder ve hocası kendine bakarken su içmeye bile saygısından cür’et edemezdi.¹³¹

“Ehliyet ve rüchânını kıl i ‘tikad duâsın al

Utanma şüphen hüsn-ü âdab ile kıl sual”

-Talebe, hocasının ilimdeki üstünlüğünü ve otoritesini kabul edip onun duâsını almalı ve ders esnasında anlayamadığı, şüphesi olan yerleri utanmadan edeple sormalıdır.

“Bir yerde gıybetin işitsen eyle red dinleme sen

Meclisde çok oturmadan doyma sâkin usanma sen”

-Bir yerde hocasının gıybetini işitirse dinlememeli veya reddetmeli, İlim meclisinde oturmaktan da usanmamalı ve sıkılmamalıdır

“Gitse bile sağdaki de eyleme yolda suâl

Her ne kadar etse cefâ kıl i ‘tizar hâtırın al”

-Yolda yürürken hocası sağında bile gitse ona soru sormamalı, kendisine eziyet etsede özür dilemesini bilip hocasının hatırını almalıdır.

“Ef’âli na-hemvarın haml-i salahla te’vil et

Eflâhına ola sebeb işgâl-i dünyayı az et”

-Düzgün olmayan işlerini iyilik yaparak düzeltmeli, kurtuluşuna sebep olması için dünya ile meşguliyetini azaltmalıdır.

“Ednâ özürle sakınıb dersine faysal vermeye

Satun ya gayrı vecihle ala kitab çok yazmaya”

-Küçük mazeretlere sığınıp dersine ara vermemeli, satın almak veya başka şekillerde elde ettiği kitapları çok karalamamalıdır.

“Havf-ı zıya’ olmazsa ehlinden kitab men’ eyleme

Lâzım değilse sen kitabı bî-câh sakın habs eyleme”

-Kaybolma korkusu olmazsa ilim ehlinden kitap sâkinmamalı ve lâzım değilse gereksiz yere kitabı saklamamalıdır.

“İlim ve salah ehliyle ihtiyarlara çok hürmet et

İncinmesin senden şeriklerine daim izzet et”

¹³¹ Er-Rabî (270/884) “Üstadım İmam eş-Şafîi’nin gördüğü yerde, heybetinden su içemedim” demiştir: Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 408.

-İlim ve ibadet ehline bir de ihtiyarlara çokça hürmet etmeli ve ilim arkadaşlarını incitmeden onlara hep izzet etmelidir.

“Kibir ve cidal eyleme rıfk ve edeble bahsede

Dinlemeye nemmam sözün şerden sâkina hayr ede”

-Büyüklenererek kimseyle çekişmemeli, yumuşak huylu olmalı ve edeble konuşmalı, dedikoducunun sözünü dinlemeyerek şerden sâkinip hayra yönelmelidir.

“Bildiğini halka diye terğib-i irşad eyleye

Eylemeye asla hased rûzan şebân sa’y eyleye”

-Bildiklerini insanları uyandırmak için onlara anlatmalı, günlerin gecelerin güzelce akıp gitmesi için kimseye haset etmemelidir.

“Bahçe ve yol akarsu cânibinde ezber güç olur

Gece sabah câyi’ iken halvette tezce hıfz olur”

-Bahçe, yol ve akarsu kenarlarında ezber yapmak zordur, gece ve sabah aç ve yalnızken daha çabuk ve kolay ezber yapılır.

“Ta’lim-i Kur’ân şartları bulunmasa bir kimsede

Edinme üstad sen onu mekkî yazar riâyede”

-Mekkî Riâye’inde, bir kimsede Kur’ân tâlimi şartları bulunmazsa onun üstad edinilmemesi gerektiğini söyler.¹³²

“Taklid sema’ıyla mücerred olursa bilmesi

Aslını bilmez korkulur Kur’ân’ı tahrif etmesi”

-Bir kişi mushafta aslını görmeden sadece dinleyip taklit ederek öğrenir ve okursa, o kişinin Kur’ân’ı tahrif etmesinden korkulur.

“Kutlu sened ile nakli mu’teber şeyhden ola

İlm-i Arabiyye şinas vâkıf-ı kavâidden ola”¹³³

-Bu yüzden kendisinden ders ta’lim edilecek kişinin kendisine itibar edilen, Arapça ilmini bilen ve tecvîd kaidelerine vâkıf olan birisi olması gerekmektedir.¹³⁴

¹³² Mekkî B. Ebû Tâlib er-Riaye adlı eserinde Kur’ân ehli ve öğrencisinin vasıflarından bahsetmiştir; Mekkî . Ebû Tâlib el-Kaysî, *er-Riaye li Tecvidi’l Kıraati ve Tahkiki Lafzı’t Tilaveh*, thk. Ahmet Hasan Ferhat (Amman/Ürdün: Daru Ammar, 1417/1996), 13-16.

¹³³ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 14-15.

¹³⁴ Kur’ân-ı Kerîm, harflerin mahreçleri ve sıfatlarına dikkat edilerek, tecvîd kaideleri ile okunması gerektiğinden onu öğretecek tâlim ettirecek kişinin fem-i muhsin, yani Kur’ân’ı şartlarını riayet ederek mükemmel şekilde okuyan birisi olması gerekmektedir. Talebe hocasının Kur’ân okuyuşunu bizzat ondan duyup taklit ederek öğreneceğinden, hoca ne kadar düzgün ve mükemmel okursa talebe de o kadar güzel yetişir. Ancak sadece dinleyip taklit ederek değil Mushaf’tan takip ederek tâlim etmek gerekmektedir. Böylelikle talebe her harfî hem duyup hem görerek tâlim edeceğinden, harfler hem işitsel hem de görsel olarak hafızaya doğru şekilde kazanacak ve sonraki okuyuşlarında da hep bu şekilde kalacaktır. Sadece dinleyerek taklit yoluyla ezber yapıldığında, ezberde olmayan ayetler Mushaf’tan okunurken harfler doğru telaffuz edilemeyebilir.

3.1.6. Muallimin Şartları ve Edepleri

“Tâ’lim-i Kur’ân etmeye vardır şurût-u mu‘teber

Âkil mükellef hür ve Müslim me’mun ola perhiz”

-Kur’ân’ı tâlim edecek kişi için muteber şartlar vardır, bunlar; Akıl bâliğ olmalı, hür olmalı, Müslüman olmalı, güvenilir olmalı ve günahlardan sâkinan biri olmalıdır.

“Hem mu‘temed zabıt olup esbab-ı fiskest saf ola

Hem bî mürüvvet olmaya adil ve bâ insaf ola”

-Hem geçmişle günaha götüren yollardan sâkindiği için itibar edilen biri olmalı, hem de insanlıktan ve mertlikten uzak olmamalı, adaletli ve çok insafı olmalıdır.

“Hem niyeti halis ola rızay-ı bari bî riya

Muhlis alâmetin demiş Zünnûn-ı Mısri pür-hayâ”¹³⁵

-Hem gösteriştan uzak, halis niyetle Allah’n rızasını gözetmelidir. Zünnûn-ı Mısri hayâ ile dolu olmak ihlaslı olmanın alametidir demiştir.

“Ola musâvi ona halgdan zem ya medh etmeleri

Nisyân ede eylediği â’mâl-i sâliheleri”

-Halk O’nu övsede kınasada hep sevinçli ve iştiaklı olmalı, yaptığı salih amelleri de unutulmalıdır.

“Ede hazer hıgd ve hased ucub ve riyâ eylemeye

Kendüden ednâ olsa da kimseyi tahkir etmeye”

-Kin beslemekten, kıskançlıktan, kibirden ve gösteriştan sakınmalı, ilim noktasında bir kişi kendisinden aşağıda da olsa O’nu hakir görmemelidir.

“Tâlibleri ğayrıdan tâlim etmeden incinmesin

Câhil mürâîler gibi hayırdan onu men' etmesin”

-Talebeleri başka hocalardan ders alırsa bundan incinmemeli, etrafındaki insanları gözetleyen cahiller gibi öğrencisini hayırdan men etmemelidir.

“Zira bu sû-i niyyete delâlet eder âşikâr

Tâat olaydı maksadı tutmaz hiç kalbini dar”

-Böyle bir durum açık bir şekilde kötü niyetli olduğunu gösterir, eğer kişinin maksadı iyi niyet olsa, bu durum O’nun kalbini daraltmamalıdır.

¹³⁵ Zünnûn-ı Mısri (öl. 245/859) “ihlasın alameti üçtür:

a) Umûmun medhini ve yermesini bir tutmak

b) Amellerini unutmak

c) Amellerin sevabını âhirette istemektir.” demiştir: Karaçam, Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri, 402.

*“Tâ’lime nasb etmezden evvel nefsinı bilmek gerek
Sarf ve Nahiv Fıkıh ve Usul ile metin olmak gerek”*

-Kişinin Muallimliğe başlamadan önce, ilim noktasında kendi seviyesini bilmesi, Sarf, Nahiv, Fıkıh ve Usul konularında bilgilerini sağlamlaştırması gerekmektedir.

*“Okuttuğu tarîki şâmil bir kitabı hıfz ede
Şüphesi olsa sora ya icâzetinde kayd ede”*

-Okuttuğu talebe bir kitabı etraflıca ezberlediği zaman, şüphesi olduğu yerleri icazetinden önce tekrar sorup bunları kaydetmelidir.

*“Ahlâk-ı hamîde ile muttasıf ola dâima
Zühd ü sabır hilm ü tevâzu hem sekînetle sehâ”*

-Her zaman mütevâzılık ahlakıyla vasıflanmalı, Dünya’ya çok fazla değer vermemeli, sabırlı, yumuşak huylu, alçak gönüllü, sâkin ve cömert olmalıdır.

*“Tebcîl-i Kur’ân kastıyla zeyni tahsin eyleye
Müstahkara elbise giymekten tecennüb eyleye”*

-Kur’ân’ı yüceltmek maksadıyla giyim kuşamını güzelleştirmeli, ağırlığına yakışmayacak elbise giyinmekten de sakınmalıdır.

*“Tâ’limde tefrîk-i nazar tahrîk-i yedden kıl hazer
Ola işâret çün meğher tertîbde sâik-i müteber”*

-Eğitimde korkutucu bakıştan ve el kaldırmaktan sakınmalı, gerektiğinde küçük bi işaretin bile öğrencileri düzene sokmakta etkili bir yöntem olduğunu bilmelidir.¹³⁶

*“Cümle ulûmun eşrefi her bir ma’ârif-i a’refi
Ol dürr-ü Kur’ân sadeî sertâcıdır ilm-i edâ”*

-Bütün ilimlerin en üstünü her bir ilimden bişeyler bilmektir, O’da bütün ilimlerin incisi ve baştacı olan Kur’ân’dır.

¹³⁶ Eğitimde fiziksel veya psikolojik şiddet olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle bu, din eğitimi olduğunda küçük yaşta bu şiddete maruz kalan bireyler birer yetişkin olduğunda bu durum dini yaşantılarını etkileyebilmektedir. Önemli olan sevdirerek öğretebilmek, sadece zihinleri değil gönülleri de doldurabilmektir. Nitekim din ve ahlak eğitimi doğrudan ruha hitap etmektedir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) on yıl boyunca hizmetinde bulunmuş ve ondan eğitim almış olan Enes b. Malik’in “*Rasûlullah’a on yıl hizmet ettim. Her işim onun arzu ettiği şekilde olmuyordu. Yaptığım bir şey için "bunu niye böyle yaptın?" Yapmadığım bir şey için de "niye şöyle yapmadın?" demedi. Resûlullah beni ne dövdü ne bana kötü bir laf söyledi ne de yüz ekşitti. Bir kere bile bana öf demedi. Beni hiçbir zaman ayıplamadı.*” (Ebû Dâvûd, Edeb, 1) şeklindeki ifadesi günümüze ışık tutmaktadır. Özellikle son yıllarda modern eğitim ve öğretim metotları din eğitiminde de kullanılmaya başlanmış ve bu konuda akademik çalışmalar da yapılmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bk.: Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990); Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004); Bilal Yorulmaz – Ayşe Göv, “Din Eğitiminde Kullanılan Eğitsel Oyunların Öğrenci Başarısı ve Kalıcılığına Etkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/66 (Ekim 2019), 963-977; Hacı Hüseyin Taşar, “Eğitimde Şiddet ve Şiddeti Azaltma”, *Erciyes İletişim Dergisi* 6/2 (Temmuz 2019), 899-912.

*“Ey kâri-i Kur’ân olan tevkîr ve ta‘zim et ona
Nûr tâc giyeler ebevân, baht-ü saâdetler sana”*

-Ey Kur’ân okuyucusu! Daima O’na hürmet et ve O’nu yücelt, eğer böyle yaparsan evlatların nurdan taç giyerler, talihin ve kısmetin hep güzel olur ve mutlu olursun.

*“Lâkin mehâric-i sıfat ile okursa o zât
Her harfîne on hasenât verir ona Bârî Hüdâ”*

-Kur’ân okuyan kişi eğer mahreç ve sıfatlarına riâyet ederek okursa, Allah okuduğu her harfe on kat sevap verir.¹³⁷

*“Her kim hilâfınca gider mânâ bozulacak kadar
Kur’ân ona lânet eder dedi Resul bâ safâ”¹³⁸*

-Kim de manası bozulacak kadar yanlış okursa, gönül zenginliğimiz Hz. Peygamber o kişi için “Kur’ân O’na lanet eder” buyurmuşlardır.¹³⁹

Mehmet Kâmil Efendi, bu manzum eseri herhangi bir kaynak vermeden eserine almıştır. Ancak aynı beyitler, “Şeyhî” mahlaslı Diyarbakırlı Şeyhülkurra Hafız Mehmed Efendi’nin (öl. 1235/1820) “*Nazmu’l-Ehemm fî İlmi Tecvîdi’l-Elzem*”¹⁴⁰ adlı 224 beyitlik manzum eserinde de bulunmaktadır. Şeyhî’nin Mehmet Kâmil Efendi’den daha önce yaşadığı düşünüldüğünde, müellifin bu beyitleri O’nun eserinden aldığı görülmektedir.

3.1.7. Tecvîd İlmi

Mehmet Kâmil Efendi eserinin bu bölümünde tecvîd öğrenmeye talip olan kişinin tecvîdin tarifini, konusunu ve gayesini bilmesi gerektiğini söyledikten sonra;

Tecvîd İmi, “*Kendisinde hurûf-u hecânın mahreçlerinden ve sıfatlarından bahsedilen ilimdir*” demiştir. Saçaklı-Zade el-Mer’âşî de (öl. 1145/1732) böyle tanımlamıştır.¹⁴¹

İbnü’l-Cezerî ise, “*Tecvîd, harflerin hakkını vermek, mertebelerini tertîb etmek, harfi mahreç ve aslına reddetmektir.*” demiştir.¹⁴²

¹³⁷ Tirmizi, Muhammed b. İsa, *Sahîhu’t-Tirmizî* (Mısır: y.y., 1353/1934), Fezâilü’l-Kur’ân, 16.

¹³⁸ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 15-16.

¹³⁹ Kaynaklarda böyle bir hadis geçmemekle birlikte Gazzâlî bu sözün Enes b. Malik’e ait olduğunu söylemiştir: Gazzâlî, *ihyâu ulûmiddîn*, 1/281.

¹⁴⁰ Hafız Mehmed Efendi, *Nazmu’l-Ehemm fî İlmi Tecvîdi’l-Elzem*, (Ankara: Milli Kütüphane, 06 Hk4866).

¹⁴¹ Saçaklızâde, Muhammed Ebu Bekr Mar’âşî, *Cühdül-Mukill* thk. Sâlim Kaddûrî el-Hamed (Ürdün: Dâr Ammar, 1422/2001), 4.

¹⁴² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/212.

Tecvîdin konusu, “yirmi dokuz hurûf-u hecâdır” diyen müellif ilk derste hurûf-u hecâ’yı sayarken ل (lâmelif) harfini zikretmemiş ve yirmi sekiz harf zikretmiştir. Hurûf-u hecâ’nın sayısı ile ilgili daha önce bilgi vermiştik.¹⁴³ Tecvîdin konusu ile ilgili Mehmet Kâmil Efendi gibi hecâ harfleridir diyenler olmakla birlikte¹⁴⁴, bizzat Kur’ân’ın kendisidir¹⁴⁵ ve Kur’ân kelimeleridir¹⁴⁶ diyenler de olmuştur.

Müellif bunun ardından Fer’î harfleri¹⁴⁷; *Hemze-i müsehhele, elif-i mümale, sâd-ı müşemme, nûn-i muhfât ve lâm-ı muğallaza* olarak saymıştır. Eserin ikinci bölümünde teshil ve imâle başlıkları altında *Hemze-i müsehhele* ve *elif-i mümale*’yi açıklamış diğerlerinden ayrıca bahsetmemiştir. Biz burada hepsini açıklamayı uygun gördük.

Hemze-i müsehhele: Teshil lügatte kolaylaştırmak manasına gelir.¹⁴⁸ Üç çeşittir, bunlardan birincisi hemze ile elif arasında olur. *أَعْجَمِي* gibi¹⁴⁹ Âsım kırâatı ve Hafs rivâyetindeki tek örnek budur. İkincisi hemze ile yâ arasında olur, *أَنْتُمْ* gibi. üçüncüsü ise hemze ile vâv arasında olur. *أَوْتَبَّعْتُكُمْ* gibi.

Elif-i Mümâle: Med elif’i ile yâ arasında bir elif’tir. Ne hâlis elif’tir ne de halis yâ’dır. *مَجْرِيهَا* gibi.¹⁵⁰ Bu da Âsım kırâatı ve Hafs rivâyetindeki tek örnektir. İki çeşittir:

-İmâle-i Kübrâ: Eğer ki yâ tarafı galip gelirse imâle-i kübrâ olur.

-İmâle-i Suğrâ: Elif tarafı galip gelirse imâle-i suğrâ olur.

Sâd-ı Müşemme (İşmâm olunan sâd): ص (sâd) harfini ز (ze) harfine karıştırmaktır. *الصرط* gibi. Yani ص (sâd) mahrecinden eksik bir ص (sâd), ز (ze) mahrecinden eksik bir ز (ze) çıkıp bu ikisinin karışımından yeni, kâmil bir harf meydana gelir. İşte telaffuzu itibariyle ne tam bir ص (sâd) ne de tam bir ز (ze) olan bu harf Sâd-ı Müşemme’dır. Sâd-ı Müşemme’yi Hamze’nin ilk ravisi Halef *الصرط* ve *صرط* kelimelerinde ki bütün ص (sâd) larda yaparken, ikinci ravisi Hallad seadece Fatiha sûresindeki *الصرط* kelimesinde yapar. el-Kisâi ise aynı kelimedede olmak şartıyla د (dâl) den önce gelen her ص (sâd) ı işmam ile okur. *اصدق* gibi.

¹⁴³ Bk. 92.

¹⁴⁴ Hamza Hüdâi, *Tecvîd-i Edâiyye*, 32.

¹⁴⁵ Muhammed Mekki, *Nihâyetü'l-kavlü'l-müfid*, 13.

¹⁴⁶ Saçaklızâde, *Cühdül-Mukill*, 4.

¹⁴⁷ “Fer’î harfler fasih Arapça’da bulunan, dolayısıyla Kur’ân’da da bulunan, kendisine özel bir resmi bulunmayan, fakat hecâ harflerinden biri ile yazılıp, kendine mahsus sesle seslendirilen harflerdir”: Pakdil, *Ta’lim Tecvîd ve Kırâat*, 48.

¹⁴⁸ Fussilet, 41/44.

¹⁴⁹ Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları* (İstanbul: İfav yay., 2009), 133-134.

¹⁵⁰ Hûd, 11/41.

Lâm-ı Muğallaza : Sadece Verş kırâatinde olan bu uygulama sâkin veya fethalı olan ص (sâd) ط (tâ) ve ظ (zâ) harflerinden sonra gelen fethalı ل (lâm) harfinin kalın okunmasıdır. اظلم الطلاق الظلام الصلا kelimelerindeki ل (lâm) lar gibi.

Nûn-i muhfat : İhfâ harflerinden önce gelen, zâtı gidip ğunnesi kalan sâkin nûn'dur.¹⁵¹

Bazı eserlerde bunlara ek olarak *el-Yâü'l-Müşemme* ve *Elifü'l-Müfahhame* de fer'î harflerden sayılmıştır.¹⁵²

Tecvîdin gayesini (و رتل القرآن ترتيلا) âyet-i Kerîmesini de zikrederek , “*Me'mûrun bihe imtisaldır*”,tecvîd konusunda Allah'ın emirlerine ve Peygamber (sav) in sünnetine uymaktır, diye açıklayan müellifin bu tanımını bir çok eserde bu şekilde geçmektedir.¹⁵³

Daha sonra mahreç bölgelerinden bahseden müellif; Cevf (ağız ve boğaz boşluğu), Halk(boğaz), Lisan(dil), Şefe(dudak) ve Hayşum(geniz boşluğu) olmak üzere beş mahreç bölgesini saymış ve kısaca açıklamıştır. Mekkî b. Ebî Tâlib, İbnü'l-Cezerî gibi âlimler de bu görüştedir. Mahreç bölgelerinin sayısını cev f ve hayşumu saymayıp üç kabul edenler de vardır.¹⁵⁴

3.1.8. Dişlerin İsimleri

Mehmet Kâmil Efendi bu bölümde harflerin mahreçlerine geçmeden önce dişlerin yerlerine göre isimlerini tek tek zikretmiştir¹⁵⁵. Tıpkı Mehmet Kâmil Efendi gibi eserlerinde dişlerin isimlerini bir başlık halinde ele alıp detaylıca anlatan başka âlimler de vardır.¹⁵⁶ Biz de bu isimleri bir şema ile göstermeyi uygun gördük.

¹⁵¹ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 187-189.

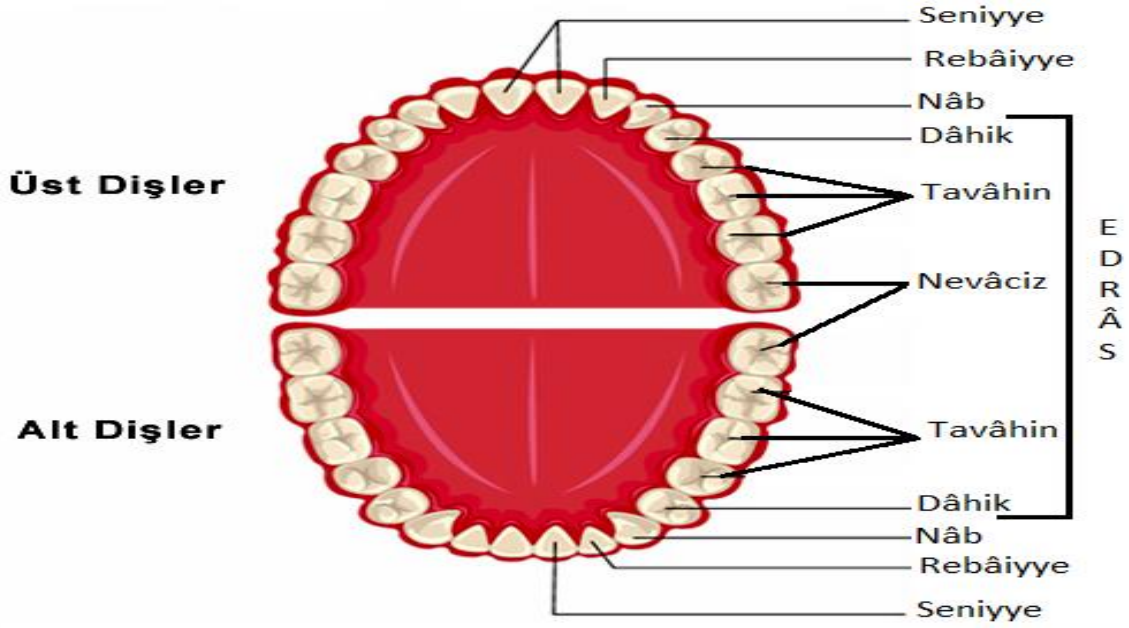
¹⁵² Mahmut Halil Husârî, *Ahkâmu'l-Kırâeti'l-Kur'âni'l-Kerim* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1432/2011), 47-48.

¹⁵³ Hamza Hüdâî, *Tecvîd-i Edâiyye*, 32; Muhammed Mekkî, *Nihâyetü'l-Kavlü'l-Müfîd* 13; Tayyar Altıkulaç, *Tecvîd'ul-Kur'an* (Ankara: Dib. Yay., Ankara, 2003), 5.

¹⁵⁴ Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, 61.

¹⁵⁵ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 17.

¹⁵⁶ Mağnisî, *Terceme-i Cezerî*, 102; Muhammed Mekkî, *Nihâyetü'l-Kavlü'l-Müfîd*, 62; Saçaklızâde, *Cühdü'l-Mukîll*, 118; Şeyh Abdurrahman Karabaşı, *Karabaş Tecvîdi* (Dersaâdet: Matbaa-i Ahmet Kâmil, 1330/1912), 2.

Şekil 0.2: Dişlerin isimleri

3.1.9. Harflerin Mahreçleri

Harflerin mahreçleri konusunda temelde üç görüş vardır. Birinci görüşe göre Halil b. Ahmed (öl. 130/747), Mekkî b. Ebî Tâlib ve İbnü'l-Cezerî gibi âlimler harflerin mahreçlerinin on yedi olduğunu söylemişlerdir. İbnü'l-Cezerî kıraat âlimlerinin ekserisinin bu görüşte olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁷ Diğer bir görüş ise med harfleri olan ا (elif), و (vav) ve ي (yâ) nın yani cevî harflerinin, bu harflerin kendi mahreçlerinden çıktığını savunan dilcilerin görüşüdür. Sîvebeyh (öl. 180/770) ve el-Câberî (öl. 732/1332) 'nin de aralarında olduğu bu âlimler harflerin mahreçlerini on altı olarak kabul ederler. Üçüncü görüşü savunanlara göre ise harflerin mahreçleri on dördtür. Onlara göre dokuz, on ve on birinci mahreçlerden çıkan ل (lâm), ن (nûn) ve ر (râ) harflerinin mahreci birdir. el-Ferra (öl. 207/822), İbnü Düreyd (öl. 321/933) ve İbnü Keysân (öl. 299/912) bu görüştedir.¹⁵⁸

Mehmet Kâmil Efendi de İbnü'l-Cezerî ve birinci görüşte olan diğer âlimler gibi harflerin mahreçlerinin on yedi olduğunu söylemiştir.¹⁵⁹ Mahreçleri tek tek açıklayan müellifin tanımları genel olarak İbnü'l-Cezerî ile benzerlik göstermektedir. Bu bölümde ayrıca fer-î harflerden hemze-i müsehhele ve elif-i mûmalenin mahreç ve sıfat yönünden cevî harfleri olan med harflerine, lâm'ı muğallazanın mahreç yönünden ل (lâm) harfinin mahrecine, nûn'u

¹⁵⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/198.

¹⁵⁸ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 191.

¹⁵⁹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 18.

3.1.10. Harflerin Sıfatları

Mehmet Kâmil Efendi harflerin sıfatlarını lâzımî ve ârızî olarak ikiye ayırdıktan sonra on yedi tane lâzımî sıfat saymıştır.¹⁶² İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddimesi'nde ise bu sayı on sekizdir.¹⁶³ Müellif eserin bu bölümünde İbnü'l-Cezerî'den farklı olarak, zıttı olan lâzımî sıfatlardan ismat ve izlak'ı burada zikretmeyip daha sonra zikretmiş ve zıttı olmayan lâzımî sıfatlardan günneyi de lâzımî sıfatlardan saymıştır.¹⁶⁴ Mehmet Kâmil Efendi gibi birçok müellif eserlerinde günneyi lâzımî sıfatlar arasında zikretmiştir.¹⁶⁵

İbn'ül-Cezerî zıttı olan lâzımî sıfatları sayarken, örneğin hems harflerinin (فَحْتُهُ شَخْصٌ سَكْتُ) kelimelerindeki harfler olduğunu ve bunun dışında kalan harflerin ise cehr harfleri olduğunu söyler. Ancak Mehmet Kâmil Efendi cehr harfleri içinde ayrıca (ظِلٌّ قَوٌّ رُبُضٌ اذْ غَزَا جَنْدٌ مَطِيْعٌ) kelimelerini zikretmiş ve zıttı olan bütün sıfatlarda bu yöntemi uygulamıştır. Nizâmeddin en-Nîsâbü'rî (öl. 730/1329) ve İbnü'l-Hâcib (öl. 646/1249) gibi bazı âlimler de sarf kitaplarında lâzımî sıfatlardan bahsederken bu kelimelere yer vermiştir.¹⁶⁶

Müellif harflerin ârızî sıfatlarını da ayrı bir başlık altında ele almış ve on bir tane ârızî sıfat saymıştır.¹⁶⁷ Genel görüşte bu yöndedir.¹⁶⁸ Daha çok eserin ikinci bölümünde detaylı bir şekilde ele aldığı ârızî sıfatlardan sadece idğam ve vakıf konusunu bu bölümde detaylandırmış, diğerlerini kısaca açıklamıştır.

İdğam kelimesi genelde “bir şeyi bir şeyin içine katmak”¹⁶⁹ şeklinde tanımlanırken, Müellif İdğâm kelimesini “iki harfî şeddeli bir harf kılmaktır” diye tanımlamıştır. Ayrıca idğâmı, kâmil idğam ve nâkıs idğam olarak ikiye ayırmış ve kelime örnekleriyle açıklamıştır. Genel olarak yapılan grupta da bu şekildedir.¹⁷⁰ Bazı eserlerde bundan başka, idğam-ı kebîr - idğam-ı sâğîr şeklinde gruptandırmalarda yapılmıştır.¹⁷¹ İdğâmın zamanının bir harften çok

¹⁶² Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 21-24.

¹⁶³ İbnü'l Cezerî, *Mukaddime-i Cezerî*, 3.

¹⁶⁴ Bkz: Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, 74.

¹⁶⁵ Hamza Hüdâî, *Tecvîd-i Edâiyye*, 42; Mağnisî, *Terceme-i Cezerî*, 134; Madazlı, *Tecvid ilmi*, 32; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 121.

¹⁶⁶ Nizâmeddin en-Nîsâbü'rî, *Şerhu's-Şâfiye* (İstanbul: Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 3065, 3066), 698.

¹⁶⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 24-27.

¹⁶⁸ Eskicizâde, *Terceme-i Dürr-i Yetim*, 2; Hamza Hüdâî, *Tecvîd-i Edâiyye*, 44 vd.; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 201.

¹⁶⁹ Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 330; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 231; Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi* (İstanbul: y.y., 1304-05/1886-87), 4/282.

¹⁷⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 298,299; Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 331.

¹⁷¹ Madazlı, *Tecvîd İlmi*, 67; Demirhan Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvidi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yay., 2005), 107-109; Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, 175.

iki harften az olduğu söyleyen müellifin idğam bölümündeki yaptığı tanımlar, kurduğu cümleler ve verdiği örnekler Hamza Hüdâî'nin (öl. 1105/1694), Tecvîd-i Edâiyye'si ile çok benzerlik göstermektedir.¹⁷²

Vakf'ı; “*soluk alarak sesi kesmek ve durmak*” şeklinde tanımlayan müellif, es-Secâvendî (öl. 560/1165)'nin yaptığı tasnif ve remz işaretlerini esas almış ve diğeri tasnif ve remz işaretlerinden bahsetmemiştir. es-Secâvendî vakıfları, (ج) vakf-ı câiz, (ط) vakf-ı mutlak, (م) vakf-ı lâzım, (ز) vakf-ı mücevvez ve (ص) vakf-ı murahhas olmak üzere beş kısma ayırmışken¹⁷³ müellif es-Secâvendî'yi kaynak gösterip (ق) ve (ف) remzlerini de vakf-ı mücevvez olarak sayarak bu sayının yedi olduğunu belirtmiş ve ayrıca bu bölümde vakf-ı (ل) ve vakf-ı muânakadan da bahsetmiştir.¹⁷⁴

Vakflar bazı eserlerde ızdırârî, ihtiyârî, ihtibârî, intizârî olmak üzere dört kısma ayrılmıştır. Âlimlerin çoğunluğu; vakf-ı tâm, vakf-ı kabîh, vakf-ı hasen, vakf-ı kâfi olmak üzere dört kısma, İbnü'l Enbârî (öl. 328/940); vakf-ı tâm, vakf-ı hasen ve vakf-ı kabîh olmak üzere üç kısma, en-Nehhâs (öl. 338/950) vakf-ı hasen-i hafif, vakf-ı kâfi, vakf-ı tâm olmak üzere üç kısma, Ebu'l Âlâ (öl. 599/1202); vakf-ı temel, vakf-ı kâfi, vakf-ı hasen, vakf-ı gufrân, vakf-ı Cibrîl, vakf-ı nebi, vakf-ı beyân gibi kısımlara ayırmıştır.¹⁷⁵ Mehmet Kâmil Efendi bu tasniflerden bahsetmemiştir.

Mehmet Kâmil Efendi harflerin sıfatları bahsinin son bölümünde bütün harfleri ayrı ayrı ele alarak sıfât-ı lâzımelerini karşılarında zikretmiş ve bu bölümden sonra daha önce bahsetmediği beş sıfat daha saymıştır. Bunlar izlak, ismat, bühha,¹⁷⁶ hafâ ve zuhurdur.¹⁷⁷

İbnü'l-Cezerî'nin hurûfu'l-müzlaka olarak zikrettiği¹⁷⁸ izlâk harfleri için müellif “*zülâka*” tabirini kullanmıştır. Eserlerde genel olarak izlak olarak¹⁷⁹ geçen hurûfu'l-müzlaka için (الحروف الذلق) tabirini Halîl b. Ahmed de (öl. 175/791) kullanmıştır.¹⁸⁰

¹⁷² Hamza Hüdâî, *Tecvîd-i Edâiyye*, 48.

¹⁷³ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 333.

¹⁷⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 26.

¹⁷⁵ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 327-337.

¹⁷⁶ “Bühha” ile alakalı bkz: İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd*, 117; Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvîdi*, 52.

¹⁷⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 29.

¹⁷⁸ İbnü'l Cezerî, *Mukaddime-i Cezerî*, 3.

¹⁷⁹ Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, 71; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 209; Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvîdi*, 50 ; Madazlı, *Tecvîd İlmi*, 33; Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 228.

¹⁸⁰ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003) 2/74.

3.1.11.Kıraat İlmi ve Mushaf-ı Şerif

Müellif bu bölümde “(Ey Muhammed!) Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir. O halde, biz onu okuduğumuz zaman onun okunuşuna uy.”¹⁸¹ ve “Kur’ân’ı ağır ağır, tane tane oku.”¹⁸² âyetlerini kaynak göstererek Kur’ân-ı Kerîm’in yüz on dört sûresinin mushaftaki sıralamasının, tecvîdin, yedi ve on kıraatın tevkîfî olduğunu söylemiş ve devamında “Kur’ân yedi harf üzere indirilmiştir. Bunların hepsi şâfîdir, kâfîdir.”¹⁸³ hadîs-i şerifini zikrederek, yedi harften kastedilenin yedi Arap lehçesi olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁴ Bu konularda farklı görüşler bulunmaktadır. Âlimlerin çoğunluğuna göre yedi harften maksat yedi Arap lehçesidir.¹⁸⁵ Bununla birlikte, yedi harfin ne olduğu ile ilgili, *el-Ahruf* kelimesinin müteşâbih olup harf manasına gelmediği, yedi harften kasdın yedi kıraat imamı olduğu, yedi harfin Kur’ân-ı Kerîm’deki yedi çeşit kelim olduğu gibi kırka yakın görüş bulunmaktadır.¹⁸⁶

Müellifin burada belirttiği, Kur’ân-ı Kerîm’in sûrelerinin tertibi ve yedi-on kıraat üzere inmesinin tevkîfî olduğu konusuna gelince, burada şunu belirtmek gerekir; Kur’ân-ı Kerîm, Hz. Ebubekir döneminde cemedilmiş ve âyetlerin sûre içindeki sıralaması ve düzenlemesi yapılarak tüm Kur’ân âyetleri iki kapak arasına alınmıştır. Fakat bu mushafta sûrelerin bugünkü mushaflarda olduğu gibi sıraya konularak tertibi söz konusu olmamıştır.¹⁸⁷ Sûrelerin tertibinin tevkîfî olup olmadığı konusunda âlimler farklı görüşler beyan etmişlerdir. El-Askalâni (öl. 852/1449) ve el-Bakıllâni (öl. 403/1012) sûrelerin tertibinin tevkîfî değil sahabelerin içtihadıyla olduğunu ve âlimlerinin çoğunun bu görüşte olduğunu söylerken, Mekki b. Ebi Talib (öl. 437/1045) bir kısmının tevkîfî bir kısmının ictihadî olduğunu belirtir. Ebu Câfer en-Nahhas (öl. 339/950) ve Ebu Câfer b. ez-Zübeyr (öl. 807/1404) gibi âlimler ise sûrelerin tertibinin tevkîfî olduğunu söylemiştir.¹⁸⁸ Günümüz müelliflerinden Subhi Sâlih ve İsmail Karaçam da bu görüşün isabetli olduğunu zikretmişlerdir.¹⁸⁹ Yine Kur’ân’ın

¹⁸¹ el-Kıyâmet, 75/16-18.

¹⁸² el-Müzzemmil, 73/4.

¹⁸³ Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, İftitah, 37, 940; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, 1/18.

¹⁸⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 30,31.

¹⁸⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/24.

¹⁸⁶ Yedi harfle ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz: İsmail Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzulü ve Kıraati* (İstanbul: İfav Yay., 2011), 40-129; Abdurrahman Çetin, *Kur’an-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıratlar* (İstanbul: Ensar Yay., 2005).

¹⁸⁷ Abdulhamit Birişık, *Kıraat İlmi ve Tarihi* (Bursa: Emin yay., 2014), 58; Ali Osman Yüksel, *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., 2012), 76.

¹⁸⁸ ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebu'l- Fadl İbrahim (Mısır: y.y., 1392/1972), 1/257-260.

¹⁸⁹ Sâlih Subhi, *Mebâhis fî ‘ulûmi'l-Kur’ân* (Lübnan: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1421/2000), 71; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 50.

yedi harf üzere indiği ile ilgili hadis sahih olmakla birlikte, ez-Zerkeşî'nin(öl. 794/1392) ifadesiyle yedi harfin Cenab-ı Hak tarafından, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine iltica ve niyazı neticesinde, Kur'ân'ın tâlim ve kıraatı hususunda tanınmış bir ruhsat olduğu, âlimlerin ittifakıyla sabittir. Mekkî b. Ebî Talib de (öl. 437/1045) yedi harften kasdedilenin yedi imama nisbet edilen kıraatlar olmadığını âlimlerin ittifakıyla sabit olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁰ Müellifin, yedi-on kıraatin tevkiî olduğunu söylerken, yedi harfi kasdettiği düşünülmektedir.

Müellif, Kıraat İlmi'ni, Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin (öl. 968/1561) “*Mütevâtir ihtilaf vecihleri bakımından Allah kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm'in nazmının şekillerinden bahseden ilimdir.*”¹⁹¹ tanımına yakın bir şekilde tanımlamış, Kıraat İlmi'nin konusu, kaynağı, faydası ve gayesinden kısaca bahsettikten sonra, bu ilmin farz-ı kifâye olduğunu söylemiştir.¹⁹² Genel görüşte böyledir.¹⁹³

Mehmet Kâmil Efendi yine bu bölümde, Kur'ân-ın cem' edilmesinden, çoğaltılmasından ve Kıraat İlmi'nin doğuşundan bahsetmektedir. Müellif, Hz. Osman'ın yazdırdığı Kur'ân-ı Kerîm'den bahsederken “*Mushaf*” kelimesini özellikle ilk kez burada ve tırnak içinde kullanmış ve bir nevi Hz. Osman'ın yazdırdığı Kur'ân-ı Kerîm'in “*Mushaf*” olduğunu söylemiştir.¹⁹⁴ Bu ifade doğru olmakla birlikte, Hz. Osman'ın çoğalttığı mushaflar için daha çok Resm-i Mushaf, Hatt-ı Mushaf-ı Osmân, Hattı'l Mushaf, Mushaf-ı Osmâni gibi isimler kullanılmaktadır. “*el-Mushaf*” adının ise ilk olarak İbn Mes'ud'un teklifiyle Hz. Ebubekir tarafından cem' edilen Kur'ân'a verildiği söylenmektedir.¹⁹⁵ Yine, Hz. Ebebekir'in yaptırdığı cem' işine “*Cem' -i Suhuf*”, Hz. Osman'ın cem' ine de “*Cem' -i Mushaf*” denildiği de olmuştur.¹⁹⁶ Ancak bütün bunlarla birlikte Kur'ân ilimlerinden bahsederken “*Mushaf*” tabiri kullanıldığında genel olarak Hz. Osman'ın istinsah ettiği Kur'ân-ı Kerîm nüshaları kastedilmektedir.¹⁹⁷

Müellif, Hz. Osman'ın yazdırdığı mushafların sayısının sekiz veya yedi olduğunu söyledikten sonra, biri halifenin yanında kalmak üzere, diğerlerinin; Mekke, Yemen,

¹⁹⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 23.

¹⁹¹ Abdulhamit Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 23.

¹⁹² Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 31-32.

¹⁹³ Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, 385; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzulü ve Kıraati*, 236; Abdulhamit Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 151.

¹⁹⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 33.

¹⁹⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/282; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzulü ve Kıraati*, 175.

¹⁹⁶ Ali Osman Yüksel, *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 77.

¹⁹⁷ Mehmet Emin Maşalı, “*Mushaf*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/242.

Bahreyn, Şam, Küfe ve Basra gibi önemli merkezi yerlere gönderildiğini söylemiştir. Bu görüşü savunanlar olmakla birlikte,¹⁹⁸ Süyûtî, bu yerlerin yedi olduğu rivâyetini de zikredip meşhur olan görüşün beş olduğunu,¹⁹⁹ İbnu'l Cezerî ise bu sayının sekiz olduğunu, birinin halifenin yanında bırakılıp diğer yedisinin Medine, Mekke, Yemen, Bahreyn, Şam, Küfe ve Basra'ya gönderildiğini söylemiştir.²⁰⁰ Muhammed Hamdi Yazır da (öl. 1942) bu görüştedir.²⁰¹ Mehmet Emin Maşalı ise, Yemen ve Bahreyn'i saymayarak bu sayıyı altıya indirir.²⁰² Zerkeşî'ye göre ise , Küfe, Basra ve Şâm'a birer nüsha gönderilip bir nüshada Medine'de bırakılmak üzere bu sayı dörttür.²⁰³

Mehmet Kâmil Efendi yine bu bölümde, Hz. Osman'a yaptığı istinsahtan dolayı "Câmiu'l-Kur'ân" dendiğini söylemiştir. Ancak "Câmiu'l-Kur'ân" lakabı Hz. Ebubekir için verilmiştir.²⁰⁴ Mehmet Zihni Efendi de (öl. 1913) bu görüşü dile getirmiş ve Hz. Osman'a "Nâşir'ul-Kur'ân" lakabını vermenin daha isabetli olduğunu söylemiştir.²⁰⁵

Müellif konunun sonunda Mushafların farklı beldelere dağılması ve her sahabenin kendi öğrendiği harf üzere bunu okuması ve öğretmesi neticesinde muteber on kıraatin ortaya çıktığını söylemiş ancak konuyu çok fazla detaylandırmamıştır.²⁰⁶ Kıraat ilmini ilk defa kaleme alan kişi Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellam'dır (öl. 224/838). Yalnız bu eserde yedi veya on kıraattan sayı olarak bahsedilmemiştir.

Kıraatları yediye tahsis eden ise Ebû Bekir b. Mücahid'dir (öl. 324/935). İbn Mücahid'e göre yedi kıraat imamı Medine'de Nâfi, Mekke'de İbn Kesîr, Küfe'de Âsım, Hamza ve Kisâî, Basra'da Ebû Amr ve Şam'da İbn Âmir'dir.²⁰⁷ İbnu'l Cezerî ise bu yedi imama Ebû Cafer, Yakub ve Halef'i de ilave ederek bu sayıyı ona çıkarmıştır.²⁰⁸ Müellifin son bölümde

¹⁹⁸ Sâlih Subhî, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, 86; Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi* (İstanbul: İfav yay., 2015), 171.

¹⁹⁹ Celâlüddîn, es-Süyûtî, *el-İtkân fî ulumi'l-Kur'ân* nşr. Ebu'l-Fadl İbrahim (Kahire: y.y., 1387/1967), 1/143-144.

²⁰⁰ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/7-9.

²⁰¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. Komisyon (İstanbul: Zehraveyn Yay., 1992), 1/17-18.

²⁰² Mehmet Emin Maşalı, *Kur'ân'ın Metin Yapısı: Mushaf Tarihi ve İmlası* (Ankara: Otto Yay., 2015), 76.

²⁰³ ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/240.

²⁰⁴ Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvîdi*, 10.

²⁰⁵ Mehmed Zihni Efendi, *el-Kavlü's-Sedîd fî İlmi't-Tecvîd* (İstanbul: Dâru't- Tıbbâti'l-Âmire, 1328/1910), 3.; Eser hakkında detaylı inceleme için ayrıca bk: Ramazan Öz, *Mehmed Zihni Efendi'nin İlmi Şahsiyeti, Kıraat İlmine Katkısı, Tecvid İlmi Açısından El-Kavlü's-Sedîd Fi İlmi't-Tecvid Adlı Eserin Değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

²⁰⁶ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 34.

²⁰⁷ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/330.

²⁰⁸ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/41.

kıraatin rükunları olarak saydığı üç şartı²⁰⁹ İbnu'l Cezerî de aynı şekilde zikretmiş,²¹⁰ bu şartlara uymayan kıraatların şâz kıraat olduğunu söylemiştir.²¹¹

3.1.12. İhtar

Mehmet Kâmil Efendi eserinin birinci bölümünün son dersinde ihtar başlığı altında birkaç konuya değinmiştir. Kur'ân okumak için bazı şartlar olduğunu söyleyen müellif, bu şartların; harflerin mahreç ve sıfatlarını erbabından öğrenerek tatbik etmek, Kur'ân'ı tekellüfsüz ve letafetle okumak olduğunu belirtmiştir.²¹² İbnu'l Cezerî de Mukaddime'sindeki şu beyitlerde bu şartlardan bahseder.²¹³

وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا * مِنْ صِفَةٍ لَهَا وَمُسْتَحَقَّهَا
وَرَدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لِأَصْلِهِ * وَاللَّفْظُ فِي تَطْيِيرِهِ كَمِثْلِهِ
مُكَمَّلًا مِنْ غَيْرِ مَا تَكَلَّفَ * بِاللُّطْفِ فِي النَّطْقِ بِلَا تَعَسُّفٍ

Müellif bu şartların yerine getirildiği takdirde kişinin Kur'ân okumanın sevabından istifade edebileceğini, ölüye okunduğunda faydası olacağını, aksi takdirde okuyanın ve dinleyenin günahkâr olacağını belirtmiştir. İbnu'l Cezerî de Kur'ân'ı tecvîdsiz okuyanın günahkâr olacağını söylemektedir.²¹⁴ Kuran'ın ölü için okunması veya sevabının ölüye bağışlanması konusuna gelince, “*Yâsin, Kur'ân'ın kalbidir. Onu bir kimse okur ve Allah'tan âhiret saadeti dilerse, Allah onu mağfiret buyurur. Yâsin'i ölümlerinizin üzerine okuyunuz.*”²¹⁵ mealindeki hadis-i şerif hem ölüm döşeginde olan hem de vefat edenlere Yâsin sûresinin okunabileceğini işaret etmektedir. Ayrıca okunan bir hatmin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bağışlanmasının müstehab olduğu da çoğunluk tarafından kabul edilmiştir.²¹⁶ Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Rabbimiz yine Yâsin Sûresi'nde “*Kur'ân'ı diri olanları uyarması için indirdik.*”²¹⁷ buyurmaktadır. Bir rehber olarak indirilen hayat kitabımız Kur'ân'ın günümüzde daha çok cenaze merasimlerinde ve mezarlarda okunur olması ise son derece vahimdir. Aslolan O'nun ibadet niyetiyle Arapçasından okunduğu gibi manasının da

²⁰⁹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 34.

²¹⁰ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/9.

²¹¹ İbnu'l-Cezerî, *Muncidu'l-Mukriîn ve murşidu't-tâlibîn* (Beyrut: y.y., 1400/1980), 15-24.

²¹² Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 35.

²¹³ İbnu'l Cezerî, *Mukaddime-i Cezerî*, 3-4.

²¹⁴ İbnu'l Cezerî, *Mukaddime-i Cezerî*, 3.

²¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, şrh. Ahmed Muhammed Şakir (Kâhire: Daru'l-Mearif, 1375/1956), 5/26.

²¹⁶ Muhammed Mekki, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd*, 240.

²¹⁷ Yâsin, 36/70.

bilinmesi ve hayata tatbik edilmesidir. Merhum Mehmet Akif'in de dediği gibi, “*Hele inmemiştir Kur’ân şunu hakkıyla bilin! Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için.*”

Müellif Kur’ân okumanın şartlarından birisinin de tilâvet secdesi âyetlerinin bilinmesi olduğunu söylemiş, on dört tane secde âyetini tek tek zikretmiş ve tilâvet secdesi yapmanın vâcib olduğunu belirtmiştir.²¹⁸ Bu Hanefî mezhebine göredir. Şafîî, Hanbelî ve Malikî mezheplerinde ise sünnettir. Şafîî ve Hanbelîler de tilâvet secdesinin sayısı on dört olmakla birlikte, onlar Hanefîlerden farklı olarak Sâd Sûresi’nde secde âyeti olmadığını, bunun yerine Hacc Sûresi 77. âyette tilâvet secdesi olduğunu söylemektedir. Malikiler ise Necm, İnşikâk ve Alak Sûreleri’nde secde âyeti olmadığını söyleyerek bu sayıyı on bire indirmiştir.²¹⁹

Mehmet Kâmil Efendi, konunun sonunda hatim duâsı yaparken Duhâ Sûresi’nden başlamak kaydıyla Nâs Sûresi’ne kadar sûre sonlarında tekbir getirmenin sünnet olduğunu söylemiştir.²²⁰ Genel olarak böyle kabul edilmekle birlikte, müstehab olduğu da söylenmiştir.²²¹ Müellif devamında, Nâs Sûresi’nden sonra ise Bakara Sûresi’nin ilk beş âyetinin okunup, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yaptığı “*Allah’ım! Kur’ân ile bana merhamet eyle! Kur’ân’ı bana önder, nur, rehber ve rahmet kıl! Allah’ım Kur’ân’dan unuttuklarımı bana hatırlat, Kur’ân’ı bana bir delil kıl, Ey alemlerin Rabbi olan Allah’ım.*”²²² mealindeki duâyla bitirmenin sünnet olduğunu söylemiş ve bu duânın sonuna da Saffat Sûresi’nin son üç âyetini eklemiştir. Bu da müstehaptır.²²³ Ancak kaynakların neredeyse tamamında Nâs Sûresi’nden sonra Fatiha Sûresi ve Bakara Sûresi’nin ilk beş âyetini okumanın sünnet olduğu belirtilmektedir.²²⁴ Müellif burada Fatiha Sûresi’ni zikretmemiştir.²²⁵

3.1.12. Med ve Çeşitleri

Eserini iki bölüme ayıran Müellif, ikinci bölüme tecvîd adını vermiş ve bu bölümde tecvîd kaidelerinden bahsetmiştir. Bu bölüme med harfleriyle başlayan müellif harf-i meddi “*sesi uzatan harflerdir.*” diye tanımlamıştır.²²⁶ “*Kendinden önceki harfleri uzatan harflerdir.*”²²⁷

²¹⁸ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 35-36.

²¹⁹ Pakdil, *Ta’lim Tecvîd ve Kıraat*, 236-238; Tilâvet secdesi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk: Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 371-376; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 188-194.

²²⁰ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 37.

²²¹ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 362.

²²² Gazzâlî, *ihyâ-u ulûmi’-d-dîn*, 1/250; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/464.

²²³ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 146.

²²⁴ İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/440; Süyûtî, *el-İtkân*, 1/111; ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/473.

²²⁵ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 38.

²²⁶ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 39.

²²⁷ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 247.

ve “Kendisinden önceki harfin sesini, harekesi doğrultusunda uzatmayı sağlayan harflerdir.”²²⁸ şeklinde de tanımlanmıştır.

Müellif sükûnu ” harekesiz harf demektir. ” şeklinde tanımlarken, bazı eserlerde bu tanımın doğru olmadığı ve “harekesizliktir” şeklinde tanımlanması gerektiği söylenmiştir.²²⁹

Sebeb-i meddi; sebeb-i lafzî ve sebeb-i manevî olarak ikiye ayıran müellif, sebeb-i manevinin de ta‘ zîm ve mübalağa şeklinde iki türlü yapılabileceğini söylemiş ve bunları dört elif miktarı çekmenin câiz olduğunu söylemiştir.²³⁰ Müellif meddi ta‘ zimin lafzatullah, kelime-i tevhîd ve Allah’ın diğer isimlerinde yapılabileceğini söylerken, meddi ta‘ zimin alametinin lafzatullahta olduğunu ve tevassut ile uzatılabileceğini söyleyenler olduğu gibi²³¹ sadece kelime-i tevhîdin lâ-i nâfiyesinde olduğunu söyleyenler de olmuştur.²³² Ayrıca müellif lâ-i tebriyenin de dört elif miktarı uzatılabileceğini söylerken, iki elif miktarı uzatılabileceği de söylenmiştir.²³³

Mehmet Kâmil Efendi medd-i tabii’yi tanımlarken bir elif miktarının bir parmak kaldırarak kadar olduğunu söylemiştir. Karabaş Tecvîdi’nde bu şekilde tanımlanmıştır.²³⁴ Bir parmak kaldırarak kadar değil de bir parmağı kaldırıp indirecek kadar geçen süre demenin daha isabetli olacağı da söylenmiş, ayrıca “İki hareke miktarı”, “elif yazacak kadar geçen süre”, “elif kelimesini diyecek kadar geçen süre”, “açık olan bir parmağı yumacak, kapalı olan bir parmağı açacak kadar süre” gibi çeşitli izahlar da yapılmış,²³⁵ okuyuştaki hıza göre bir-iki saniyelik bir süre olarak zikredenler de olmuştur.²³⁶

Müellif medd-i muttasıl, medd-i munfasıl ve medd-i lâzımı ayrı başlıklar halinde kısa ve öz bir şekilde tanımlamış ve sadece birkaç örnekle yetinmiştir. Ayrıca medd-i muttasılın meddinin vacip, medd-i munfasılın ise câiz olduğunu söylemiştir.²³⁷ Kıraat âlimlerine göre medd-i muttasıl için iki mahal vardır ve bunların ittifak (vacip) mahalli ve ihtilaf (câiz) mahallidir. Aslî med üzerine bir elif ziyade ederek iki elif miktarı okumak hususunda ittifak vardır. İhtilaf mahallinde ise kıraat imamımız Âsım dört elif miktarı okurken, Hamza ve

²²⁸ Pakdil, *Ta’lim Tecvîd ve Kıraat*, 136.

²²⁹ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 252; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 204.

²³⁰ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 40.

²³¹ A. Celâleddin Karakılıç, *Tecvîd İlmi -Kur’ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri*, (10. Bs. 2018), 72.

²³² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/344; Muhammed Mekki, *Nihâyetü’l-Kavli’l-Müfid*, 133; Saçaklızâde, *Cühdü’l-Mukull*, 92.

²³³ Muhammed Mekki, *Nihâyetü’l-Kavli’l-Müfid*, 149.

²³⁴ Karabaşı, *Karabaş Tecvîdi*, 5.

²³⁵ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 256; Hafız Ahmed Ziyaüddin, *Vesiletü’l-Gufran* (Kastamonu: y.y., 1327/1909), 9.

²³⁶ Ali Rıza Sağman, *İlaveli-Yeni Sağman Tecvîdi*, (İstanbul: y.y., 1958), 11.

²³⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 40-42.

Verş aslî med üzerine dört elif ziyade ederek beş elif miktarı okumuştur.²³⁸ Müellif medd-i lâzımın dört elif miktarı çekilmesinin vacip olduğunu söylemiş ve bundan az olmasının hata olacağını belirtmiştir. El-Mer'âşi de böyle söylemiştir.²³⁹ Genel kabul medd-i lâzımın dört elif miktarı çekilmesidir, ancak bazı eserlerde üç veya iki elifte çekilebileceği belirtilmiştir.²⁴⁰

Medd-i ârızı da ayrı bir başlık altında ve genel tanımlara uygun şekilde açıklayıp, son harekenin durumuna göre vecihlerden bahseden müellif, revmi²⁴¹; “gizli ses ile harekeyi aramaktır.”²⁴² şeklinde tanımlarken, İbnü'l Cezerî revm için “Harekeyi hafif bir sesle okumaktan ibarettir.” demiştir.²⁴³ Müellif yine bu bölümde işmâmı; “sükûndan sonra dudakların yumulmasıdır” şeklinde açıklarken,²⁴⁴ bu şekilde tanımlayanlar olduğu gibi²⁴⁵ “Sükûndan sonra, damme harekeye işaret ederek dudakların ileriye doğru toplanmasıdır” diyenler de olmuştur.²⁴⁶

Müellif medd-i lîn konusunu yine ayrı bir başlık altında ele almış ve bu konuda genel tecvîd eserlerine bağlı kalmıştır.²⁴⁷ Medd-i lînde sebebi med sükûn-u lâzım olursa tul ve tevessut vecihlerinin câiz olacağını söyleyen müellifin bu görüşü, genel kabul gören eş-Şâtıbî'nin (öl. 590/1194) zikrettiği görüştür.²⁴⁸ İbnü'l Cezerî ise bunlarla birlikte kasr vechinin de câiz olduğunu söylemiştir.²⁴⁹ Ayrıca müellif medd-i lînin uzatma miktarının iki veya üç elif olduğunu söylemiştir. Genel görüşte bu yöndedir.²⁵⁰

3.1.13. Tenvîn ve Nûn-ı Sâkin'in Halleri

Müellif tenvîn ve nûn-ı sâkini açıklayıp beş hali olduğunu söyledikten sonra her birini ayrı başlık altında kısaca açıklamış ve örneklendirmiştir. İhfâyı “ğunne bakî kalmak sûretiyle idğam ve ızhar arasında dil ucunu boşa bırakarak okumaktır”²⁵¹ diye tarif ederken ed-Dani

²³⁸ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 258.

²³⁹ Saçaklızâde, *Cühdül-Mukil*, 217-219.

²⁴⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/317-318.

²⁴¹ Revmi sadece kesra ve damme harekede olur ve sadece kasr ile okunduğunda icra edilebilir: Alican Dağdeviren, *Kur'ân Okuma Sanatı Tecvîd* (Sakarya: Beşiz yay., 2016), 79.

²⁴² Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 43.

²⁴³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/121.

²⁴⁴ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 43.

²⁴⁵ Karabaşı, *Karabaş Tecvîdi*, 7.

²⁴⁶ Saçaklızâde, *Cühdül-Mukil*, 278.

²⁴⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 44.

²⁴⁸ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 273.

²⁴⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/347.

²⁵⁰ Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, 156.

²⁵¹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 44-45.

(öl. 444/1053) “ihfâ, izhâr ile idğâm arası okumaktır” demiştir.²⁵² “İhfâ harflerinden önce gelen tenvîn veya sâkin nûn’u izhâr ile idğâm arasında, şeddeden uzak, günnenin baki kalmasıyla okumaktır” şeklinde tarif edenler de olmuştur.²⁵³ Müellif ihfâ harflerini sayarken “صف ذا جود شخص قد سما كرما ضع ظالما زد تقا دم طالبا فترى” beyitlerini zikretmiştir. Bu beyitler el-Vâsîtî’nin (öl. 431/1039) meşhur beyitleridir.²⁵⁴ İhfâ’nın mertebesi için müellif, bir eliften fazla iki eliften az demiştir ancak genel olarak iki harften az bir harften fazla, yani bir buçuk harf okuyacak kadar zaman şeklinde ifade edilmiştir.²⁵⁵

Müellif izhâr için “tenvîn ve nûn-u sâkineyi âşikâr edip nûnu mahrecinden okumaktır”²⁵⁶ demiştir. Ancak tecvîd eserlerinin genelinde “iki harfin arasını birbirinden uzaklaştırarak ayırmaktır” şeklinde tarif edilmiştir.²⁵⁷

İklâbî “Tenvîn veya nûn-u sâkini halis م (mîm)e çevirip o م (mîm)i dahi ب (bâ)nın yanında günne ile gizlemektir”²⁵⁸ şeklinde tanımlayan müellifin bu tanımı Zihni Efendi’nin tanımıyla benzerlik göstermektedir.²⁵⁹ İbnü’l-Cezerî ise “Tenvîn ve nûn-i sâkineyi ب (bâ)dan önce idğâm etmeksizin halis bir م (mîm)e çevirmektir.” şeklinde tanımlamıştır.²⁶⁰

Bu bölümde müellif idğâm-ı meal günne ve idğâm-ı bilâ günneyi de ayrı başlıklar halinde kısaca tarif edip açıklamış ve birkaç örnek vermekle yetinmiştir.²⁶¹

3.1.14. İdğam ve Çeşitleri

Mehmet Kâmil Efendi’nin idğâm çeşitleri ile ilgili verdiği tanımlamalar genel tecvîd eserleriyle aynıdır. Müellif idğâm-ı misleyni ayrı bir başlık altında açıklayıp örneklendirdikten sonra mîm harfinin hallerini bu başlık altında zikretmiştir.²⁶²

²⁵² Ebu Amr Osman b. Saîd ed-Dânî, *Kitabü’t-Teysîr fî’l-Kırâati’s-Seb’*, nşr. Otto Pretzl (Beyrut: Dâru’l-Kitabi’l-Arabî, 1404/1984), 45.

²⁵³ Muhammed Mekkî, *Nihâyetü’l-Kavli’l-Müfîd*, 126; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 305.

²⁵⁴ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 305.

²⁵⁵ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 165.

²⁵⁶ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 45.

²⁵⁷ Karabaşı, *Karabaş Tecvîdi*, 11; Mehmed Zihni Efendi, *el-Kavlu’s-Sedîd fî İlmi’t-Tecvîd*, 80; Debreli Hoca AbdulKerîm Efendi, *Mîzânî’l-Hurûf* (İstanbul: Hulûsi Efendi Matbaası, 1326/1908), 36; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 294.

²⁵⁸ Kâmil *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 45.

²⁵⁹ Zihni Efendi, *el-Kavlu’s-Sedîd*, 77-78.

²⁶⁰ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/26.

²⁶¹ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 46.

²⁶² Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 47.

İdgam- mütecâniseyni de kısaca açıklayıp örneklendiren müellif, “لئن بسطت” kelimesinde ط (tâ) harfinin itbak sıfatının kalması gerektiğini söylemiştir.²⁶³ Burada ط (tâ) harfinin itbak ve isti‘la sıfatlarını gösterip, idğâma mâni olacağı için kalkaleyi terk ederek nâkıs idğâm yapmak ittifakla sabittir.²⁶⁴

Müellif idğâm-ı mütekaribeyni ayrı bir başlık altında kısaca tarif etmiş ve örneklendirmiştir.²⁶⁵ İdgam-ı mütekaribeyn harflerinden ل (lâm) ve ر (râ) harfleri birbirine uğradığı zaman, idğâm yapabilmek için ل (lâm) harfinin önce gelmesi gerekmektedir. “اغفر لي” kelimesindeki gibi ر (râ) harfi önce gelirse idğâm yapılmaz. Fakat Ebû Amr bu durumda da idğâm yapmıştır.²⁶⁶ Bu bölümde bunlardan bahsetmeyen müellif idğâm-ı şemsiyye ve izhâr-ı kameriyyeyi de ayrı başlıklar halinde genel tecvîd eserlerine yakın bir şekilde kısaca açıklamış ve örneklendirmiştir.²⁶⁷

3.1.15. Kalkale ve Hükmü’r-Râ

Kalkaleyi ayrı bir başlık altında kısaca açıklayan müellif, “Kendisinden kavî bir ses işitilinceye kadar kalkale harfinin mahrecini deprendirmektir”²⁶⁸ şeklinde tanım yapmıştır. Genel kabul gören tanımda böyledir.²⁶⁹ Ayrıca Mehmet Kâmil Efendi’nin zikrettiği kalkale harflerinin manzum şekilde sıralaması olan “قطب جد” İbnü’l Cezerî’ye aittir.²⁷⁰ Müellif bu bölümde bahsetmese de bazı tecvîd eserlerinde, kalkale kelime ortasında olduğunda kalkale-i suğra, kelime sonunda olduğunda ise kalkale-i kübra şeklinde ayırım yapılmıştır.²⁷¹

Müellif ayrı bir başlık altında ele aldığı Hükmü’r-râ konusunu da ر (râ) harfinin ince, kalın ve hem ince hem kalın okunduğu durumlardan bahsederek kısa ve öz bir şekilde ve örnekler vererek anlatmış fakat birkaç konuya hiç değinmemiştir. Şöyle ki sâkin olan ر (râ) harfinden önce yine sâkin olan ص (sâd) veya ط (tâ) harflerinden birisi gelir ve bunlardan önceki harfin harekesi esre olursa مِنْ مِّنْ²⁷² ve عَيْنِ الْقَطْرِ²⁷³ kelimelerindeki gibi, bu kelimelerdeki ر (râ)

²⁶³ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 48.

²⁶⁴ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 286.

²⁶⁵ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 48.

²⁶⁶ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 288.

²⁶⁷ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 49.

²⁶⁸ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 50.

²⁶⁹ Mağnisî, *Terceme-i Cezerî*, 118; Muhammed Mekki, *Nihâyetü’l-Kavli’l-Müfîd*, 55; Saçaklızâde, *Cühdü’l-Mukîl*, 34.

²⁷⁰ İbnü’l-Cezerî, *Mukaddime-i Cezerî*, 3.

²⁷¹ Pakdil, *Ta’lim Tecvîd ve Kıraat*, 200.

²⁷² Yûsuf 12/21.

²⁷³ Sebe’ 34/12.

harflerinin ince veya kalın okunması hususunda ihtilaf vardır. İbnü'l Cezerî مَصْرُ kelimesindeki kalın, قَطْرُ kelimesindeki ince okuduğunu belirtmiştir.²⁷⁴

Yine اَنْ اَسْرُ ²⁷⁵ , فَاسْرُ ²⁷⁶ ve يَسْرُ ²⁷⁷ kelimeleri de asıllarında bulunan ي (yâ) dan dolayı ince, vakf sebebiyle bulunduğu mahalden dolayı da kalın okunur. Her ikisi de câizdir.²⁷⁸

Bir de ر (râ) harfî şeddeli veya idğamlı halde olursa, ince veya kalın okunması için ikinci ر (râ) ya bakılır. يَرُ kelimesindeki gibi ikinci ر (râ) ince okunduğu için ikisi de ince, يَرُ kelimesindeki gibi ise ikinci ر (râ) kalın okunduğu için ikisi de kalın okunur.²⁷⁹ Müellif bu konulardan bahsetmemiştir.

3.1.16. Sekte, Vakf

Mehmet Kâmil Efendi Sekte'yi “iki kelime arasında soluk almaksızın sesi kesip ikinci kelimedden bed' eylemektir” şeklinde tanımlamıştır.²⁸⁰ İbnü'l Cezerî'nin tanımı ise şöyledir; “Sekte, sesi nefes almaksızın, adet olarak vakf zamanından daha kısa bir müddet kesmekten ibarettir.”²⁸¹ Müellif İmam Asım'ın Hafs rivâyetine göre Kur'ân'da dört yerde sekte olduğunu söylemiş, Kehf, Kıyamet ve Muttaffifin sûrelerindeki sekte yerlerini zikretmiş, fakat Yasin Sûresi'ndeki “من مرقدنا - هذا ما” sektenen hiç bahsetmemiştir. Hem dört sektenen bahsedip hem de üçünü zikretmesinden dolayı bunun matbaa hatası olabileceğini düşünüyoruz. Yasîn ve Kehf sûrelerinde vakf evla sekte câiz iken, Kıyamet ve Muttaffifin sûrelerinde sekte evla vakf câizdir.²⁸² Diğer İmamlar buralarda sekte yapmamıştır.²⁸³

Müellif bu bölümde hâ-i sekt konusunu kısaca anlattıktan sonra, son dört dersinde, Âsım kıraatının Hafs rivâyetindeki, elif-i lahikadan,²⁸⁴ “بئس الاسم الفسوق” daki elifin hazfinden, Rûm Sûresi'ndeki “من ضعف” kelimesinin dammeli ve fethalı okunuş keyfiyetlerinden, Tûr Sûresi'nde “المصيطرون” kelimesindeki okunuş keyfiyetlerinden, istifham hemzesinden,

²⁷⁴ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/106.

²⁷⁵ Tâ-Hâ 20/77.

²⁷⁶ Hûd 11/81; el-Hicr 15/65; ed-Duhân 44/23.

²⁷⁷ el-Fecr 89/4.

²⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/110 vd.

²⁷⁹ Muhammed Mekkî, Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd, 97; Saçaklızâde, Cühdü'l-Mukall, 53; Zihni Efendi, el-Kavlü's-Sedîd, 41.

²⁸⁰ Kâmil, Tecvîd-i Reşâdiyye, 52.

²⁸¹ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 1/240.

²⁸² Dâni, Kitâbü't-Teysîr, 142.

²⁸³ Karaçam, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri, 345-348.

²⁸⁴ Kâmil, Tecvîd-i Reşâdiyye, 53.

“ءاعجمى” kelimesindeki teshilin yapılışından, “مجرىها” kelimesindeki imalenin yapılışından ve “لاتأمنأ” kelimesindeki işmâmdan kısaca bahsetmiş ve bu kelimeleri doğru telaffuz edebilmek için erbabından öğrenilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁸⁵ Tecvîd eğitiminde yaygın olarak okutulan Karabaş Tecvîdi’nde bu konular bulunmamaktadır.

Mehmet Kâmil Efendi, mealini verdiğimiz şu Arapça duâyla eserini tamamlamıştır: *“Eksiksiz noksansız bir şekilde Allaha hamd olsun. Salât ve selâm Beşerin en hayırlısı Hz. Muhammed’e (sav) ve onun arkadaşlarına olsun. Allah’ım yöneticilerimize (sultanlarımıza) ve bütün müslümanların yöneticilerine yardım eyle, âlimlere, idarecilerin yardımcılara ve askerlerine kıyamete kadar yardım eyle. Âmin. Merhametlilerin en merhametlisi Allah’ım bizi, anne babamızı hocalarımızı, Şeyhlerimizi ve bize iyilik eden herkesi bütün mümin erkek ve mümin kadınları onlardan vefat etmiş ve yaşayanları rahmetinle merhametinle kuşat ve affeyle.”*²⁸⁶

3.2. Eserden İstifade Eden Müellifler Ve Eserleri

Osmanlı’nın son döneminde tecvîd ilmi alanında onlarca eser kaleme alınmıştır.²⁸⁷ Bu eserlerden bazıları günümüz tecvîd eserlerine de kaynaklık etmektedir. *Tecvîd-i Reşâdiyye*’nin bu eserlerden iki tanesine kaynaklık ettiği tespit edilmiştir.²⁸⁸ Ayrıca bazı makalelere de kaynaklık ettiği görülmektedir.²⁸⁹ Bu bölümde *Tecvîd-i Reşâdiyye*’den istifade eden müellifler ve *Tecvîd-i Reşâdiyye*’nin kaynaklık ettiği eserlerden bahsedilip hangi konularda kaynaklık edildiği belirtilecektir.

3.2.1. Ahmet Madazlı – Tecvîd İlmi- Kur’ân Kıraatı ile İlgili Meseleler (1985)

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi emekli öğretim üyelerinden olan Ahmet Madazlı’nın²⁹⁰ *Tecvîd İlmi- Kur’ân Kıraatı ile İlgili Meseleler* isimli eseri, ilk olarak 1985 yılında basılmıştır. Toplam 240 sayfadan oluşan eser Tecvîd ilmi ve kıraat alanında yazılmış

²⁸⁵ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 54-55.

²⁸⁶ Kâmil, *Tecvîd-i Reşâdiyye*, 56.

²⁸⁷ Ali İpek - Güller Nuhoglu, “Eski Harflerle Basılmış Türkçe Tecvîd, Usul-İ Fıkıh ve Kıraat Eserleri”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2015), 147-157.

²⁸⁸ Hüsnâ Çeker, *Cumhuriyet Dönemi Tecvîd Kitaplarının Kaynakları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 143.

²⁸⁹ Ör. bk.: Mustafa Şen, “Keyfiyet, Ölçü ve Problem Açısından Tecvîd İlminde Medde Yeni Bir Bakış Denemesi”, *Ekev Akademi Dergisi* 19/63 (Yaz 2015), 213-230.

²⁹⁰ Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (ERÜ), “Kadro” (Erişim 2 Mayıs 2021).

en hacimli eserler arasındadır. On iki bölümden oluşan eserin bölümlerinde sırasıyla Kur'ân-ı Kerîm okuyuş şekilleri, harflerin sıfatları ve mahreçleri, medler, tenvîn ve nûn-i sâkinin hükümleri, lâm-ı tarîfin hükümleri, râ harfinin okunuşu, lâfzatullâh ve zamir, dudak tâlimi, temsili okumadan, raf-ı savt, haf-d-ı savt'tan, İmam Âsım'ın Hafs rivâyetine göre kıraat özellikleri, Kur'ân-ı Kerîm-i okumanın fazileti ve hatim, istiaze ve besmele, kıraat esnasında bazı âyetlerin sonuna âyete uygun kelimeleri söylemek, Kur'ân ta'limi ve tilâveti için ücret alma, lahn, Kur'ân-ı güzel sesle ve makamla okuma ve kıraatle ilgili bid'atler, konuları işlenmiştir. Madazlı'nın eserinde, idğâm, medd-i lîn, vakıf, ha-i sekt, hareke, ihfâ, izhâr, iklâb, mim-i sâkinin halleri, lafzatullah, zamir, teshil, lam-ı tarîf ve ibdal konularındaki otuz bir tane dipnotta *Tecvîd-i Reşâdiyye*'den istifade ettiği görülmektedir.²⁹¹

3.2.2. Ramazan Pakdil – Ta'lim Tecvîd ve Kıraat (2019)

1949 yılında Uşak'ta doğan ve hafızlığını da orada yapan Pakdil, İmam-Hatip ve İlahiyat eğitimini de İstanbul'da almıştır. Bu dönemde Reisu'l-Kurra Abdurrahman Gürses'ten kıraat-ı aşere dersleri de alan Pakdil, daha sonra DİB'de kıraat öğretmenliği de içinde bulunmak üzere farklı görevler yapmış ve 2002'de emekli olmuştur.²⁹² Son dönemde kaleme alınan tecvîd ve kıraat kitaplarının içinde Pakdil'in *Ta'lim, Tecvîd ve Kıraat* adlı eserinin önemli bir yeri vardır. On bölümden oluşan eserde sırasıyla, Tecvîd ilmi, lahn, harflerin mahreçleri ve sıfatları, harf ve dudak tâlimi, medler, tenvîn ve sâkin nun, idğâm, tecvîdle ilgili müteferrik konular, vakıf, vasıl, istiaze, besmele ve kıraat ilmi konuları ele alınmıştır. Ramazan Pakdil eserinde, sükûn, harf-i med, medd-i lîn ve iklâb olmak üzere dört yerde *Tecvîd-i Reşâdiyye*'yi kaynak göstermiştir.²⁹³

²⁹¹ Madazlı, *Tecvîd İlmi*, 40-48-51...

²⁹² Haseki Mezunları ve Mensupları (HMD), "Eğitim Görevlilerimiz" (Erişim 7 Mayıs 2021).

²⁹³ Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*, 74-116-153-170.

SONUÇ

Son dönem Osmanlı âlimlerinden olan Mehmet Kâmil Efendi'nin bilinen tek eseri Kur'ân-ı Kerîm Muallimliği yaptığı Kastamonu Darü'l-Mualliminde öğrencilerine okutup faydasını gördüğü için yazdırıp bastırmaya karar verdiği *Tecvîd-i Reşâdiyye*'dir. Kıraat imamlarından imam Âsım'ın Hafs rivâyetine göre hazırlanmış olup diğer imamların görüşlerine yer verilmeyen eser, dönemin öğretmen okullarından birinde Kur'ân-ı Kerîm ders kitabı olarak okutulmuş olması bakımından önem arz etmektedir.

Kendi döneminde yazılan tecvîd eserlerinden bazısı hacimli ve detaylı, bazısı da kısa ve risale şeklinde yazılmıştır. *Tecvîd-i Reşâdiyye* ise ne kısa ne uzun diyebileceğimiz, konuları yeteri kadar açıklayıp örneklendiren 56 sayfalık bir tecvîd kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ders kitabı olarak da okutulan eser toplam 52 dersten oluşmaktadır. Eserin genelinde İbnü'l Cezerî'nin görüşlerine yer verildiği görülmektedir.

Müellif eserde hiç haşiye kullanmamıştır. Metin içerisinde birkaç yerde bazı müellif ve eserlere atıf yapılmakla birlikte, eserin genelinde kaynak verilmemiştir. Zikredilen hadis-i şeriflerin kaynağı ve âyetlerin bazılarının sûre ismi ve âyet numarası da belirtilmemiştir.

Müellif eserin ilk yedi dersinde tertîl, teğannî ve lahn konularını birbirine bağlayarak işlemiştir. Bu bölümde Kur'ân'ın makamlı ve nağmeli okunmasını tamamen reddeden müellif, bu konuda başka görüşlere yer vermemiştir. Tertîl ve lahn bağlamında da hatalı okuyuşların günaha sebep olacağını söylemiş, Hz. Peygamber'den nakille Kur'ân'ın bu kişilere lanet edeceğini belirtmiştir. Halbuki bu söz hadis kaynaklarında geçmemektedir. Enes b. Malik'e ait olan bu söz, Kur'ân'ı okuyup hükümlerine uymayanlar için söylenebilir. Ancak, Kur'ân'ı okumaya teşvik etmek yerine onu okumaya çalışıp hatalı okuyanlara Kur'ân'ın lanet edeceğini söylemek, müslümanların günaha girme korkusuyla Kur'ân okumamalarına sebep olabilir.

Eserde ayrıca eğitimin şartları ve edepleri ile ilgili 24, muallimin şartları ve edepleri ile ilgili 16 olmak üzere toplam 40 beyitlik Osmanlıca bir manzum eser bulunmaktadır. Tek tek açıklamaya çalıştığımız bu beyitlerin çok kıymetli olduğunu düşünüyoruz. Müellif kaynak göstermese de bu beyitler Şeyhülkurra Hafız Mehmed Efendi'nin "*Nazmu'l-Ehemm fî İlmi Tecvîdi'l-Elzem*" adlı 224 beyitlik manzum eserinde de geçmektedir.

İzlak harfleri için “*zülaka*” tabirini kullanan müellif, tecvîd eserlerinde pek rastlayamadığımız ح (ha) harfine mahsus olan “*bühha*” sıfatından da bahsetmiştir. Ayrıca idğâmı da genel tanımın dışında “*iki harfi şeddeli bir harf kılmaktır*” şeklinde tarif etmiştir. Ders kitabı olarak hazırlanan eserde bulunan toplam 52 dersin dördü harflerin mahreçlerine, dördü de harflerin sıfatlarına ayrılmış ve bu konular detaylıca anlatılmıştır.

Eserin ikinci bölümüne “*Tecvîd*” ismini veren müellif burada genel tecvîd kaidelerinden bahsetmiş, Karabâşî’nin sıralama yöntemi ve metodunu kullanmıştır. Ders kitabı olarak okutulmasına rağmen bazı konular çok kısa anlatılmış ve örnekler de az verilmiştir. Konuların kitaba göre işlenip açıklama ve örneklemelerin ders esnasında şifahi olarak yapıldığını düşünüyoruz. Eserle aynı dönemde kaleme alınan Mehmet Zihni Efendi’nin “*el-Kavlu’s-Sedîd fî İlmi’t-Tecvîd*” isimli eseri konuları bol bol örneklendirme ve alıştırmalarla anlatması açısından bu konuda güzel bir örnektir.

Bütün bunlarla birlikte özellikle harflerin mahreçleri ve sıfatları konusunda verilen yeterli bilgi ve tecvîd kaideleri ile ilgili konuların kısa da olsa yeterli ve anlaşılır olmasından dolayı, eserin Kur’ân-ı Kerîm eğitim ve öğretiminde yardımcı kitap olarak kullanılmasının faydalı olacağını düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, eş-Şeybânî. *el-Müsned*. şrh. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Dâru'l Mearif, 1375/1956.
- Ali el-Kârî, Ali bin Sultân Muhammed. *el-Mihahu'l-Fikriyye alâ Metni'l-Cezeriyye*. thk. Usame Atâyâ. Dimeşk. y.y., 2006.
- Altıkulaç, Tayyar. *Tecvîd'ul-Kur'ân*. Ankara: DİB. Yay., 2003.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l-Cezerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/551-557. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Altıkulaç, Tayyar. "Mekkî b. Ebû Tâlib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/575-576. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Apaydın, H. Yunus. "Karâfî, Şehâbeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/394-400. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Âsım Efendi. *Kâmus Tercemesi*. İstanbul: y.y., 1304-05/1886-87.
- Ata, Mehmet Mahfuz. "Kur'ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/30 (2013), 167-189. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/794394>
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali* İstanbul: Bilmen Yay., 2002.
- Birgivi, Mehmet Efendi. *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-Sirâtü'l-Ahmediyye*. İstanbul: Elhâc Hüseyin Efendi Matbaası, 1309/1891.
- Birişik, Abdulhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yay., 2. Basım, 2014.
- BOA, Osmanlı Arşivi. DH.SAİD.d. No. 183.
- BOA, Osmanlı Arşivi. MF.MKT. No. 925.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1407/1987.
- Bursalı, Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333/1914.
- Çağrııcı, Mustafa. "Gazzâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/489-505. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Çeker, Hüsnâ. *Cumhuriyet Dönemi Tecvîd Kitaplarının Kaynakları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları*. İstanbul: Emin Yay., 49. bs., 2019.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıratlar*. İstanbul: Ensar Yay., 2005.

- Dağdeviren, Alican. *Kur'ân Okuma Sanatı Tecvîd*. Sakarya: Beşiz Yay., 2016.
- Dânî, Ebu Amr Osman b. Saîd. *Kitabü't-Teysîr fî'l-Kırâati's-Seb'*. nşr. Otto Pretzl. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1404/1984.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tarihi*. İstanbul: İfav Yay., 2015.
- Ebû Dâvûd, es-Sicistânî. *es-Sünen*. nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1409/1988.
- Efendi, Hafız Mehmed. *Nazmu'l-Ehemm fî İlmi Tecvîdi'l-Elzem*. Ankara: Milli Kütüphane, 06 Hk4866.
- Efendi, Hoca Abdülkerim. *Mîzânî'l-Hurûf*. İstanbul: Hulûsi Efendi Matbaası, 1326/1908.
- Eskicizâde, Seyyid Ali b. Hüseyin. *Terceme-i Dürr-i Yetim*. İzmir: y.y., 1301/1884.
- ERÜ, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. “Kadro”. Erişim 2 Mayıs 2021. <https://ilahiyat.erciyes.edu.tr/kadro/Rahmetle-Andiklarimiz/Ilahiyat-Fakultesi/8/33>
- Fîrûzabâdî, Muhammed Yakup. *Kamâsü'l-Mûhît*. Beyrut: y.y., 1401/1980.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed. *ihyâ-u ulûmi'd-dîn*. Mısır: y.y., ts.
- Gülle, Sıtkı. *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*. İstanbul: Huzur Yay., 2005.
- Halil b. Ahmed. *Kitabu'l-Ayn*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003.
- HMD, Haseki Mezunları ve Mensupları. “Eğitim Görevlilerimiz”. Erişim 7 Mayıs 2021. <http://hasekimezunlaridernegi.com/icerik/ramazan-pakdil>
- Hüdâî, Hamza. *Tecvîd-i Edâiyye*. İstanbul: y.y., 1280/1863.
- Husârî, Mahmut Halil. *Ahkâmu'l-Kırâeti'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1432/2011.
- İbn Abidin, Muhammed Emin. *Reddül-Muhtar ala'd-Dürri'l-Muhtar*. İstanbul: y.y., 1307/1889.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *et-Temhîd fî-İlmi't-Tecvîd*. thk. Ğanim Kaddûrî Hamed. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1406/1986.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*. tsh. Ali Muhammed Dabbağ. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *Ġâyetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*. nşr. Gotthelf Bergstraesser. Bağdat: y.y., 1389/1970.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *Muncidu'l-Mukriîn ve murşidu't-tâlibîn*. Beyrut: y.y., 1400/1980.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *Mukaddime-i Cezerî*, thk. Eymen Rüşdi Süveyd. Cidde: Tabaatü'r-Rabia, 1427/2006.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *Tayyibetü'n-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*. thk. Muhammed Temîm. Medine: y.y., 1433/2012.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab* Beyrut: Dâru Sadır, ts.

- İpek, Ali – Nuhoglu, Güller. “Eski Harflerle Basılmış Türkçe Tecvîd, Usul-İ Fıkıh ve Kıraat Eserleri”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2015), 147-157. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/180035>
- Kâmil, Mehmet. *Tecvîd-i Reşâdiyye*. Samsun: Matbaa-i Şems, 1331/1915.
- Karabâsî, Şeyh Abdurrahman. *Karabaş Tecvîdi*. Dersâdet: Matbaa-i Ahmet Kâmil, 1330/1912.
- Karaçam, İsmail. *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: İfav Yay., 2019.
- Karaçam, İsmail. *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzulü ve Kıraati*, İstanbul: İfav Yay., 2011.
- Karakılıç, A. Celâleddin. *Tecvîd İlmi -Kur’ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri*. PDF: 10. Baskı, 2018. https://www.ckarakilic.com/kitaplar-pdf/1-Buyuk_Tecvîd_ilmi.pdf
- Karlığa, H. Bekir. "Gazzâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/518-529. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kâtib, Çelebi. *Keşfü’z-Zünûn an Esâmii’l-Kütübi ve’l Funûn*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’lİlmiyye, 1413/1992.
- Kaya, Davut. “Kur’ân-ı Kerîm Öğretim Yöntemlerinin Geliştirilmesi”, *Diyanet İlmi Dergi Kur’ân Özel Sayısı*. Ankara: DİB Yay., 2012.
- Koca, Ferhat. "Merginânî, Burhâneddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/182-183. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Koca, Ferhat. "el-Fetâva’t-Tatarhâniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/446-447. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Kutlay, Halil İbrâhim. *el-İmâm Ali el-Kârî ve Eseruhû fî İlmi’l-hadîs*. Beyrut: y.y., 1407/1987.
- Küçük, Raşit – Çelebi, İlyas. *900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî*, İstanbul: İfav Yay., 2012.
- Madazlı, Ahmet. *Tecvîd İlmi-Kur’ân Kıraati ile İlgili Mes’eleler*. Ankara: Kandil Mat., 1985.
- Maşalı, Mehmet Emin. *Kur’ân’ın Metin Yapısı: Mushaf Tarihi ve İmlası*, Ankara: Otto Yay., 2015.
- Maşalı, Mehmet Emin. “Mushaf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/242-248. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Mağnisî, Ahmed. b. Muhammed. *Terceme-i Cezerî*. İstanbul: y.y., 1280/1863.
- Mertoğlu, M. Suat. "Süyûtî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/198-201. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Mekkî b. Ebû Tâlib, el-Kaysî. *er-Riaye li Tecvîdi’l Kıraati ve Tahkiki Lafzı’t Tilaveh*. thk. Ahmet Hasan Ferhat. Ürdün: Daru’l Ammar, 1417/1996.

- Muhammed Mekkî, Nasr el-Cüreysî. *Nihâyetü'l-kavlü'l-müfid fi ilmi tecvîdi'l-Kur'âni'l-Mecîd*. tsh. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer. Beyrut: Dâru'l Kütübu'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Nesaî, Ahmed b. Şuayb. *Sünen-i Nesaî*. Beyrut: y.y., ts.
- Nizâmeddin, en-Nisâbü'rî. *Şerhu's-Şâfiye*. İstanbul: Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 3065-3066.
- Okçu, Abdulmecit. "Kur'ân Tilavetinde Ezgi". *Dini Araştırmalar* 10/28 (Mayıs-Ağustos 2007), 213-247. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/51987>
- Okiç, M.Tayyib. *Kur'ân-ı Kerîmin Üslûb ve Kırâeti*. Ankara: Ankara Üni. Basımevi, 1963.
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990.
- Öz, Ramazan. *Mehmed Zihni Efendi'nin İlmi Şahsiyeti, Kıraat İlmine Katkısı, Tecvid İlmi Açısından El-Kavlü's-Sedid Fi İlmi't-Tecvid Adlı Eserin Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Öz, Selahattin. "İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddime'sinin Mehmed Emin Tokâdî'ye ait Manzum Tercümesi ve Değerlendirilmesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/27 (2015/1), 147-181. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85999>
- Özel, Ahmet. "Ali El-Kârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/403-405. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Özel, Ahmet. "Bezzâzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/113-114. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Özel, Ahmet. "İbn Âbidîn, Muhammed Emîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/292-293. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özcan, Tahsin. "Saçaklızâde Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/368-370. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Özkan, Halit. "Süyûtî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/188-198. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvîd ve Kıraat*. İstanbul: İfav Yay., 2019.
- Saçaklızâde, Muhammed Ebu Bekr Mar'aşî. *Cühdü'l-Mukill*. thk. Sâlim Kaddûrî el-Hamed. Ürdün: Dâr Ammar, 1422/2001.
- Sağman, Ali Rıza. *İlaveli-Yeni Sağman Tecvîdi*. İstanbul: y.y., 5. Baskı, 1958.
- Semerkandî, Ebü'l-Leys. *Bustânü'l-Ârifîn*. thk. Şeyh Abdülvâris Muhammed Ali. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1431/2010.
- Serahsî, Şehsü'l-eimme Ahmed. *Usûlü's-Serahsî*, nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî. Kahire: y.y., 1372/1952.
- Sifil, Ebubekir. "Zeylaî, Abdullah B. Yûsuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/352-354. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Subhi, Sâlih. *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. Lübnan: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1421/2000.

- Süyûtî, Celaleddin. *el-İtkân fî ulumi'l-Kur'ân*. nşr. Ebu'l-Fadl İbrahim. Kahire: y.y., 1387/1967.
- Süyûtî, Celaleddin. *el-Câmiu's-Sâğir*, Kâhire: y.y., 1373/1954.
- Süyûtî, Celaleddin. *Tabakâtü'l-huffâz*. nşr. Ali Muhammed Ömer. Kahire: y.y., 1392/1973.
- Şen, Mustafa. "Keyfiyet, Ölçü ve Problem Açısından Tecvîd İlminde Medde Yeni Bir Bakış Denemesi". *Ekev Akademi Dergisi*, 19/63 (Yaz 2015), 213-230. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/62982>
- Şen, Mustafa. "Kur'an Harflerinin Mahrec ve Sıfatlarında Mübalağa: İfrat ve Tefrit". *Turkish Studies*, 10/14 (2015), 699-718. <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=8558>
- Tabbâ, İyâd Hâlid. *el-İmâmü'l-Hafiz Celâlüddîn es-Süyûtî*. Dımaşk: y.y., 1417/1996.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Camiu'l-Beyan 'an Te'vili Ayil'l-Kur'an*. Beyrut: Daru't-Turas, ts.
- Taş, Aydın. "Şeybânî, Muhammed b. Hasan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/38-42. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Taşar, Hacı Hüseyin. "Eğitimde Şiddet ve Şiddeti Azaltma". *Erciyes İletişim Dergisi* 6/2 (Temmuz 2019), 899-912. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756792>
- Taşköprizâde, Ahmet Efendi. *Tabakâtü'l-fukahâ*. nşr. Ahmed Neyle. Musul: y.y., 1373/1954.
- Taştekin, Osman. "18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23/3 (2019), 1143-1166. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/887233>
- Temel, Nihat. *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*. İstanbul: İfav Yay., 4. Baskı, 2009.
- Tûfî, Necmüddîn Süleyman. *Şerhu Muhtasari'r-Ravza*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Beyrut: y.y., 1407/1987.
- Tirmizi, Muhammed b. İsa. *Sahîhu't-Tirmizî*. Mısır: y.y., 1353/1934.
- Uludağ, Süleyman. *İslam açısından mûsikî ve semâ*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1976.
- Uludağ, Süleyman. "Hankah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/42-43. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uzunpostalcı, Mustafa. "Burhâneddin El-Buhârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/435-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Ünlü, Demirhan. *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvîdi*. Ankara: TDV Yay., 2005.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. sad. Komisyon. İstanbul: Zehraveyn Yay., 1992
- Yılmaz, Oğuz. "Tevîd Eğitim-Öğretiminde Manzûm Eser Yazma Geleneğine Bir Örnek: Şeyhî'nin Nazmu'l-Ehemm'i (Tenkitli Metin)", *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019), 1051-1116. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/907710>

- Yorulmaz, Bilal – Göv, Ayşe. “Din Eğitiminde Kullanılan Eğitsel Oyunların Öğrenci Başarısı ve Kalıcılığına Etkisi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/66 (Ekim 2009), 963-977.
- Yüksel, Ali Osman. *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., 2. Baskı, 2012.
- Zerkeşî, Bedreddîn. *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. Mısır: y.y., 1392/1972.
- Zihni Efendi, Mehmet. *Nimet-i İslam*. sad. H. R. Yananlı. İstanbul: Bedir Yay., 1990.
- Zihni Efendi, Mehmet. *el-Kavlu's-Sedîd fî İlmi't-Tecvîd*. İstanbul: Dâru't- Tıbâati'l-Âmire, 1. Bs., 1328/1910.
- Ziriklî, Hayreddîn. *el-A'lâm* Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1422/2002.
- Ziyâüddîn, Hafız Ahmed. *Vesiletü'l Ğufrân*. Kastamonu: y.y., 1327/1909.

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı: Bilal Özkaya		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	x
2	Kapakta ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	x
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	x
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	x
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	x
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	x
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	x
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	x
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	x
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	x
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	x
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	x
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	x
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	x
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	x
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	x
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	x
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD X		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	x
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	x
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	x
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	x
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	x
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	x
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	x
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	x

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Bilal ÖZKAYA